

Y.Z.

A FIATALSÁG LEGFRISSEBB FOLYÓIRATA

A CYBERBULLYING PROBLÉMÁJA MAGYARORSZÁGON

Deák Dorottya

A KÖZMŰVELŐDÉSI INTÉZMÉNYRENDSZER ÉS A KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS VISZONYA

Dudok Dávid

iGENERÁCIÓ – DIGITALIZÁCIÓS MUTATÓK A MAGYAR FIATALOK KÖRÉBEN

Rudu Szidónia

II. évfolyam 2. szám

2022/ 2. szám

FELELŐS KIADÓ

Nemzeti Ifjúsági Tanács Szövetség
Kovács Péter

FELELŐS KIADÓ SZÉKHELYE

6726 Szeged, Fő fasor 11. I/6

FŐSZERKESZTŐ

Pillók Péter

SZERKESZTŐK:

Déri András
Gyorgyovich Miklós
Vajda Árpád

SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR:

Kolozsvári Krisztina

SZERZŐK:

Bencze Máté
Béki Orsolya
Deák Dorottya
Dudok Dávid
Kiss Kitti
Kramarics Szandra
Rusu Szidónia
Szegedi Péter

KORREKTÚRA:

Schmidt Renáta

DESIGN, TÖRDELÉS:

Rudics Mónika

A folyóiratban felhasznált fotók

*a <https://hu.123rf.com/>
oldalról származnak.*

Minden jog fenntartva.

ISSN 2786-3069

**NEMZETI
IFJÚSÁGI
TANÁCS**

Szakmai együttműködő partnerünk
a folyóirat megvalósításában a:

Kedves Olvasónk!

A Nemzeti Ifjúsági Tanács elnökeként sok szeretettel köszöntelek immáron több mint egy éves folyóiratunk, az YZ hasábjain. Hegedüs Zoltán elnök elődöm által 2021-ben életre hívott és elindított módszertani és ifjúság szakmai periodikánk életképességét immáron az idő igazolta és örömmel jelenthetem azt, hogy folyóiratunk következő két éves anyagi finanszírozási is megoldott. Sikerral platformot teremtettünk tehát a magyarországi ifjúságkutatók, társadalomtudósok és fiatal kutatók számára: óriás siker ez egy idén 10 esztendő szervezet számára.

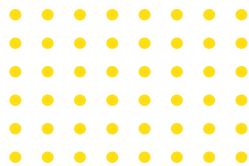
A két világháború közötti Magyarországon számtalan olyan fontos és a mai napig szívesen forgatott kiadványt jelentettek meg a korabeli ifjúsági ernyőszervezetek, amelyek komoly társadalmi kérdéseket boncolgattak. Az ifjúsági szervezetek e módon történő társadalmi felelősségvállalása tehát nem újkeletű, és csapattal azon dolgozunk, hogy ez még komolyabb szintre fejlődhesen. A Nemzeti Ifjúsági Tanács kapcsolatrendszerének köszönhetően, ettől az évtől nem csak folyóiratot, hanem egy szakmai könyvsorozatot is útnak indítunk, melynek

részleteiről hamarosan beszámolunk kommunikációs felületeinken.

Az idei esztendő kiemelten fontos számunkra, ugyanis 2022, az Ifjúság Európai Éve az Unióban. Közös feladatunk és felelősségünk, hogy minél több eredményt megmutassunk az Év során a hazai ifjúsági civil szektor és fiatal kutatói utánpótlás köreiből. Hogyan tehetnénk ezt hitelesebben, minthogy nem ifjú kutatók legfrissebb eredményeit mutatjuk be a következő lapokon?! Hiszem azt, hogy mostani számunkban olyan doktorandusz kutatók tanulmányait olvashatjátok, akik a következő 15-20 évben hazánk meghatározó egyetemi tanárai és akadémikusai lesznek majd.

Forgassátok e lapot ezen gondolatok tudatában! Jó olvasást kívánok!

Kovács Péter
elnök
Nemzeti Ifjúsági Tanács

Lectori Salutem! Kedves Olvasó!

A Doktoranduszok Országos Szövetsége (a továbbiakban: DOSZ) nevében tisztelettel köszöntöm abból az alkalmából, hogy megjelent a Nemzeti Ifjúsági Tanács és a DOSZ közös folyóirata, az Y.Z. legújabb száma.

A DOSZ feladata, hogy a doktori képzésben résztvevők érdekképviselőjét ellássa, ugyanakkor a szervezet küldetése az is, hogy a minőségi szakmai közélet szervezésével a fiatal kutatók számára kitarja a lehetőségeket és támogassa munkájukat. A szervezet a tudományszervezésben is jelentős szerepet vállal, hiszen a DOSZ 1997 óta rendezi meg a fiatal magyar kutatók „világtalálkozóját”, a Tavaszi Szél elnevezésű nemzetközi tudományos konferenciát, amely az utóbbi években tartalmilag jelentősen kibővült és a klasszikus konferencia lehetőségek mellett unikálissá vált.

2022-ben, a jubileumi XXV. Tavaszi Szél Konferencia szervezési jogát a Pécsi Tudományegyetem nyerte el, így a multidiszciplináris konferenciának 2022. május 6-8. között Pécs városa adhatott otthont. A tudományos összefoglaló a magyar, valamint a határon túli doktoranduszok és fiatal kutatók számára nyújtott lehetőséget kutatási eredményeik bemutatására, továbbá személyes és szakmai együttműködések kialakítására. Rendezvényünkre az ország minden pontjáról, számos tudományterületről érkeztek a doktori képzésben résztvevők, akik előadás vagy poszter formájában mutathatták be tudományos eredményeiket angol és magyar nyelven. A konferenciára már a jelentkezési időszakban kimagasló érdeklődés mutatkozott, hiszen közel 700 előadói és vendég

regisztráció érkezett be. Az előadásokat az absztraktok bírálatát követően, a kutatási tématerületeknek megfelelően 21 tudományos szekcióba és mintegy 61 különböző alszekcióba soroltunk. A szóbeli szekcióink mellett pedig 2 poszterszekciót hoztunk létre, melyet poszterséta keretében tekinthettek meg az érdeklődők.

A DOSZ elhivatott a tudományos utánpótlás-nevelés iránt, ezért az érdekképviselő mellett olyan tevékenységet is végez, amely hozzájárul a fiatal kutatók tehetségének kibontakozásához. A Nemzeti Ifjúsági Tanács és a DOSZ a folyóirat alapításával célul tűzték ki a kutatói utánpótlás támogatását, a szakmai és módszertani párbeszéd elősegítését, ezért az Y.Z. keretein belül lehetőséget kívánunk teremteni a fiatalokat érintő, különböző témákat feldolgozó publicisztikák, tanulmányok és szakmai anyagok megjelentetésére.

Nagy megtiszteltetés számunkra, hogy a folyóirat legújabb számának fókuszába a Tavaszi Szél Konferencia került, így a Szerkesztőbizottság által felkért fiatal kutatók ezen a platformon is beszámolhattak tudományos eredményeikről.

Ezúton kívánok kellemes olvasást és további szakmai sikereket az elkövetkező időszakra is.

Molnár Dániel
elnök

Doktoranduszok Országos Szövetsége

Kedves Olvasónk!

Ezen számunk fókuszába a Doktoranduszok Országos Szövetsége szervezésében 2022. május 6-8. között a Pécsi Tudományegyetemen megrendezett Tavasz Szél elnevezésű tudományos konferenciát helyeztük. Ez az esemény nagyon ambiciózus szándékkal a „fatal magyar kutatók és doktoranduszok világtalálkozója” címet viseli és évről évre teremt lehetőséget a különböző tudományterületeken alkotó hallgatók és kutatók számára kutatási eredményeik bemutatására.

A konferencia előadási közül olyan témákat választottunk, amelyek érdeklődésre tarthatnak számot az ifjúsággal kapcsolatos területeken is. Az ifjú(sági) tudósok tollából közlésre méltónak ítélt tanulmányok tudományos igényességgel egy szélesebb témaspektrumon mozognak, találhatunk közöttük a digitalizációval, távoktatással, regionalitással, közösségfejlesztéssel és fiatalkori gyermekvállalással kapcsolatos munkákat is. Reményeink szerint ez a válogatás jól reprezentálja azokat a témákat, amelyek a mai fiatalokat foglalkoztatja, bátran ajánljuk szíves olvasásra!

Pillók Péter
Főszerkesztő

TARTALOMJEGYZÉK

01	KOLLABORÁCIÓ ÉS TÖRZSISÉG– EGY VIDEOGRÁFIÁS KUTATÁS BESZÁMOLÓJA Bencze Máté	5
02	A TINÉDZSERKORI GYERMEKVÁLLALÁS ÉS A MÉLYSZEGÉNYSÉG KAPCSOLATA A MAI MAGYARORSZÁGON Béki Orsolya	11
03	A CYBERBULLYING PROBLÉMÁJA MAGYARORSZÁGON Deák Dorottya	23
04	A KÖZMŰVELŐDÉSI INTÉZMÉNYRENDSZER ÉS A KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS VISZONYA Dudok Dávid	34
05	A PÉNZ (NEM) BOLDOGÍT (?): A MUNKAHELYI JÓLLÉTET MEGHATÁROZÓ FAKTOROK DOMINANCIÁJÁNAK VIZSGÁLATA A KÜLÖNBÖZŐ KARRIERPERIÓDUSOK TEKINTETÉBEN Kiss Kitti	44
06	BABAVÁRÓ HITEL AZ IGÉNYLŐK SZEMÉVEL – EGY INTERJÚS KUTATÁS EREDMÉNYEI Kramarics Szandra	59
07	iGENERÁCIÓ – DIGITALIZÁCIÓS MUTATÓK A MAGYAR FIATALOK KÖRÉBEN Rusu Szidónia	74
08	A POPULIZMUS MEGJELENÉSI FORMÁI A MAGYAR KÉTFARKÚ KUTYA PÁRT 2022-ES VÁLASZTÁSI KAMPÁNYÁBAN Szegedi Péter	90

KOLLABORÁCIÓ ÉS TÖRZSISÉG – EGY VIDEOGRÁFIÁS KUTATÁS BESZÁMOLÓJA

– Bencze Máté –

Absztrakt

Kutatási témám fő fókusza a tér és az egyén viszonya, az alkotói kapcsolatteremtés vizsgálata közösségi terekben. Munkám során innovatív, XXI. századi közösségi irodákban vizsgáltam a felhasználók együttműködését, és a közösség építését. Az alkotói folyamatok mélyebb megismeréséhez magam is munkaállomást béreltem, és részt vettem az eseményeiken. Tapasztalataim bemutatásához a videós kutatást, a videográfia módszertanát választottam. A videográfia arra fókuszált, hogy tekinthető-e posztmodern törzsnek a közösségi irodák felhasználóinak, a coworkereknek a közössége, milyen törzsi jegyek jelennek meg a térben és ezeket a menedzsment hogyan építi be az irodák marketing stratégiájába, együttműködésre ösztönözve a tagokat. A kutatásaim rámutattak, hogy egy teret valójában a közösségnek kell működtetnie, és ehhez jó módszer, ha törzssé szerveződnek, aminek a megteremtése és facilitálása a menedzsment feladata.

A *Coworkers lifestyle – tribalism in space* c. videográfiaát beaválogatták a Párizsban megrendezett 2020. évi ACR (Association for Consumer Research) konferencia film szekciójába. A videográfia a következő linken érhető el: <https://vimeo.com/442306042>

Bevezetés

A 2008–2009-es gazdasági világválság hozta el a vállalatok felbukkanását olyan szegmensekben, mint a gig economy azaz a „hakni” gazdaság. Krueger (2019) szerint, bármilyen foglalkozás esetén „haknizásnak” nevezzük az olyan alkalmi munkavégzést, ahol a megrendelőt és a munka végzőjét valamilyen elektronikus platform kapcsolja össze. Haknizhatnak – azaz folyamatosan munkavégzési lehetőségeket kereshetnek – a személyszállítók, a tanárok, grafikusok, ügyvédek is.

Ennek az igénynek a kielégítésére kínálnak megoldást a coworking space-ek, azaz a közösségi irodák, amelyek olyan közösségi terek, ahol a felhasználók íróasztalt, wifi elérhetőséget, nyomtatót és szkennert bérelhetnek, és ott végezhetik el napi teendőiket. A tagok általában felsőfokú végzettségű, helyfüggetlen munkavállalók, freelance-ek, digitális nomádok, többnyire nem alkalmazottként dolgoznak, hanem megbízásokat teljesítenek. Di Risio (2020) becslése alapján 2024 végére a coworking space-ek

száma meghaladhatja a 40 000-et, amelyekben 5 millió coworker dolgozhat. Wiranatha (2020) szerint 2035-re 1 milliárdan fogják digitális nomádnak vallani magukat.

Kollaboráció - kooperáció

Spinuzzi (2012) szerint sokszor az üzleti siker a térben dolgozók együttműködése révén valósul meg, akik az interakciók során kiegészítik egymás tudását, és képességeit. Együttműködésen, azaz kollaboráción azt a csoportos munkatevékenységet értjük, amely a közös célok eléréséért zajlik (Hesse, et al., 2015). Fontos a kollaboráció és a kooperáció elkülönítésének szükségessége is. Bár ezt a két fogalmat is gyakran használják szinonimaként (O’Neil, Chuang és Chung, 2003), némileg különböző a két munkaforma. Kooperáció során jellemző a munka megosztása, a csoporttagok saját részfeladatuk teljesítéséért felelősek. A részfeladatok végeredményeinek összeillesztése jelenti a kooperáció záróakkordját. A kollaboráció szorosabb együttműködést jelent: a résztvevők egymás ötleteiből

építkezve, azokat továbbfejlesztve, egymással folytonos kapcsolatban állva dolgozzák ki az adott probléma megoldását. Ez esetben is felmerülhet spontán munkamegosztás, azonban a kialakult szerepek közel sem olyan kötöttek, mint kooperáció esetén, akár percenként is cserélődhetnek (Dillenbourg, 1999). Ennek értelmében, a kooperációt is mint a kollaboráció egy válfaját szükséges kezelnünk.

Közös értékteremtés – posztmodern törzsi identitás

A közösségi irodákban a menedzsment kiemelt feladata olyan helyzeteket, kereteket és teret létrehozni, ahol az emberek biztonságos és szórakoztató módon tudnak egymással kapcsolatba lépni. Számos irodánál ezért külön facilitátor pozíciót hoztak létre community manager címen, aki elősegíti az interakciókat, programokat szervez, katalizálja a folyamatokat és közösséget épít.

Minél több szimbólumot, jelet és kódokat osztanak így meg a közösség tagjai egymással, annál erősebbé válik annak az érzése, hogy megértik egymást és kialakíthatnak egy felismerhető, könnyen azonosítható 'mi'-érzést (Antorini, 2007). A tagok közötti tapasztalatok, ötletek, és élmények megosztását segítheti a posztmodern törzsi identitás, ami az osztott tudaton, az érzéseken, és az

élményeken alapszik (Bennett, 2005 és Zátori, 2014). Maga a termék, ami jelen esetben a közösségi iroda használata, másodlagossá válik és a hangsúly a törzsi tagok, a coworker közösség élménymegosztására, illetve interakciójára helyeződik át. A törzseket a tagok rituális megnyilvánulásai tartják egyben (Cova – Cova, 2002).

Prahalad és Ramaswamy (2003) rámutatott arra, hogy a fogyasztói értéket jelentősen növeli, ha a közös értékteremtés a megvalósulás útján élményeket is közvetít. E közös értékteremtő folyamat egy olyan, a vállalatok által létrehozott élménykörnyezetben megy végbe, amely elősegíti a fogyasztók bevonódását (Carù – Cova, 2003). A tech cégekre specializálódott iroda ezért startup házi versenyeket (pl: Budapest Startup Safari) és pitch night-okat szervez. A turistákat célzó coworking space nemzetközi gasztro-estekkel szólítja és tartja meg a közösségét, de előfordul közös korcsolyázás, síelés, biciklitúra is, így maguk a fogyasztók, a közösség tagjai is részt vesznek saját élményeik megteremtésében.

A kutatásom során elsősorban azt vizsgáltam, hogy tekinthető-e posztmodern törzsnek a coworkerek közössége, milyen törzsi jegyek jelennek meg a térben, és ezeket a menedzsment hogyan építi be az irodák marketing stratégiájába.

Videográfia módszertana – *Coworkers lifestyle tribalism in space*

Három budapesti közösségi irodában munkaállomást béreltem, részt vettem a coworkerek eseményein, és etnográfus módjára megkíséreltem beépülni közéjük. Tapasztalataim bemutatásához a videográfia módszertanát választottam. Sherry és Schouten (2002) szerint a videóprezentáció egyik vitathatatlan előnye, hogy a közönséget egy több érzékszervre ható környezetbe helyezi bele, amely nem kizárólag a kognitív tudás befogadását teszi lehetővé, hanem az élmények emocionálisabb regisztereire is képes ráhangolódni.

Kozinets és Belk (2006) a következő videográfia típusokat különböztetik meg (1) kamerával felvett interjúk, (2) megfigyelői videográfia, (3) autovideográfia, (4) kollaboratív, (5) retrospektív és (6) impresszionista videográfia. A *Coworkers lifestyle – tribalism in space* c. videográfiám a fenti három archetípus kombinációjának tekinthető, megjelennek benne a kamerával felvett interjúk, a megfigyelői videográfia és a kollaboratív videográfia elemei is.

A kamerával rögzített interjúk során a kommunikációs szempontjából meghatározó nonverbális jelzések is rögzítésre kerülnek, mint például a testbeszéd, a gesztusok, a proxemika vagy az interjú kontextusa. Hátránya, hogy a kamera akadályozhatja az interjúztató és alanyai közötti harmonikus kapcsolat kialakulását. Megfigyelői videográfia alatt azt értjük, hogy az alanyokat interjúzás helyett, mellett természetes környezetükben veszik filmre. A kollaboratív videográfia lényege, hogy a kutatók és az alanyok együttesen alakítják a végterméket, mindkét oldal részt vesz a filmzésben és együtt hoznak szerkesztői döntéseket (Mitev, Dörnyei 2011).

Továbbá projektív technikát is alkalmaztam, amikor arra kértem az alanyokat, hogy mutassák be milyen állathoz hasonlítanák a coworking életmódot: *(i) farkashoz hasonlítanám a coworkert, mert a farkasok magányosan is nagyon jól életben tudnak maradni és boldogulni, de legerősebbek akkor, ha farkába verődnek, (ii) az itt dolgozók polipok, sok dolgot csinálnak egyszerre, (iii) a K-ban szorgos méhek dolgoznak.*

Mivel a videografikus ábrázolás hangzatos, emocionális, vibráló és kifinomult lehet, ezért óriási előny-

nyel rendelkezik az eddigi megoldásokhoz képest. A tapasztalatok átadásának olyan formáját használja, amely elősegíti a mélyebb megértést és az empátiát (Mitev, Dörnyei 2011).

Tereptapasztalatok Nyelvi fordulatok, rítusok, történetek, szimbólumok

Az alábbi megfigyelések a videográfiában is szerepeltek, de nem kerültek külön kiemelésre, ezért fontosnak tartom bemutatni őket. Törzsi elemek lehetnek Goulding et. al (2011) alapján a nyelvi fordulatok, a rítusok, a történetek és a szimbólumok.

A startup kultúrára jellemző nyelvezet általánosan megfigyelhető volt. Ennek egyik negatív példája az angol szavak használata, olyan kifejezésekre, amelyek létezik magyar megfelelője is, go-to-market stratégia = piacralépés, support = támogatás, meeting room = tárgyaló. Az üzleti kommunikáció lingua francája az angol nyelv, ezért érthető ez a hibridizáció, de számos esetben kínos eredményhez is vezethet, ha hétköznapi szófordulatokat is angolul használunk. (pl: to be honest, by the way).

Alexander (2009) alapján a rítus energiával tölti fel a résztvevőket, és az emberi társadalmak legkorábbi formáiban is központi szerepet játszott. A coworking spacek-ben a közös reggeli, az ebéd, és a kávézásnak egy külön közösségi fajtája jelent meg. A FIKA, ami a Skandinávoknál népszerű, főleg a svédeknel ismert módszer, ilyenkor egy előre meghirdetett időpontban, a coworkerek összegyűlnek a kávé gép körül, rövid szünetet tartanak, beszélgetnek, és utána felfrissülve folytatják munkájukat.

Történetek, avagy Stern (1994) szerint mítikus cselekmények általában az üzleti sikertörténetekhez kapcsolódtak. A mítosz olyan egyszerű történet, amit szájhagyomány terjeszt, ezért fennmaradásában és terjedésében a rendszeres ismétlést biztosító rituális feltételeken túl meghatározó szerepe van a könnyű emlékezeti megőrizhetőségnek, és a szöveg attraktivitásának.

Az egyik iroda marketing menedzsere a következő történeteket mesélte:

”

A W. NEVŰ CÉG NÁLUNK KEZDETT AZ R. TÉRI IRODÁNKBAN ÉS A SKY-SCANNER VÁSÁROLTA FEL ŐKET, ÉS ŐK KEZDTEK ABBAN AZ IRODÁBAN, AMELY ELNYERTE AZ ÉV DIZÁJNIRODÁJA CÍMET IS.”

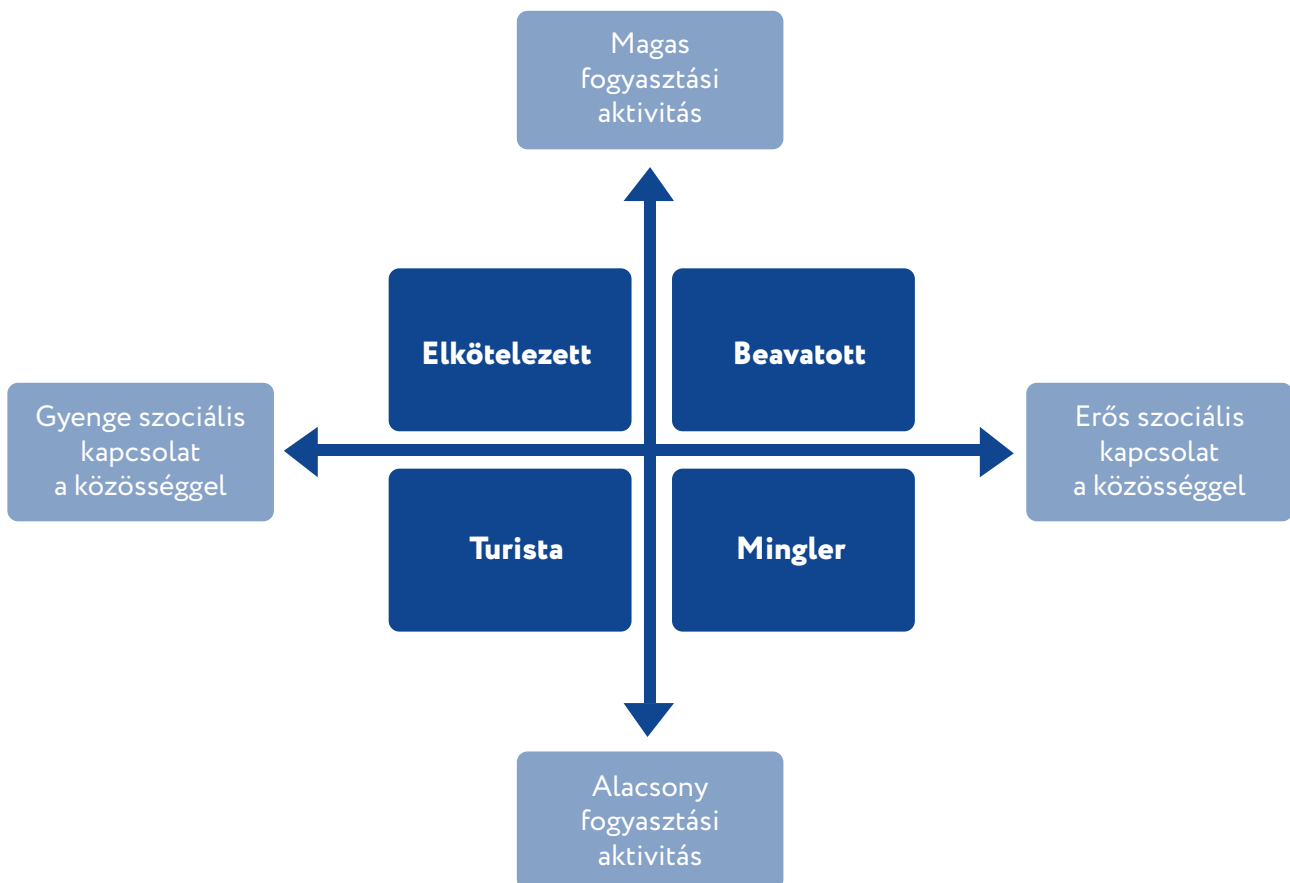
”

Visszatérő elem volt a honnan indult, és mi lett belőle mítikus történet. „A másik egy éttermi applikációt fejlesztő cég, szintén 1 fő ült be a térbe és őt is felvásárolta egy nagyobb amerikai cég.”

A szimbólumok kapcsolódhatnak a munkához (fix ill flexible deszek – a bérelhető és fix asztalok) és a kikapcsolódáshoz (organikus terek, ahol az analóg kapcsolódásokat is létre lehet hozni, közösségi kert, tetőterasz, konyha). A lényeg egy coworker a következőképpen ragadta meg: Egy szimbólum akkor működik, ha a felhasználók működtetik, lehet babzsákokat szétszórni, ha nem ül bele senki, lehet bármit, ami arra hívatott, hogy kollaboráljunk, ha egy multinacionális vállalat vezetése nem őszintén műveli, akkor ez csak ott van a sarokban és elsétálunk mellette, de nem működik. Milliófajta szimbólum van, de az a jó, ha a közösség kitalálja, hogy mi az, amit szeretne. Attól, hogy szimbólumot vagy infrastruktúrát építünk, még lehet, hogy nem lesz működőképes.

Posztmodern törzsi tagok típusai

Kozinets (1999) a törzsi tagok négy típusát különböztette meg (1. ábra) a szociális kapcsolatok és a fogyasztás alapján.

1. ábra: Fogyasztói törzsek négy archetípusa
Forrás: saját szerkesztés Kozinets (1999) alapján

A modellben szereplő fogyasztás az irodai infrastruktúra használatára vonatkozik, a szociális kapcsolatok szoros-sága, a közösségi programokon való részvételt jelenti.

Az első típus a turista. Őt nem kötik szoros szociális kötelékek a csoport más tagjaihoz, általában egy időszakos érdeklődés kielégítése révén válik egy rövid időre a törzs tagjává. (pl: külföldi, akinek gyorsan kell iroda, internet, nyomtatási lehetőség, vagy szószerint coworking-turista). Az egyik iroda alapítója mesélte a következő történetet: *„volt olyan, aki kifejezetten azért jött Budapestre, mert Balin meséltek sokat az irodáról és eldöntötte, hogy eljön. Ez azért elég megtisztelő, hogy azért jön valaki a városunkba mert hallotta, hogy van itt egy jó közösségi iroda.”*

Második típus a mingler, azaz „keveredő”. A szociális kapcsolatai erősek és szorosak a törzs tagjaival, ennek ellenére nem érdeklődik a fogyasztás aktivitása iránt hosszú távon. (pl: multinacionális cég által ideiglenesen kiszervezett munkavállaló, ő választotta ki az irodát, részt vesz a különböző programokon, de ha végzett a feladatával továbbáll).

A következő azonosított típus az elkötelezettek. Számukra nincs akkora jelentősége a szociális kapcsolatoknak, a fókusz a fogyasztásra helyezik, és az ezt kísérő tevékenységekre. (pl: kizárólag a munka miatt van ott, a lokáció miatt választotta az irodát, vagy otthon van a gyermeke és szüksége van nyugalomra, de a közös ebéden, kávézáson, pitch nigh-on részt vesz).

Végezetül a beavatottak típusát mutatja be Kozinets, akik azon tagjai a közösségnek, akiknek erős kötődésük van a csoport tagjaihoz, erős kapcsolatokkal rendelkeznek, és a fogyasztás tevékenysége mellett is elkötelezettek. (pl: 3-4 fős startupok, akik a coworkingnek köszönhetik, hogy megismerték egymást és közös céget alapítottak, és részt vesznek a programok szervezésében is).

Összegzés

A kutatásaim rámutattak, hogy egy teret valójában a közösségnek kell működtetnie, és ehhez jó módszer, ha törzsszé szerveződnek, aminek a megteremtése és facilitálása a menedzsment feladata.

Marketingstratégiai szempontból a beavatott, illetve az elkötelezett típusok azok a törzsi tagok, melyek eléréséért érdemes dolgozni, mivel ők elhivatottan fogyasztják a terméket, így generálva nagyobb gazdasági nyereséget. A közösségbe kerülés során az is előfordulhat, hogy egy-egy elkötelezett tag, a kulturális és szociális érdekek és hatások során típust vált és átkerül a beavatottak csoportjába. A menedzsment érdekei azt diktálják, hogy a beavatott réteg növekedjen folyamatosan, a másik két csoport, a turista, és a keveredő is fokozatosan szorosabb tagja legyen a törzsnek, és előbb-utóbb előlépjen egészen a beavatott szerepig.

Felhasznált irodalom

- Alexander, C. J. (2009). A társadalmi performansz kulturális pragmatikája: ritualitás és racionalitás között, *Színház és Pedagógia*.
- Antorini, Y. M. (2007). Brand Community Innovation. An Intrinsic Case Study of the Adult Fans of LEGO Community. *Samfundslitteratur, PhD series No. 35.2007*.
- Bennett, A. (2005). Szubkultúrák vagy neo-törzsek? A fiatalok, a stílus és a zenei ízlés közötti kapcsolat újragondolása. *Replika-Társadalomtudományi folyóirat*, (53), 127-143.
- Carù, A., Cova, B. (2003). Revisiting consumption experience: a more humble but complete view of the concept. *Marketing theory*, 3(2), 267-286.
- Cova, B., Cova, V. (2002). Tribal marketing: The tribalisation of society and its impact on the conduct of marketing. *Journal of Marketing*, 36(5/6), 595-620.
- Dillenbourg, P. (1999). What do you mean by „collaborative learning”? In P. Dillenbourg (Ed.) *Collaborative learning: Cognitive and computational approaches*, 1-16. Amsterdam.
- Di Riso, A (2020). Global coworking growth study. Letöltés dátuma: 2022. augusztus 13. forrás: <https://www.coworkingresources.org/blog/key-figures-coworking-growth>.
- Goulding, C., Shanka, A., & Canniford, R. (2011). Learning to be tribal: facilitating the formation of consumer tribes, *European Journal of Marketing*, 47(5/6), 813-832.
- Hesse, F., Care, E., Buder, J., Sassenberg, K., & Griffin, P. (2015). A framework for teachable collaborative problem solving skills. In P. Griffin & E. Care (Eds.), *Assessment & teaching of 21st century skills. Methods and approach*, 37-56.
- Kozinets, R.V. (1999). E-tribalized marketing? The strategic implications of virtual communities of consumption, *European Management Journal*, 17(3), 252-264.
- Kozinets, R. V., Belk, R.W.(2005). Camcoder society: quality videography in consumer and marketing research. In: Belk, R.W. (ed.): *Handbook of Qualitative Research in Marketing*. Edward Elgar, Cheltenham, 335-344.
- Krueger, A. B. (2019). *Rockonomics: A Backstage Tour of What the Music Industry Can Teach Us about Economics and Life*. New York: Currency.
- László J. (2005). *A történetek tudománya: Bevezetés a narratív pszichológiába*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- Mitev, A., Dörnyei, K. (2011). A mozgókép reneszánsza: nagytotál a videográfia módszertanáról In: Felelős marketing – A Magyar Marketing Szövetség Marketing Oktatók Klubja 17. Országos konferenciájának előadásai, 774-784.
- O'Neil Jr, H. F., Chuang, S., & Chung, G. K. W. K. (2003). Issues in the computer- based assessment of collaborative problem-solving. *Assessment in Education*, 10(3), 361-373.
- Prahalad, C. K., Ramaswamy, V. (2003). The new frontier of experience innovation. *MIT Sloan management review*, 44(4), 12-18.
- Sherry, J. F., Schouten, J. W. (2002). A role for poetry in consumer research. *Journal of Consumer Research*, 29(2), 218-234.
- Stern, B. B. (1994). Classical and Vignette Television Advertising Dramas: Structural Models, Formal Analysis, and Consumer Effects. *Journal of Consumer Research*, 601-615.
- Spinuzzi, C. (2012). Working alone together: Coworking as emergent collaborative activity. *Journal of business and technical communication*, 26(4), 399-441.
- Wiranatha AS, Antara M, Wiranatha AC, Saroyini P, Piartrini IBGP, Suryawardani IGAO (2020). Digital nomads tourism in Bali. *Communications on Stochastic Analysis*, 13(8), 133-145.
- Zátori, A. (2014). A turisztikai élményteremtés vizsgálata szolgáltatói szemszögből (Doctoral dissertation, Budapesti Corvinus Egyetem), Letöltés dátuma: 2022.08.02. forrás: http://phd.lib.uni-corvinus.hu/801/1/Zatori_Anita_dhu.pdf.

A TINÉDZSERKORI GYERMEKVÁLLALÁS ÉS A MÉLYSZEGÉNYSÉG KAPCSOLATA A MAI MAGYARORSZÁGON

– Béki Orsolya –

Bevezetés

A gyermekvállalás időzítésének általánosan jellemző időbeni kitolódásával párhuzamosan a tinédzserkori terhességek száma markánsan lecsökkent a fejlett országokban, köztük Magyarországon is (Arei, 2009; Szabó – Makay, 2021). Ennek ellenére a politikai diskurzus szintjén és a tudományos szakirodalomban is a fiatalkori gyermekvállalás számos egészségügyi, pszichológiai és – ami jelen tanulmány szempontjából fontos – társadalmi kockázatokat magában hordozó problémás jelenségként merül fel (Arei, 2009; Szikra, 2010).

Miközben a 60-as, 70-es években nemzetközi szinten sokkal nagyobb létszámú csoportot érintett a fiatalkori családalapítás, a jelenség társadalmi problémaként való értelmezése később vált általánossá.

Ennek oka egyfelől, hogy a gyermekvállalás általánosan korábbi életszakaszban következett be a nők életében, így nem számított különösnek, ha valaki húsz éves kora előtt lett családanya. Lisa Arei szerint ebben a korszakban az anya életkora kevésbé volt közérdeklődés tárgya, inkább a családi állapot megfelelő státusza volt a fókuszban, vagyis, hogy a gyermek házasságban születik-e vagy sem (Arei, 2009).

Másrészt, az elmúlt évtizedek során a fejlett országokban a korai gyermekvállalás egyre inkább egy, a korábbi korokhoz képest ugyan kisebb létszámú, de alacsonyabb társadalmi státuszú, marginalizált helyzetű réteget érintő jelissé vált (Imamura et al, 2007; Wellings et al, 2016). A kutatók szerint mindez azért jelent problémát, mert a fiatal korban gyermeket vállaló nők többsége később sem tudja befejezni félbeszakadt iskolai tanulmányait, ez által nehezen lesznek képesek integrálódni a munkaerőpiacra, így a korai családalapítás lényegében a kedvezőtlen társadalmi státusz konzerválódásának és az egyenlőtlenségek újratermelődésének kedvez (Imamura et al, 2007; Wellings et al, 2016).

Ezek a tendenciák figyelhetők meg a tinédzserkori gyermekvállalás kapcsán a hazai statisztikai elemzések alapján is (Makay, 2019; Szabó – Makay, 2021; Szikra, 2010).

A tinédzser anyák körében Magyarországon felülreprezentáltak a roma fiatalok, e tanulmány során elsősorban amellet érvelek, hogy ennek oka a romák jelentős részét érintő társadalmi kirekesztés és mélyszegénység.

A következő elemzésben a témához kapcsolódó legfontosabb fogalmi keretek felvázolása után bemutatom – rövid nemzetközi kitekintést követően –, hogyan változtak a tinédzserkori gyermekvállalás tendenciái Magyarországon a rendszerváltástól napjainkig.

Ezt követően a magyarországi roma nők társadalmi helyzetének és reprodukciós magatartásának bemutatásával töreksem tisztázni annak hátterét, hogy miért lehet magasabb a roma nők aránya a tinédzser anyák között.

Végül sorra veszem azokat a kutatási eredményeket, melyek célzottan törekedtek magyarázatot adni arra a kérdésre, hogy egyes mélyszegény roma közösségekben miért lehet jellemző a fiatalkori gyermekvállalás.

Alapfogalmak és összefüggések

Az elméleti elemzés első lépéseként a tanulmány témájához kapcsolódó legfontosabb kutatómódszertani és szociológiai fogalmakat veszem sorra.

Tinédzser vagy fiatalkorú anyának tekintem a 19 évesen vagy annál korábban szülő nőket igazodva a Központi Statisztikai Hivatal adatszolgáltatásai során használt meghatározásához (KSH, 2021). Jelenleg Magyarországon a KSH adatai szerint a tinédzser korosztályhoz kötődik

az éves elveszülések 5,4%-a (KSH, 2021). A fiatalkori terhességek markánsan kötődnek egy alacsony státuszú, kedvezőtlen társadalmi pozícióval jellemezhető társadalmi csoporthoz (Szabó – Makay, 2021). Emiatt fontosnak tartom tisztázni a munkám során gyakran használt társadalmi kirekesztés (social exclusion) fogalmának tudományos értelmezését.

A szegénység, kirekesztés meghatározását Amartya Sen gondolatai alapján értelmezem (Sen, 2003; 2004). A szegénység ebben a fogalmi keretben nem pusztán alacsony jövedelmi viszonyokat jelent, hanem komplexebb hiányt. Sen a szegénységet a lehetőségektől való megfosztásként tekinti. Arisztotelész értelmezését alapul véve a jövedelmi helyzeten túlmutatva az ember életlehetőségeinek szabadságát helyezi a középpontba, vagyis hogy van-e lehetősége (szabadsága) az egyénnek a számára kedvező tevékenységekben való részvételre (Sen, 2003).

Ferge Zsuzsa a Sen által használt kirekesztés (exklúzió) fogalom hasznosságát abban látja, hogy az anyagi szegénységen túl egy komplex problémára mutat rá, amely magában foglalja a különböző jogoktól, forrásoktól, cselekvésektől, lehetőségektől való megfosztottságot (Ferge, 2000).

Magyarországon a rendszerváltás okozta strukturális változások hatására kialakult egy, a többségtől társadalmilag és sok esetben térben is élesen elkülönült réteg, akik a társadalmi kirekesztés aspektusait mindennapi életükben tapasztalják (Szalai, 2002). A kirekesztettségben élő társadalmi csoportok a munkaerőpiacról tartósan kiszorultak, gyermekeik nem jutnak megfelelő szintű oktatáshoz, lakhatási viszonyaik nem kielégítőek, és sok esetben nem csak társadalmi helyzetük tekintetében kerülnek távol a többségi társadalom tagjaitól, hanem térben is, és a lakóhelyi szegregáció különböző formái is sújtják őket, amik felerősítik ezeket a folyamatokat (Ferge, 2005; Ladányi – Szelényi, 2004; Szalai, 2002; Virág, 2010). A hazai szakirodalom széles körben dokumentálja, hogy a legszegényebb, többszörös hátrányokkal küzdő rétegek körében a cigány népesség nem egyszerűen felülreprezentált, hanem arányuk egyre növekszik. (Bass, 2007; Ladányi – Szelényi, 2004; Szalai, 2002; Virág, 2010).

Ha társadalmi kirekesztésről beszélünk, hazai viszonylatban nem megkerülhető az etnicitás kérdésének tisztázása jelen tanulmány esetén abban az aspektusban, hogy hogyan határozható meg a roma etnikai besorolás, egyszerűbben: hogy tulajdonképpen kit tekinthetünk romának.¹ A kérdés igen összetett, a válasz pedig nem egzakt. Számos nehézségbe ütközik a magyarországi romák számának pontos meghatározása, ezáltal pontos arányuk megjelölése, többek között a kirekesztettségben élők vagy a tinédzserként gyermekeket vállalók körében.

Friedrich Barth etnicitás-koncepciója szerint az etnicitás konstrukciója különböző társadalmi tranzakciókon keresztül jön létre (Barth, 1996), ezek a tranzakciók pedig kétféleképpen lehetnek: belső meghatározásra és külső meghatározásra irányulóak (Jenkins, 2002). Belső meghatározás alatt azt érti, amikor az adott társadalmi csoportok önmagukat és határaikat saját maguk határozzák meg; ez esetben az etnikumot csoportként értelmezhetjük. Külső meghatározás esetén az adott etnikumhoz való tartozást nem a csoporthoz tartozók, hanem külső személyek jelölik ki; ez esetben az adott etnikumról, mint kategóriáról beszélhetünk (Jenkins, 2002).

A magyarországi romák esetén komplexen alakul az etnikai hovatartozás meghatározása.

A kutatások egy része az önbevallás módszerére való hagyatkozást elveti, mivel a romák jelentős része az önbevalláson alapuló statisztikai adatok tanúsága szerint (pl.: népszámlálások) elhallgatja etnikai hovatartozását a diszkriminációtól való félelem okán (Ladányi – Szelényi, 2004). Kemény István és munkatársainak elgondolása alapján számos vizsgálat azokat a személyeket tekinti romának, akit a nem roma környezet annak tart (Havas – Kemény – Kertesi, 1998). Az előbbi állítással vitatkozva Ladányi János és Szelényi Iván egy „többlépcsős” besorolás alkalmazása mellett érvel, melyben figyelembe veszik az önbevallást, a kutatás kérdezőbiztosainak véleményét a kérdezett etnikai hovatartozása tekintetében, és a többségében nem roma szakértői környezet (pl. szociális intézmények, önkormányzatok alkalmazottjai) véleményét, vagyis a nem roma környezet besorolását (Ladányi – Szelényi, 2004).

¹ A „roma” és „cigány” kifejezéseket dolgozatomban szinonimaként használom, eltekintve a két elnevezés használatának tudományos vitájától Dupcsik Csaba álláspontját követve. „A magyarországi cigányság története” című munkájában úgy érvel, hogy a „roma” és „cigány” szavak egyidejű használatával kívánja jelezni, egyik elnevezést sem tekinti fontosabbnak, magától értetődőbbnek a másiknál (Dupcsik, 2009).

Szalai Júlia az etnikai viszonyok értelmezésével kapcsolatban arra hívja fel a figyelmet, hogy rendre összemossák az etnikai és a szociális kérdések dimenziója, a rendszerváltás óta leginkább a roma kérdést egyfajta szegénységi kérdésként való értelmezés jellemzi a kormányzati intézkedésekben (Szalai, 2000). Mindez befolyásolja a roma etnikum külső környezet általi meghatározását, vagyis a gyakorlatban a többségi társadalom sok esetben összemossa a szegénység fogalmát a cigánysággal, a szegénység kérdése gyakran etnicizálódik (Ladányi – Szelényi, 2004).

Tinédzser anyák Európában és Magyarországon

A fejlett országokra jellemző termékenységi magatartáshoz igazodva a nők első szüléskori átlagos életkorának kitolódása miatt az elmúlt évtizedekben lényegesen kisebb létszámú csoportot érint a korai gyermekvállalás Magyarországon is. Ez a trend Európa más országaiban egyaránt megfigyelhető.

A nemzetközi szakirodalomban a csökkenő tendencia ellenére mégis társadalmi problémaként merül fel a tinédzserkori gyermekvállalás, mivel a jelenség egyre inkább kötődik egy kedvezőtlen társadalmi státusszal rendelkező csoporthoz (Imamura et al, 2007; Wellings et al, 2016). A tartós szegénység és a földrajzi, etnikai hátrányok által érintett társadalmi csoportok felülreprezentáltak a legtöbb európai országban a tinédzser anyák körében (Imamura et al, 2007).

Ezért több nyugati államban célzott politikai intézkedésekkel igyekeztek visszaszorítani a korai gyermekvállalás gyakoriságát, köztük a korábban viszonylag magas ser-

dülőkori termékenységi adatokkal rendelkező Egyesült Királyságban (Arei, 2009; Imamura et.al, 2007; Wellings et al, 2016).

Nagy-Britannia a tinédzserkori fertilitás tekintetében különösen érdekes példa. A 2000-es évek elején a kormányzat „Teenage Pregnancy Strategy” néven egy átfogó akciótervet dolgozott ki azzal a céllal, hogy csökkentse az országban európai viszonylatban hagyományosan magasnak számító fiatalkori terhességek számát, ami jellemzően itt is egy deprivált társadalmi csoporthoz kötődött (Imamura et al, 2007; Wellings et al, 2016). A program egyik fontos célkitűzése az volt, hogy csökkentse a tinédzserkori fertilitást, ezért törekedtek a megfelelő fogamzásgátlási eszközök hozzáférhetőségének javítására, valamint nagyobb figyelmet fordítottak egy széleskörű szexuális felvilágosítás megvalósítására (Wellings et.al., 2016). A másik fontos célkitűzés a tinédzser anyák edukációs és munkaerőpiaci helyzetének javítása volt. A stratégia hatására számottevően csökkent a tinédzserkori terhességek aránya, és emelkedett a 18 éven aluliak oktatásban való részvétele (Wellings et. al, 2016). A program által elért fontos eredmények mellett más vizsgálatok megjegyzik azonban azt is, hogy a kormányzat túlhangsúlyozta a tinédzserkori gyermekvállalás problémaként való értelmezését, kevesebb hangsúlyt fektettek a fiatal anyák és gyermekeik jólétét célzó intézkedésekre és nem tudták kellő mértékben csökkenteni a magas fertilitási mutatót okozó relatív nagy mértékű egyenlőtlenségeket (Arei, 2009).

Ha megvizsgáljuk a magyarországi vonatkozó statisztikai adatokat az elmúlt néhány évtizedből, az európai tendenciákhoz hasonló eredményeket találunk a fiatalkori gyermekvállalás alakulásában.

1970	1980	1990	2000	2010	2015	2016	2017	2018
50,5	68,0	39,5	23,3	17,9	22,8	24,8	22,9	22,0

1. táblázat: Ezer fiatalkorú nőre jutó élveszülések száma Magyarországon (Szabó – Makay, 2021)

A rendszerváltás előtti évtizedekben viszonylag magas volt a fiatalkori családalapítás gyakorisága, majd a 90-es éveket követően markáns visszaesés volt tapasztalható. A 70-es, 80-as években igen magas fiatalkori fertilitást mutató adatok indokoltá tették a korai gyermekvállalás által érintettek körének tudományos feltárását egészségügyi és társadalomtudományi szempontból.

Ennek érdekében jöhetett létre a nyolcvanas évek végén, kilencvenes évek elején egy nagykorúságot megelőzően gyermeket vállaló magyar nők helyzetét, anyává válásuk körülményeit és okait vizsgáló országos reprezentatív és longitudinális kutatás (Pongrácz – S. Molnár, 1994).²

Az 1994-ben publikált elemzés bizonyította, hogy társadalmi szempontból a tinédzserkori gyermekvállalás azért jelent problémát, mert nagymértékben befolyásolhatja a fiatal anyák későbbi életútját, jövőbeni lehetőségeik jóval kedvezőtlenebbek, mint gyermek nélküli kortársaiké. A gyermeknevelés körüli teendők miatt iskolai tanulmányaik megszakítására kényszerültek, amit sokan évekkel később sem tudnak pótolni (Pongrácz – S. Molnár, 1994). Visszacatlakozásukat gátolja, hogy a velük egyidős, ámde első gyermeküket később szülő nőknél négyszer gyakrabban váltak nagycsaládosná, ami sok esetben hosszabb ideig tartó munkaerőpiaci inaktivitást eredményezett (Pongrácz – S. Molnár, 1994). Esetükben mindez azért jelentett gondot, mert a munkaerőpiacról való kiszorulás egyértelműen konzerválja a jelentős részüknél már korábban is meglévő rossz szociális helyzetet, tartós szegénységet (Pongrácz – S. Molnár, 1994).

A korai gyermekvállalással kapcsolatban egészségügyi aggodalmak is felmerültek a kutatás eredményei kapcsán, mivel a biológiailag még éretlen kiskorú anyák várandóssága alatt nagyobb valószínűséggel fordulnak elő szövődmények, illetve esetükben gyakoribb a koraszülés is (Pongrácz – S. Molnár, 1994). Az elemzésben azonban arra is felhívták a figyelmet, hogy az egészségügyi rendellenességek fellépése a korai gyermekvállalás tényén túl szociális faktorokkal is összefüggésbe hozható.

A szerzők a tinédzserkori várandósságok esetén gyakori mintakövetést feltételeztek, mivel a válaszadók jelentős

része maga is olyan családból származott, ahol az anya viszonylag korán szülte első gyermekét (Pongrácz – S. Molnár, 1994).

A gyermekvállalást a megkérdezett tinédzser anyák kevesebb mint fele tervezte tudatosan, így feltételezhető, hogy a nem kívánt terhességek elkerülésének lehetőségeiről nem rendelkeztek kellő információkkal.

A megkérdezetteket gyermekvállalási körülményeik és szociális helyzetük alapján Pongrácz Tiborné és S. Molnár Edit négy kategóriába sorolta. A tinédzser anyák között ugyan felülreprezentáltak voltak az alacsonyabb státuszúak, de összességében mégis egy sok szempontból heterogén társadalmi csoportot alkottak. A négy kategória egyikét alkották a kifejezetten marginalizált társadalmi helyzetű, tartós szegénységben élő, főleg roma fiatalok.

A 2000-es évektől kezdődően lényegesen kevesebb nőt érint a korai gyermekvállalás országos szinten a tizenéves korosztályból, mint az előbbieken bemutatott elemzés vizsgálati időszakában.

² A kutatás jelentőségét jelzi, hogy azóta nem készült országos reprezentatív longitudinális vizsgálat, amely kifejezetten a tinédzserkorban szülő nők csoportjának társadalmi, demográfiai hátterének feltárására fókuszálna.

Az 1. táblázatban látható csökkenő tendencia mögött több fontos tényező húzódik meg. Egyrészt a 70-es, 80-as évek után minden korcsoportban visszaesett a termékenységi szint és ez a csökkenés a fiatalkorúakat érintette leginkább (Szabó – Makay, 2021).

A tinédzserek körében tapasztalható jelentős csökkenés mögött feltételezhető az oktatási expanzió hatása, vagyis az átlagos továbbtanulással töltött idő meghosszabbodása (Husz, 2006).

A rendszerváltást követő évtizedekben a várandósságok visszaszorításában szerepet játszhatott a fogamzásgátlási eszközök népszerűsítése és hozzáférhetőségének javulása, illetve a szexuális felvilágosításról szóló nyitabb diskurzus is (Szikra, 2010).

Az 1. táblázat adataiból szembetűnő továbbá a 2010-es évet követő kisebb emelkedés az érintettek számának tekintetében. 2011 óta általánosan növekvő fertilitási mutatókat láthatunk Magyarországon, vagyis növekedett a szülőképeskorú nőkre jutó éves gyermekszám (Makay, 2019). Ez a termékenységnövekedés eltérően érintette a különböző korcsoportokat és viszonylag nagymértékben érintette a 15-19 éves korosztályt, a növekedés itt 25% volt (Kapitány – Spéder, 2018). Ha választ keresünk a tinédzser anyák számának 2010-es éveket követő növekedésére, felmerülhet az országos szintű fertilitási adatokat pozitív irányba befolyásoló családpolitikai rendszer hatása. Azonban az elmúlt évek során a kormányzat által bővített családpolitikai intézkedések igen kis mértékben érintették a munkaerőpiacon kevésbé aktív, hátrányos helyzetű fiatalokat, inkább a biztos munkapiaci státusszal rendelkezőket részesítették előnyben (Szikra, 2018). Egy másik tényező, a 2011-es tankötelezettség 18 éves korról 16 éves korra való csökkentése azonban közrejátszott a gyermekvállalás előtérbe kerülésében e korosztály esetén, a hátrányos helyzetű fiatalok gyermekvállalását ugyanis bizonyítottan befolyásolja a tankötelezettség életkora (Adamecz-Völgyi – Scharle, 2018).

Összességében elmondható, hogy lényegesen csökkent az elmúlt évtizedekben a tinédzserkori várandósságok száma, de nemzetközi összehasonlításban a magyarországi adatok még mindig átlag felettinek számítanak. Az OECD országok összehasonlítását vizsgálva mindössze Szlovákia, Románia és Bulgária vonatkozó

számadatai magasabbak a magyarországi statisztikánál (Szabó – Makay, 2021).

Ha a tinédzserkori gyermekvállalás által érintettek csoportját szeretnénk meghatározni a jelenkori Magyarországon, Szabó Laura és Makay Zsuzsanna statisztikai elemzésére támaszkodhatunk, akik a Központi Statisztikai Hivatal egy jelenleg zajló országos, várandós nőket vizsgáló longitudinális kutatás tinédzser terhességekre vonatkozó adatai alapján végeznek elemzést (Szabó – Makay, 2021). Tanulmányuk megerősíti, hogy a 20 év alatti várandósságok jelentős része a 90-es években készült vizsgálati eredményekhez képest is fokozottan kötődik hátrányos helyzethez. Az érintettek többnyire alacsony iskolai végzettséggel és kedvezőtlen munkaerőpiaci pozícióval rendelkeznek (mindez persze részben kötődik fiatal korukhoz is). Emellett felhívják a figyelmet a lakóhelyi szegregáció jelentőségére, az érintettek több mint fele ugyanis kedvezőtlenebb kondíciókkal rendelkező megyék lakója, és több mint háromnegyedük 20 fő alatti településen él (Szabó – Makay, 2021). Önbevallás alapján 28%-uk tekinthető romának és 55,5%-uk nem romának (16% nem nyilatkozott ez ügyben). Az adatok alapján a szerzők megerősítik, hogy a fiatalkori gyermekvállalás nem etnikai kérdés, a romák felülreprezentáltságát kedvezőtlen szociális helyzetükkel magyarázzák (Szabó – Makay, 2021).

A 20 év alatti várandós nők csoportja párkapcsolati helyzetük alapján viszont heterogénebb, például számottevőbb az egyedülálló anyák jelenléte a csoportban, kevesebb a házasság, mint a korábbi évtizedekben volt, amit a szerzők a párkapcsolati viszonyok általános változásával indokolnak (Szabó – Makay, 2021).

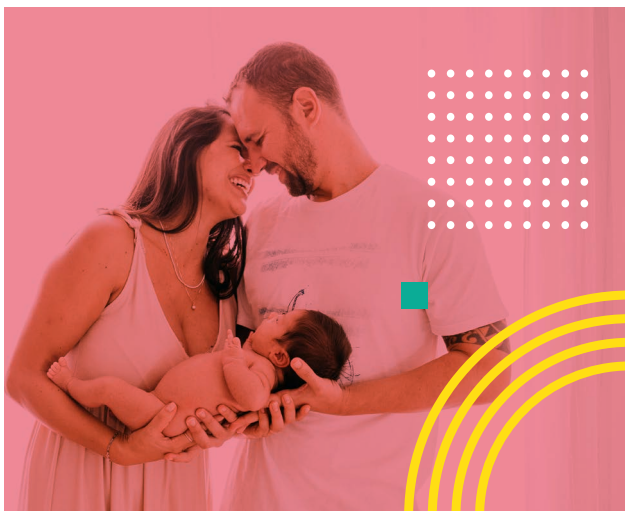
A szakirodalmi tapasztalatok szerint tehát Magyarországon is korreláció figyelhető meg a korai gyermekvállalás és a marginalizált társadalmi státusz között. A rendszerváltást megelőző időszakban tapasztalt csoporton belüli heterogenitáshoz képest mára az érintettek körének homogenizálódása feltételezhető (Makay, 2019; Szabó – Makay, 2021). Napjainkban Magyarországon a tinédzserkori várandósságok jelentős része (de nem egésze) egy többszörös hátrányokkal jellemezhető csoporthoz kötődik, akiket tartós szegénység, lakóhelyi szegregáció és társadalmi kirekesztés jellemez és akik között a cigányság felülreprezentált (Durst, 2006; Gyukits, 2003; Makay, 2019; Szabó – Makay, 2021).

A roma nők helyzete és gyermekvállalással kapcsolatos attitűdjük

A tinédzserkori anyaság jelensége – mint az előzőekben láthattuk – nem kizárólag romákat érintő társadalmi jelenség. Pontos adat nem áll rendelkezésünkre, amelyből megállapítható lenne, hogy a fiatalkorban gyermeket vállaló nőknek hány százaléka roma.³ A korábbiakban bemutatott, a tinédzserkori gyermekvállalásra fókuszáló vizsgálatok alapján azonban látható, hogy az érintettek körében felülreprezentáltak a romák. E jelenség megértése érdekében röviden áttekintem a magyarországi roma nők társadalmi helyzetét és gyermekvállalással kapcsolatos attitűdjüket.

Számos tanulmány és empirikus vizsgálat igazolta az elmúlt évtizedekben, hogy a mélyszegénységben és halmozottan deprivált helyzetben lévő családok között lényegesen magas a romák aránya (lásd többek között.: Babusik, 2007; Ladányi – Szelényi, 2004; Husz – Vastagh, 2016). A tanulmányok kitérnek azokra a strukturális tényezőkre, amelyek a cigány népesség felülreprezentációját okozzák a mélyszegénységben élők körében.

A legfőbb ok a munkaerőpiacról való tartós kizorulás gyakorisága, ami több társadalmi tényező együttjárására vezethető vissza. Egyrészt meghatározó a cigány népesség rendkívül alacsony iskolai végzettsége és az oktatásból való lemorzsolódásuk gyakorisága, valamint kedvezőtlen egészségi állapotuk, és az őket gyakran érő diszkrimináció (Babusik, 2007).

³ Ennek oka részben a cigány etnikai hovatartozás-meghatározásának komplexitása, amelyet a tanulmány alapfogalmainak kifejtésekor bemutattam.

Munkalehetőségek szempontjából súlyos hátrányt okoz a romákat jelentős mértékben érintő térbeli elkülönülés, a cigány népesség jelentős része ugyanis a rossz gazdasági kondíciókkal rendelkező térségekben, kistelepüléseken, vagy városi szegregátumokban él (Virág, 2010).

A cigány nők helyzetét komplex hátrányok jellemzik. Munkaerőpiaci aktivitásuk a roma férfiakénál is kedvezőtlenebb, mivel nem csak a tartós munkanélküliség, hanem az egyéb más okokból adódó foglalkoztatási inaktivitás is gyakori körükben (Babusik, 2007). A többségi társadalomhoz képest a korai gyermekvállalás és magasabb gyerekszám miatt a családi élet biztosítása tovább nehezíti a roma nők oktatásban való részvételét, és egy teljes értékű munkahely megszerzését, megtartását (Bernát – Páthy, 2009). A nem cigány fiatalokhoz hasonlóan a lánygyermek is jobban teljesítenek az iskolában a romák között is, mégsem rendelkeznek magasabb kvalifikációs átlaggal, mint a fiúk (Babusik, 2007). A statisztikai adatok szerint a cigány nők átlagosan fiatalabb korban válnak anyává, és több gyermeket szülnek nem cigány kortársaiknál (Janky, 2007).

Az 1980-as évek óta lassú csökkenés tapasztalható a statisztikai adatok szintjén a fiatalkori szülések számát tekintve a romák körében is, arányaiban tehát ma is fiatalabb korban alapítanak családot, mint nem roma kortársaik, de a gyermekvállalás időzítésének kitolódása esetükben is mérhető (Janky, 2007).

Felmerülhet a feltételezés, hogy a cigányok jelenleg is magas, ámde csökkenő gyermekvállalási kedve a többségi társadalomban uralkodó tendenciának a megkésett követése. E hipotézis ellenőrzése során Janky Béla arra a következtetésre jutott, hogy a modernizációs lemaradás feltételezése túlságosan leegyszerűsíti ezt a valójában igen összetett problémát, mert a roma nők általában néhány évvel korábban kezdik és korábban is fejezik be a gyermekszülést, mint azt a többségi társadalom tette a 20-as, 30-as, 40-es években (Janky, 2005).

Janky Béla több befolyásoló tényező lehetséges együttes jelenlétét említi a tinédzserkori gyermekvállalással kapcsolatosan. Meghatározó a romák körében jellemző

alacsonyabb iskolai végzettség, ami a fiatal korban szülő nők egyik leglényegesebb társadalmi, demográfiai mutatója (Janky, 2005; Husz, 2011).

Hasonlóan a kvalifikáció szintjéhez, a serdülőkorú anyák körében általában (és a magyarországi roma lakosság esetén is) jellemzően gyakori a hátrányos helyzet konzerválásához hozzájáruló lakóhelyi szegregáció, ami a korai gyermekvállalás szempontjából azért is lehet meghatározó, mert a térbeli elkülönülés általában szegényesebb kapcsolathálózatot is eredményez (Virág, 2010), így jelentősebbé válhat az adott mikroközösség szokásrendszere, termékenységgel kapcsolatos mintái.

A cigány csoportok közötti termékenységi magatartásbeli különbségekre enged következtetni az oláh, beás és magyar cigány anyák első gyermekük születésekor betöltött életkorának kisebb különbségeket mutató átlaga. A beás cigányok körében egy igen alacsony, de a számadatokban mégis megjelenő elmozdulás figyelhető meg az elmúlt évek során a többségi társadalom termékenységi mintái felé (Janky, 2005; Husz 2011).

A fiatalkori gyermekvállalás gyakorisága összességében a romák körében is csökkent, azonban több kvalitatív szociológiai vizsgálat szerint egyes szegregált mélyszegénységben élő roma kisközösségekben a 90-es, 2000-es években gyakoribbá vált a tinédzserkori anyaság (Gyukits, 2003; Durst, 2006;). A megfigyelt esetek azonban csak egyes mikroközösségek szintjén igazak, más roma közösségekben a nem cigány többség termékenységi magatartásához való igazodást figyelték meg (lásd többek között: Durst, 2001b; Husz, 2011).

A romák gyermekvállalási trendjei alapján felmerülhet hipotézisként a termékenységi magatartásmodellek etnikai alapú különbsége. Durst Judit azonban – a nemzetközi szakirodalomban jól ismert és más etnikai kisebbségekkel kapcsolatban eredményesen alkalmazott, – az úgynevezett „társadalmi jellemzők” hipotézis részleges érvényesülését igazolta a romák és nem romák közötti termékenységgel kapcsolatos különbségek tekintetében. Az elmélet legfontosabb feltevése, hogy a kisebbségben élő etnikumok eltérő társadalmi összetétele, és tagjainak az átlagosnál alacsonyabb társadalmi státusza okozza a többségtől különböző gyermekvállalási szokásokat, tehát a reprodukciós magatartást nem kizárólag a rassz

befolyásolja, hanem inkább a státusz, a társadalmi helyzet (Durst 2006).

A szerző nagymintás reprezentatív adatok statisztikai elemzése segítségével szegény roma és nem roma nők családonkénti gyermekszámának összehasonlítása során arra a következtetésre jutott, hogy az etnicitás önmagában nem határozza meg, hogy az egyén hány gyermeket nevel fel, csak az iskolai végzettséggel együttesen, melynek hatása jelentősebb minden más befolyásoló tényezőnél. Vizsgálati eredményei szerint a legalább általános iskolai végzettséggel rendelkező nők átlagos gyermekszáma nagyjából megegyezik, függetlenül attól, hogy roma-e az illető. Azonban az általános iskolát be nem fejező nők közül a cigányok kétszer annyi gyermeket nevelnek, mint azonos iskolai végzettségű nem cigány társaik, vagyis a legképzetlenebbek körében nagyobb jelentősége van az etnikai hatásnak.

A tinédzserkori gyermekvállalás lehetséges okai mélyszegénységben élő romák körében

Az elmúlt évtizedek során a hazai társadalomtudományos kutatásokban több lehetséges magyarázat merült fel a romák eltérő termékenységi attitűdjének magyarázatára. Az alábbiakban bemutatom a három legjelentősebb megközelítési módot, amelyek a romák gyermekvállalási szokásait célzó kvalitatív vizsgálatokban felmerültek a rendszerváltás óta Magyarországon. Az első értelmezési keret a cigányság *kulturális különbségével* magyarázza az eltérő termékenységi magatartást, a második alapvetően *gazdasági okokra* vezeti ugyanezt vissza a mélyszegénységben élők esetén. A harmadik megközelítés a *társadalmi különbségekre* fókuszálva a kirekesztettség következményeképpen értelmezi a mélyszegénységben élő roma fiatalok esetén a többségi társadalom fertilitási mutatóival ellentétes termékenységi magatartást. Először a cigányság eltérő kulturális sajátosságainak relevanciáját vizsgálom a gyermekvállalás időzítésével kapcsolatban a vonatkozó kutatások tükrében.

A cigány népesség többségtől eltérő termékenységi mintázatának magyarázata kapcsán felmerült az elmúlt évtizedek során a közbeszédben talán ma is jelen lévő tézis, miszerint a korai családalapítás és a magas gyermekszám

a romák esetén kulturális tényezőkre visszavezethető tradicionális magatartás. A cigány népesség egészére mindez nem általánosítható, azonban a statisztikai adatok tükrében láthatunk némi különbséget a különböző cigány kulturális csoportok fertilitását tekintve.

A magyarországi romák közössége sem társadalmi sem kulturális értelemben nem tekinthető homogén csoportnak. A heterogenitás valamelyest a termékenységi magatartás tekintetében is megjelenik. Az oláh, beás és magyar cigány (romungró) anyák első gyermekük születésekor betöltött életkorátalaga kisebb eltérést mutat, az oláh és beás cigány nők átlagosan valamivel korábban szülnek, mint a romungrók (Janky, 2005). Ez a különbség a statisztikai adatokban a rendszerváltás előtti időszakban és azt követően is látható, azonban a beás cigányok körében egy igen alacsony, de a számadatokban azért megjelenő elmozdulás figyelhető meg az elmúlt évek során a többségi társadalom termékenységi mintái felé (Janky, 2005; Husz 2011). A statisztika megerősítését látja Janky Béla Fleck Gábor és Virág Tünde kulturális antropológiai vizsgálatában, melynek során egy dél-barányai beás közösség magatartás változásait mutatják be, és többek között arra is rávilágítanak, hogy az utóbbi években a kutatott mikroközösségben egyre erőteljesebb törekvés tapasztalható a gyermekvállalási magatartásnak a többségi társadalom szokásaihoz igazítására (Fleck – Virág, 1999). Az említett elemzést követően Husz Ildikó

is hasonló különbségeket talál baranyai (többségében beás) és borsodi roma közösségek között gyermekvállalási statisztikáik tekintetében (Husz, 2011).

Alapvetően az egyes roma csoportok közötti kulturális különbségekből indult ki és azok feltárására irányult Neményi Mária „Cigány anyák az egészségügyben” című kvalitatív, mélyinterjú kutatása. Tapasztalatai szerint a megkérdezett roma nők gyermekvállalási szokásait a lakóhely elkülönülése és az adott cigány közösség - melyben az anya él - tradicionális magatartási formákhoz való ragaszkodása befolyásolja legnagyobb mértékben. A vizsgálatban részt vett beás és oláh cigány megkérdezettek valamivel korábban hozták világra első gyermeküket, mint a romungrók, akik termékenységi attitűdjeiket tekintve kevésbé különböztek a velük azonos státuszú nem roma lakosságtól (Neményi, 1998, 1999). Az említett kutatásban részt vett Budapesten élő cigány anyákra (függetlenül attól, hogy kulturális értelemben melyik csoporthoz sorolták magukat), ez halmozottan igaz, a kedvezőbb iskoláztatási és munkaerő-piaci lehetőségek miatt egyre kevésbé ragaszkodtak az idősebb generációk szokásaihoz. Neményi szerint a fiatal roma nőknek kettős mérce alapján kell dönteniük az első gyermek vállalásának időzítéséről: vagy a saját közösségük elvárásainak, a tradícióknak felelnek meg és tinédzser korban kezdenek szülni, vagy megpróbálnak illeszkedni a többségi társadalom termékenységi mintáihoz (Neményi, 1998, 1999).

Az előbbi megállapításokhoz érdemes hozzáfűzni, hogy a megkérdezett romungró anyák mind városiak voltak (körülményeik tehát valószínűleg jobban hasonlatosak a budapesti „vegyes” mintához), a beások és oláhok kisfalusi, illetve szegregált környezetből származnak, így feltételezhető, hogy a lakókörnyezeti elzártág mértéke jelentős befolyásoló tényező az ő esetükben a korai gyermekvállalás tekintetében, nem csak a kulturális hovatartozás.⁴

Mind az etnográfában, mind a szociológiában vita övezi, hogy a cigány kultúrát etnikus kultúraként, vagy inkább réteggkultúraként, konkrétan a szegénység kultúrájaként kell értelmezni (Szuhay, 1999). Feltételezésem szerint egyes roma mikroközösségek szintjén eltérő, hogy e két megközelítés közül melyik lehet helytálló, hiszen a cigányság egy kulturálisan heterogén etnikai csoport, a beások, oláh és magyar cigányok más-más szokásokkal rendelkeznek, ami az élet különböző területein, így a gyermekvállalás időzítésében is megnyilvánulhat. E mellett fontosnak tartom megjegyezni, hogy a magyarországi roma közösségek többsége tekintetében inkább a szegénység kultúrája megközelítés látszik alkalmazhatónak.⁵

A fiatalkori gyermekvállalás okait vizsgáló kutatások második nagy halmaza a jelenséget elsősorban gazdasági okokkal magyarázza.

A szegény családok eltérő termékenységű magatartását elsősorban anyagi tényezőkre vezeti vissza Gyenei Márta cikke (Gyenei, 1998). E szerint a tartósan kedvezőtlen pénzügyi helyzetben lévő családokban a gyermekek egy része stratégiai okokból jön világra, hogy a hozzá kapcsolódó állami támogatások által segítse a család többi tagjának el-tartását (Gyenei, 1998)⁶. A szerző szerint ez az elmélet addig működőképes, amíg a gyermekre fordított pénz összege kevesebb, mint az érte kapott támogatás. Az elgondolás ezen a ponton látszik megdőlni, mivel a gyermekek után járó univerzális, a szegényebb társadalmi rétegek számára is elérhető állami támogatások reálértéke a kilencvenes évektől folyamatosan csökken (Gábos, 2000; Szikra, 2018).

Ezen felül meg kell jegyezni, hogy Messing Vera és Molnár Emília 2011-es, szegény roma és nem roma háztartások megélhetési stratégiáit vizsgáló kutatása egyértelműen rámutat: a nyomorban élők körében is igen ritkán fordul elő, hogy egy háztartás kizárólag az állami támogatásokból próbáljon megélni. Az így szereshető havi pénzösszegek ugyanis nem fedezik egy család költségvetését, a háztartások jelentős többsége csak a segélyeket kiegészítve tud megélni (például alkalmi munkával, használt cikkekkkel való kereskedéssel, vasazással) (Messing – Molnár, 2011).

Gyenei megállapításait nem terjesztette ki az első gyermek születésének magyarázatára, de ezen okfejtés elméleti háttere a nemzetközi szakirodalomban a tinédzserkori gyermekvállalás magyarázataként is megjelenik (Kelly, 1998).

Az előbbi érveléssel ellentétben a társadalmi tényezők fontosságát hangsúlyozza az úgynevezett „szituációs” megközelítés ami a hátrányos helyzetű kisebbségek eltérő termékenységű magatartását a társadalmi egyenlőtlenségek következményeként értelmezi. Ennek értelmében az erőforrások egyenlőtlen elosztása okozza a marginalizált társadalmi csoportok leszakadását (Kelly, 1998).

A szituációs megközelítés a nemzetközi szakirodalomban az Egyesült Államokban élő afroamerikai kisebbségek eltérő termékenységű magatartásának magyarázataként jelent meg, amit később több magyarországi vizsgálat adaptált a hasonló termékenységű mintázatot mutató hazai roma kisebbség gyermekvállalási szokásainak értelmezésére.

P. F. Kelly kutatása szerint a mélyszegény közösségekben a korai gyermekvállalás a társadalmi kirekesztettségre adott egyfajta válasz, vagyis a lakóhelyi elkülönülés, a tartós munkanélküliség, a homogén kapcsolatrendszer, és az előbbiek következményeként kialakuló, a többségi társadalom elvárásaitól eltérő normarendszer következménye.

Kelly megállapításainak lényege két szorosan összekapcsolódó gondolatmenetben rejlik.

⁴ A szerző munkájában kiemli, hogy a megkérdezett roma csoportok lakókörnyezete eltéréseket mutat. A megszólaltatott közösségek közül a beásokhoz köthető a legkedvezőlenebb lakókörnyezet, másodsorban az oláhcigányokhoz.

⁵ Ladányi János és Szelényi Iván több tanulmányukban említik, hogy a bulgáriai, romániai és magyarországi cigányok helyzete sok tekintetben azonos, de eltéréseket is mutat. A bolgár cigányok társadalmi helyzetét inkább kasztszerűnek látják, míg a magyarországi romák jelentős részére az „underclass” élethelyzet jellemző (Ladányi-Szelényi, 2004). A középosztályosodás felé elinduló magyarországi cigányok többnyire az asszimiláció útját választják, elköltöznek a cigánytelepekről és a többségi társadalom viselkedésmintáit követik, így a későbbiek folyamán környezetük gyakran nem is tekinti őket cigánynak, csak a szegény, rossz kondíciókkal rendelkező családokat (Ladányi-Szelényi, 2004).

⁶ Gyenei Márta elméletét roma és nem roma mélyszegénységben élő családokra egyaránt vonatkoztatta.

A gettólakó fiatalok kapcsolatrendszerére a multiplexitás hiánya jellemző, vagyis a hozzájuk kötődő személyek jelentős többsége hasonlóan kedvezőtlen társadalmi helyzettel rendelkezik, mint ők. Az ilyen értelemben „csonka kapcsolatháló” alacsony társadalmi tőkéhez és ebből adódóan a társadalmi státusz javításához szükséges erőforrások hozzáférésnek korlátozottságához vezet (Kelly, 1998).

Mivel a szegregáltan élő fiatalok kapcsolathálójára kis valószínűséggel foglal magába olyan személyt, aki magas iskolai végzettséggel és biztos állással rendelkezik, életük csúcspontjának, a felnőtté válás útjának nem a karriert, hanem a gyermekvállalást, az anyaságot látják (Kelly, 1998).

A rendszerváltást követően a magyarországi cigányok jelentős része a tartós munkanélküliség következtében a társadalom peremére szorult. Több szegregáltan élő roma mikroközösség életlehetőségei és normarendszere hasonul az előbbieken bemutatott gettólakó amerikai feketék helyzetéhez.

Ezt támasztják alá Durst Judit kutatásai, melyeket egy észak-magyarországi szegregáltan élő roma közösség lakói körében végzett egy általa Láposnak nevezett településen (Durst, 2001a; 2006). A megkérdezettek egy halmozottan hátrányos helyzetű kistérség marginalizált közösségének tagjai, ahol az alacsony iskolai végzettség, a munkanélküliség általános jellemző, ahogyan a tinédzserkori szülés és a nagycsalád is.

Láposon a 80-as évek óta növekedett a családonkénti gyermeklétszám és a tinédzserkori anyaság előfordulása. Összességében 2-3 évvel hamarabb szülik meg a fiatal lányok első gyermeküket, mint azt az idősebb generációk tették. Durst Judit a jelenség okát a rendszerváltás után megváltozó körülményekben látja, a növekvő lakóhelyi és iskolai szegregációban és a tartós munkaerőpiaci kirekesztettségben.

A Láposon élő nők életében szinte természetes dolog és többnyire tudatos döntés a serdülőkori gyermekvállalás (Durst, 2006). A fiatal lányok továbbtanulási és munkaerőpiaci esélyei igen csekélyek, közösségben pedig még mindig elfogadottnak számít a tradicionális családanyai szerep.

Durst szerint a Láposhoz hasonló zárt, mélyszegény mikroközösségekben a felnőtté válás, a társadalmi megbecsültség

egyetlen lehetséges útként élük meg a fiatal lányok az anyaságot.

Mivel a kortársak többsége már igen fiatal korban a gyermekvállalás mellett dönt, itt inkább azok a lányok érezhetik úgy, hogy kimaradnak valamiből, akik később szülnék.

A magas családonkénti gyermeklétszám magyarázatára veti fel a szerző láposi tapasztalatai alapján, hogy a megszületett gyermekek jelentik a nyomorúságos körülmények között élő asszonyok boldogságának forrását, éltük értelmét (Durst, 2001a).

Hasonló megállapításokra jut Gyukits György (2003) is egy ismert budapesti szegénytelepen végzett vizsgálata során. A kutatásban érintett szegregátum többségében romák által lakott, de kulturálisan heterogén közösséget alkot (oláh magyar és beás cigányok is lakják).

Kelly nyomán Gyukits (2003) is a gettóban élő roma lakosság gyermekvállalási szokásainak a társadalmi normáktól való eltérését bezártságukkal, a többségi társadalomtól való önkéntelen elkülönüléssel és ennek visszafordíthatóságának reménytelenségével magyarázza.

Gyukits felhívja a figyelmet interjúalanyainak a fogamzásgátlástól való tartózkodást mutató magatartására is. Az adatközlők egy része szexuális élete kezdetén még nem rendelkezett elegendő információval e téren, ezért nem védekezett és esett teherbe. Az információközlők nagyobb része azonban a terhességre tudatosan törekedett, ezért mellőzte a fogamzásgátló eszközök használatát.

Összegzés

A tinédzserkori gyermekvállalás társadalompolitikai szempontból komplex jelenség, amely az esetek egy részében egészségügyi, pszichológiai és társadalmi kockázatokat egyaránt hordozhat. E tanulmány elsősorban a jelenség társadalmi jellemzőire koncentrált.

A tinédzserkori fertilitás az elmúlt évtizedekben Magyarországon is jelentős mértékben visszaesett, az érintettek köre azonban homogenizálódott, a fiatalkori terhességek jelentős része hátrányos társadalmi helyzethez kötődik. Már a rendszerváltás időszakában is a korabeli vizsgálatok egyértelműen azt igazolták, hogy a tinédzserkori gyermekvállalás az egyenlőtlenségek újratermelődését erősíti, az érintettek köre mégis heterogén csoport volt. Napjaink-

ban feltételezhetjük, hogy a kirekesztettség és a fiatalkori anyaság korrelációja erősödött.

A szakirodalmi tapasztalatok alapján egyértelmű, hogy a tinédzserkori gyermekvállalás nem „cigánykérdés”, a 20 éves kor alatti várandós nők többsége nem roma.

Roma kulturális csoportok között feltételezhető kis mértékű különbség a termékenységi magatartásban, egyes közösségek esetén lehet jelentősége a gyermekvállalási szokásokban is a kulturális különbségeknek. Ezzel együtt megállapítható, hogy a cigányság magas érintettsége a tinédzserkori gyermekvállalásban jelentős mértékben kedvezőtlen társadalmi helyzetükkel függ össze.

A célzott kvalitatív kutatások eredményei abba az irányba mutatnak, hogy a társadalmi kirekesztettség (lakóhelyi, iskolai, munkaerőpiaci) nagy mértékben magyarázza az egyes mélyszegénységben élő, deprivált roma mikroközösségekben a tinédzserkori gyermekvállalás gyakoriságát.

Mivel a családalapítás időzítésének a többségi társadalomra jellemző releváns korlátai ezekben a mikroközösségekben irreálisak, mint a munkaerőpiaci pozíció vagy a továbbtanulás és a gyermekvállalás összeegyeztetése, így a felnőtte válás egyetlen biztos útja a szülőség, ebből adódóan esetükben a fiatalkori gyermekvállalás a társadalmi kirekesztettségre adott logikus válasz (Kelly, 1998).

Irodalomjegyzék

- Adamecz- Völgyi A., Scharle Á. (2018): The effects of increased compulsory school leaving age on the teenage fertility of roma women, a disadvantaged ethnic minority. *Budapest working papers on the labour market*. MTA-KRTK-KTI, 2018 (2).
<https://www.econstor.eu/handle/10419/200348>
- Arei, L. (2009): *Teenage pregnancy – The making and unmaking of a problem*. Bristol: The Policy Press.
- Babusik F. (2007): A magyarországi cigányság – strukturális csapda és kirekesztés. *Esély*, 17 (1): 3-27.
http://www.esely.org/kiadvanyok/2007_1/babusik.pdf
- Barth, F. (1996): Régi és új problémák az etnicitás elemzésében. *Régió – Kisebbség, politika, társadalom*, 7 (1): 1-14.
<https://docplayer.hu/77090-Fredrlk-barth-regi-es-uj-problemak-az-etnicitas-elemzeseben.html>
- Bass L. (2007): Az esélyegyenlőtlenségek dinamikája. *Gyerekesély füzetek* 2., MTA-GYEP.
- Bass L., Darvas Á., Farkas Zs., Ferge Zs., Simon M. – Velki R. (2009): *Gyerekek Szécsényben*. MTA KTI Gyerekprogram Iroda, Budapest.
- Béki O. (2013): A serdülőkorú gyermekvállalás lehetséges okai egy cigánytelepen. *Belvedere Meridionale*, 2013 (3): 117-129.
http://www.belvedere-meridionale.hu/lapszamok/2013-3/08_beki_2013_3.pdf
- Bernát A., Páthy-Dencső B. (2009): A roma nők helyzete kelet-európai összehasonlításban az ezredforduló után. In.: Nagy Ildikó, Pongrácz Tiborné (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2009*. Budapest: TÁRKI, 165-176.
http://www.tarsadalomkutatas.hu/kkk.php?TPUBL-A-885/publikaciok/tpubl_a_885.pdf
- Dubcsik Cs. (2009): *A magyarországi cigányság története*. Budapest: Osiris Kiadó
- Durst J. (2001a): „Nekem ez az élet, a gyerekek” – Gyermekvállalási szokások változása egy kistelepülési cigány közösségben. *Századvég*, 6 (22): 71-92.
<http://scripta.c3.hu/szazadvég/22/durst.htm>
- Durst J. (2001b): A bordói nem igazi cigányok. *Beszélő*, 6 (7) 95-104.
<http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-bordoi-%E2%80%99nem-igazi-ciganyok%E2%80%9D>
- Durst J. (2006): *Kirekesztettség és gyermekvállalás. A romák termékenységének változása néhány „gettósodó” aprófaluban*. PHD dolgozat.
http://phd.lib.uni-corvinus.hu/24/1/durst_judit.pdf
- Durst J. (2007): Több a kára, mint a haszna: születésszabályozás a gettóban. *Demográfia*, 50 (1): 74-103.
http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Demografia/2007_1/Durst4.pdf
- Ferge Zs. (2000). A társadalom pereme és az emberi méltóság. *Esély*, 10 (1): 40-48.
http://www.esely.org/kiadvanyok/2000_1/ferge.pdf
- Fleck G., Virág T. (1999): *Egy beás közösség múltja és jelene*. Budapest, MTA- PTI Etnoregionális kutatóközpont, Munkafüzetek 52.
- Gábos A. (2000): Családok helyzete és családtámogatások a kilencvenes években In: Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György (szerk.): *Társadalmi riport 2000*, Budapest: TÁRKI, 99-122.
- Gyenei M. (1998): A „stratégiai gyerek”. *Népszabadság*, 1998. november 14.
- Gyukits Gy. (2003): Gyermekvállalás a nagyvárosi szegénynegyedben élő fiatalkorú roma nők körében. *Szociológiai Szemle*, 13 (2): 59-83.
<https://szociologia.hu/dynamic/0302gyukits.pdf>

- Havas G., Kemény I. – Kertesi G. (1998): A relatív cigány a klasszifikációs küzdőtéren. *Kritika*, 27 (3): 31-33.
- Husz I. (2006): Iskolázottság és a gyermekvállalás időzítése. *Demográfia*, 49 (1): 46-67.
<http://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografia/article/view/562/459>
- Husz I. (2011): Alacsony végzettség - sok gyerek? A magas termékenység néhány területi és etnikai aspektusáról. *Demográfia*, 54 (1): 5-22.
http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Demografia/2011_1/1_Husz.pdf
- Husz I., Vastagh Z. (szerk.) (2016): *Gyerekesélyek a végeken I.* Budapest: MTA- Társadalomtudományi Kutatóközpont.
https://gyerekesely.tk.hu/uploads/files/Gyerekeselyek_a_vegeken_I_vegsovegso.pdf
- Imamura, M., et al. (2007): Factors Associated with Teenage Pregnancy in the European Union Countries: A Systematic Review. *The European Journal of Public Health* 17, no.6: 630–36.
<https://doi.org/10.1093/eurpub/ckm014>
- Janky B. (2005): A cigány nők társadalmi helyzete és termékenysége. In: Nagy Ildikó, Pongrácz Tiborné, Tóth István György (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2005.* Budapest: TÁRKI, Szociális és Családügyi Minisztérium, 136-148.
<https://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a970.pdf>
- Janky B. (2007): A korai gyermekvállalást meghatározó tényezők a cigány nők körében. *Demográfia*, 50 (1): 54-73.
<https://www.demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografia/article/view/539/482>
- Jenkins, R. (2002): Az etnicitás újragondolása. Identitás, kategorizáció és hatalom. *Magyar Kisebbség*. 8 (4).
<https://www.jakabffy.ro/magyarkisebbség/index.php?action=cimek&lapid=21&cikk=m020426.html>
- Kelly, M. Patricia Fernandez (1998): Társadalmi és kulturális tőke a városi gettóban. Következmények a bevándorlás gazdaság-szociológiájára. In: Lengyel György, Szántó Zoltán (szerk.): *Tőkefajták: A társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája.* Budapest: Aula Kiadó, 253-280.
- Kapitány B., Spéder Zs. (2018): Gyermekvállalás. In: Monostori Judit, Spéder Zsolt, Őri Péter (szerk.) *Demográfiai Portré 2018. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*, KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, 47–64.
- Központi Statisztikai Hivatal (2021): *Demográfiai Évkönyv 2020.* Budapest: KSH.
- Ladányi J., Szelényi I. (2004): *A kirekesztettség változó formái. Közép- és délkelet-európai romák történeti és összehasonlító szociológiai vizsgálata.* Budapest: Napvilág Kiadó
- Makay Zs. (2019): Fiatalkori gyermekvállalás Magyarországon. KSH- NKI. *Korfa*, 19 (1).
<https://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/korfa/article/view/2763/2669>
- Messing V., Molnár E. (2011): Válaszok a pénztelenségre: szegény cigány és nem cigány családok megélhetési stratégiái. *Esély*, 22 (1): 53-80.
http://www.esely.org/kiadvanyok/2011_1/03messingmolnar.indd.pdf
- Neményi M. (1998): *Cigány anyák az egészségügyben.* Budapest: Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal.
- Neményi M. (1999): Biológia vagy kultúra? Termékenységgel kapcsolatos szerepviselkedések roma nők körében. In.: Kemény István (szerk.): *A cigányok Magyarországon.* Budapest: MTA, 103-136.
- Pongrácz T., S. Molnár E. (1994): *Serdülőkorban szült anyák társadalmi, demográfiai jellemzőinek vizsgálata.* Budapest: KSH.
- Sen, A. (2003): Társadalmi kirekesztés. Fogalom, alkalmazás és vizsgálat I. *Esély*, 13 (6).
http://www.esely.org/kiadvanyok/2003_6/SEN.pdf
- Sen, A. (2004): Társadalmi kirekesztés. Fogalom, alkalmazás és vizsgálat II. *Esély*, 14 (1).
http://www.esely.org/kiadvanyok/2004_1/SEN.pdf
- Szabó L., Makay Zs. (2021): 20 év alatti várandósok: mennyire jellemző és mi befolyásolja a hátrányos helyzetet? *Demográfia*, 63 (2-3).
<https://www.demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografia/article/view/2814/2702>
- Szalai J. (2000) Az elismerés politikája és a „cigánykérdés”. A többségi-kisebbségi viszony néhány jelenkori problémájáról. In: Horváth Á. – Landau E. – Szalai J. (szerk.) *Cigánynak születni. Tanulmányok, dokumentumok.* Budapest: Új Mandátum, 531–571.
- Szalai J. (2002): A társadalmi kirekesztés egyes kérdései az ezredforduló Magyarországon. *Szociológiai Szemle*, 12 (4): 34-50.
<https://szociologia.hu/dynamic/0204szalaij.htm>
- Szikra D. (2010): *A serdülőkori terhességek – Egy jövőbeli kutatást megalapozó tanulmány és összefoglalás.*
http://www.gyerekesely.hu/index.php?option=com_phocadownload&view=file&id=195:szikra-dorottya-serdulokori-terhessegek
- Szikra D. (2018): Ideológia vagy pragmatizmus? Családpolitika az orbáni illiberális demokráciában. In: Bozóki András – Füzér Katalin (szerk.) *Lépték és irónia.* Budapest: L'Harmattan: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 219-240.
- Szuhay P. (1999): *A magyarországi cigányok kultúrája: etnikai kultúra vagy a szegénység kultúrája.* Budapest: Panoráma Kiadó.
- Virág T. (2010): *Kirekesztve. Falusi gettók az ország peremén.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Wellings, K., Palmer, M. J., Geary, R. S., Gibson, L. J., Copas, A., Datta, J., Glasier, A., Scott, R. H., Mercer, C. H., Erens, B., Macdowall, W., French, R. S., Jones, K., Johnson, A. M., Tanton, C., & Wilkinson, P. (2016). *Changes in conceptions in women younger than 18 years and the circumstances of young mothers in England in 2000–12: An observational study.* *The Lancet*, 388(10044), 586–595.
[https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(16\)30449-4](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(16)30449-4)

A CYBERBULLYING PROBLÉMÁJA MAGYARORSZÁGON

– Deák Dorottya –

Bevezetés

A technológia olyan eszköz, mely megkönnyíti az emberi életet, gyorsaságot és hatékonyságot biztosít a napi feladatok elvégzésében. Fejlődése számos pozitív eredményt hozott magával, de használatának negatív következményeivel is számolnunk kell (Cook, 2019). A közösségi média használatának drámai terjedése érinti a hagyományos társadalmi struktúrákat, az interperszonális kommunikáció nagy része a fizikai világról az online térre tevődik át. A közösségi médiakommunikáció pozitív hatásai mellett az online kommunikáció negatív célokra is felhasználható, az abúzus új formái jelentek meg, például az internetes zaklatás (Lowry et al., 2016). Az internet nyújtotta „arctalanság és névtelenség” egyre növekvő veszélyt jelent a tizenévesek számára, különös tekintettel a cyberbullyingra. Az időnként fellendülő kampányok és a gyilkossággal vagy öngyilkossággal végződő esetekről szóló hírek ellenére az internetes zaklatás tényei és statisztikái azt mutatják, hogy a probléma a közeljövőben nem szűnik meg (Cook, 2019). A kortárs bántalmazás összetett társadalmi jelenség, különösen az iskolákban, továbbá az interperszonális erőszak olyan formája, amely rövid és hosszú távú fizikai, érzelmi és szociális problémákat okozhat az áldozatok és a bántalmazók körében egyaránt (Vivolo et al., 2014; Cohen-Almagor, 2017; Samara, 2017).

Az internetes zaklatás az iskolában történő face-to-face interakcióval szemben súlyosabb károkat okozhat, mivel bármikor érintheti az áldozatot, gyorsan elérve egy széles közönséget. A technológia állandósítja az internetes zaklatás fenyegetéseit, hiszen az üzeneteket idővel újra elküldhetik és újra közzé tehetik. Gyakran az internetes zaklatás előzménye vagy kísérője az offline térben történő zaklatás. Az online vagy személyes zaklatás a gyermekek fontos problémája. Bár az arányok országoként különböznek, a jelenség elterjedt az egész világon, és a gyermekek jelentős hányadát érinti áldozatként, elkövetőként vagy szemlélődőként (Sankowski, 2017). A serdülők különösen kiszolgáltatottak, mivel nem képesek teljes mértékben megérteni a viselkedés és a következmények közötti kapcsolatot (Ang, 2015; Cohen-Almagor, 2017). A cyberbullying veszélyezteti a gyermekek egészségét, érzelmi jólétüket és a felnőttkort is érintő, hosszú távú következményekkel járhat. Online vagy személyesen, a zaklatás súlyos hatással van mind az áldozatra, mind az elkövetőre és a társadalom számára is magas költségekkel jár (Sankowski, 2017).

A COVID-19 vírus következményeként az iskolák fizikai jelenléttel járó működését korlátozták, az oktatás digitalizálódott, az emberek életvitele, kommunikációja

az online térbe tolódott el, ezáltal a fiatalok több időt töltenek az interneten, így jobban ki vannak téve a cyberbullying veszélyeinek, mint korábban.

A kutatási téma aktualitása

A cyberbullying jelenségének kutatása friss terület, így számos aspektusa még felderítetlen maradt. Az olyan publikált tanulmányok száma, melyek társadalmi és szocio-ökonómiai megközelítésben kitékintenek, vagy komplexen, fő témájként vizsgálják a fiatalok körében zajló digitális zaklatást befolyásoló családi, iskolai, közösségi, kulturális és társadalmi tényezőket, még elenyésző (Soares et al., 2017). Kutatásommal nem kívánom ezt a hiányt pótolni, de mindenképpen szeretnék hozzájárulni a problémakör feltérképezéséhez, az ismeretek bővítéséhez, a cyberbullying prevenció és intervenció lehetőségei hatékonyságának növeléséhez. Az eddigi kutatásokból tudható, hogy összefüggés van a hagyományos iskolai bántalmazás áldozati szerep kialakulása és az alacsonyabb szocio-ökonómiai státusz között (Tippett, Wolke, 2014). A cyberbullying során felvetődő kérdés, hogy a digitális eszközök és az internet elérése mennyire változtatja meg ezt a tendenciát az online zaklatás esetében. Valóban okoz-e az internethez való hozzáférés hátrányt és ez okozza-e az igazi hátrányt a fiatalok számára? Mennyire van

jelen a látencia a magasabb társadalmi státuszú családok gyermekei között zajló bántalmazások során? A kutatási eredmények jelentős mértékben hozzásegíthetnek egy sikeresebb és célorientáltabb intervenció és prevenció programkeret kifejlesztéséhez. Az eredmények által ezek a programok hatékonyabb komponensekkel gazdagodhatnak, melyek segítségével a cyberbullying visszaszorítása eredményesebbé válhat és így csökkenő tendenciát eredményezhet. A rövid és hosszú távú eredmények a negatív következmények mérséklődését hozhatják magukkal.

A *Z generáció*, vagyis az 1996 és 2010 között született fiatalok életét az internethez kötöttség határozza meg. Több médiumot fogyasztanak egyszerre, mellyel a figyelemmegosztásuk és a logikájuk, a kommunikációjuk, átalakult a korábbi generáció tagjaival szemben, azonban a pozitív tulajdonságok mellett megjelent a *“környezettől való elidegenedésük”*. Az internet mindennapos használata fontos tényezőjévé válik jellemük fejlődésének, offline személyiségük mellett párhuzamosan kialakul egy online identitás is, másképp élik meg családi, iskolai és kortárs kapcsolataikat, a velük való kommunikációjuk jelentős része az online térben valósul már meg. Kapcsolataikat egyszerre élik meg az offline és az online térben. Magánéletüket társasnak tekintik, a közösségi média különböző fórumain életüket a nyilvánossággal megosztják. „A mai generációk szülőiteinek különlegessége, hogy minden eddigénél inkább átlépték a globális, kulturális és szocio-gazdasági határokat. A globalizáció következtében a világ különböző pontjain élő fiatalok életét és magatartását, legyenek ausztrálok, franciák vagy magyarok ugyanazok az események, folyamatok és trendek befolyásolják” (Pais, 2013).

Fogalom meghatározás

A bullying kifejezés angol nyelvterületen Thomas Hughes 1856-ban megjelent, *Tom Browns's School Days* című regényének hatására vált használatossá a zaklatás egyik formájának megjelölésére. A kortárs bántalmazás tudományos vizsgálatának kezdete Olweus 1970-es évekbeli svéd kutatásaihoz kötődik. Olweus 1983-ban és 1993-ban írt munkáiban norvég és svéd nyelven a jelenséget mobbingnak és mobbningnak¹ nevezte. „A téma tudományos körülhatárolása, a fogalom tartalmának pontosítása a

tudományos életben viszonylag hosszú folyamat volt. A kezdeteknél jelen volt némi terminológiai bizonytalanság is” (Buda, 2015). Az angol nyelvű irodalom terjedésével Olweus kifejezéseivel szemben a bullying kifejezés használata, mint terminus technicus, kizárólagossá vált. A szónak országonként némileg eltérő értelmezési keretei vannak. A magyar nyelvben nincs megfelelő szó, ami teljes pontossággal vissza tudná adni a bullying szó jelentését. Ennek feloldásaként egyrésztől számos más országhoz hasonlóan a magyar nyelv is átvette az angol kifejezést, másrészt gyakran használják az Olweus magyar nyelven 1999-ben megjelent írásában² szereplő zaklatás kifejezést. Bár tartalmában kicsit mind eltér egymástól, a bullying kifejezésére a magyar irodalom használja a kipécézés, szekálás, rászállás, piszkálás, basáskodás és bántalmazás szavakat is (Buda, 2015). Monori Zsuzsanna Éva 2016-ban megjelent írásában a zaklatást tág értelemben véve egy nagyon széles halmaznak tartja, „s ezen belül helyezhetők el a büntetőjogi zaklatás kategóriájába tartozó – azaz a zaklatás különös részi tényállásába illeszkedő –, bűncselekményi szintű súlyosságot elérő, magasabb társadalomra veszélyességet is magukban hordozó cselekmények” (Monori, 2016). Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény 10. §-a alapján „zaklatásnak minősül az az emberi méltóságot sértő, szexuális vagy egyéb természetű magatartás, amely az érintett személynek a 8. §-ban meghatározott tulajdonságával függ össze, és célja vagy hatása valamely személlyel szemben megfélemlítő, ellenséges, megalázó, megszegyenítő vagy támadó környezet kialakítása.” A zaklatás elkövetői az anonimitást és korlátlan hozzáférést kihasználva gyakran a telekommunikációs eszközök révén gyakorolják tevékenységüket. Tág értelemben a zaklatás kifejezéshez sorolható az elektronikus eszközök felhasználásával történő zaklatás, a cyberbullying is (Monori, 2016). A cyberbullying kifejezés magyar megfelelőjeként használják az online- vagy cyber megfélemlítés, internetes- vagy kiber zaklatás, internetes bántalmazás kifejezéseket is.

A tanulmány készítése során az Olweus féle bullying meghatározást vettem alapul, mi szerint „a diákok zaklatás vagy elnyomás éri akkor, ha ismétlődően és hosszú időn keresztül negatív cselekedetnek teszi ki egy vagy több más diák” (Olweus, 1999). Jelenleg nemzetközileg, és hazánkban

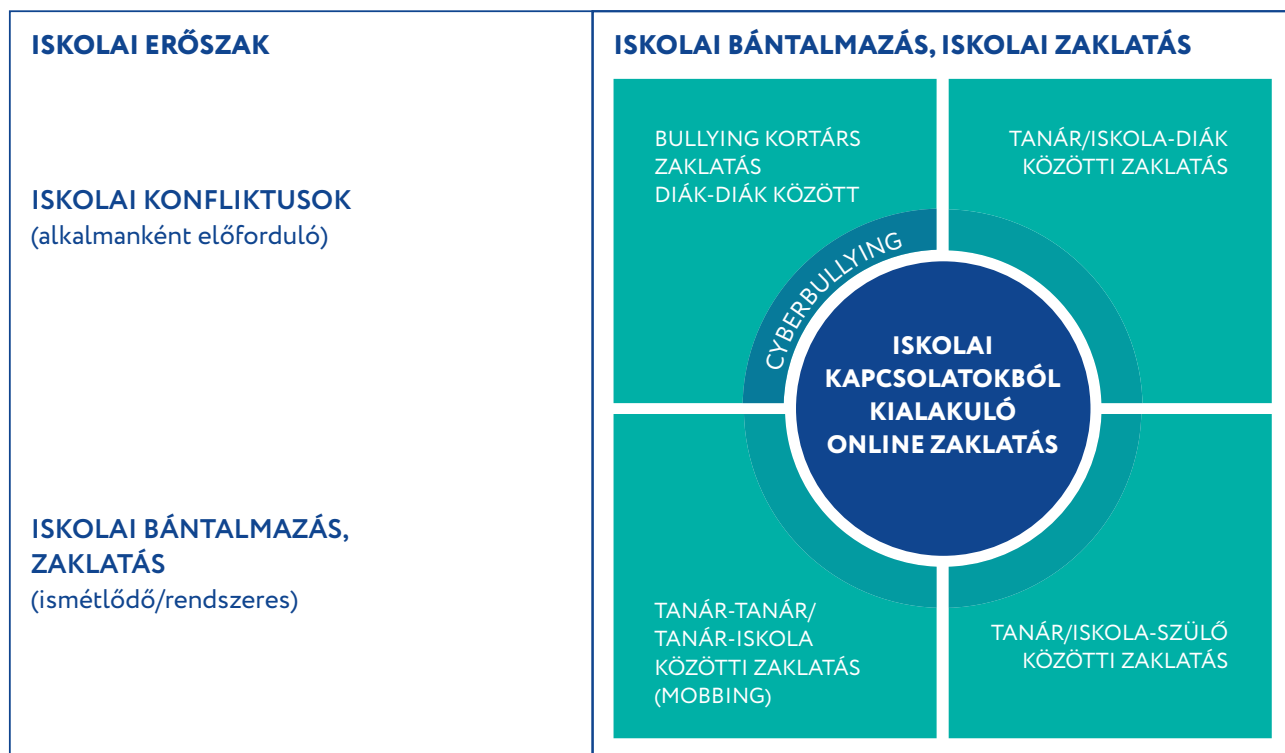
¹ Mai értelmezésében a mobbing a munkahelyi bántalmazás, munkahelyi terror jelenségére használt fogalom, mely előfordulhat a munkavállalók között és a munkáltató-munkavállaló között egyaránt (Bányai, Borusz, Bíró, 2016).

² Olweus magyar nyelvű írása 1999-ben jelent meg az Educatio folyóiratban, Az iskolai zaklatás címmel, Dudik Éva fordításában.

sincs egységesen elfogadott definíciója a cyberbullyingnak, így több publikáció értelmezését összesítettem írásomban a cyberbullying leírásaként. Olweus bullying meghatározásából kiindulva, **cyberbullying minden olyan ismétlődő ellenséges magatartási forma, amely során erőfölényben lévő iskoláskorú fiatalok gyengébb vagy gyengébbnek tűnő kortársaikat digitális eszközök és az internet használatával megfélemlíteni, megalázni, zaklatni, kiközösíteni, nevetség tárgyává tenni szándékoznak** (Domonkos, 2014; Hinduja, Patchin, 2015; Monori 2016) A fordításból adódó fogalmi eltérések miatt munkám során első sorban a cyberbullying kifejezést használom, de a magyar kutatásokban és publikációkban megjelenő széleskörű fogalomhasználat miatt, dolgozatomban megjelenik az online bántalmazás, internetes zaklatás, cyber megfélemlítés és ezek változatai is.

Tanulmányom során azt az álláspontot támogatom, hogy **az online zaklatás egy új bántalmazási forma, mely egy tágabb fogalom, aminek része a cyberbullying (internetes kortárs zaklatás) is.** Bár számos pontban hasonló

vonásokkal és jellemzőkkel rendelkezik, mint az offline zaklatás (például szerepkörök vagy a bántalmazást kiváltó okok), mégis inkább egy **a hagyományos bántalmazáshoz hasonló gyűjtőfogalomként értelmezem, ahol az offline típusok mellett új bántalmazási és zaklatási formák jelennek meg egy új szintéren.** Ennek ellenére nem lehet önállóan, az iskolai bántalmazástól elvonatkoztatva kezelni a kortárs online bántalmazást, vagyis a cyberbullyingo³, mivel az ebben a fejlődési szakaszban kialakuló társas kapcsolatok, melyek legtöbbször az internetes bántalmazás alapját is adják, az iskolákban alakulnak ki. A más kiskorúakat megcélzó, megalázó és megfélemlítő tiszdserek általában olyan tizenévesek körében fordulnak elő, akik ismerik egymást az iskolából, a környékről vagy az iskola utáni tevékenységekből (Cohen-Almagor, 2018). A cyberbullying sajátos jellemzőiben rejlő eltérések miatt másfajta reakciót, beavatkozást és prevenciót igényel. Az intervenció és megelőzés egyik legfőbb, ha nem az egyetlen intézményi lehetősége az iskola. Az első ábrán szemléltetem az iskolában előforduló erőszak körébe tartozó fogalmak egymáshoz viszonyított helyét.

1. Ábra: Az iskolai erőszak és az iskolai bántalmazás típusai gyakoriság és szerepek alapján
(Forrás: saját szerkesztés)

³ És azokat az online térben megvalósuló bántalmazási formákat, melyek az iskola tagjait érintik (iskolai dolgozók, tanárok, iskolai vezetők, szülők, diákok).

A fentebb említett definíciókat követve, gyakoriság alapján elkülönítem az iskolán belül megjelenő konfliktusokat a zaklatásoktól. A zaklatás típusait az iskolán belüli szerepek szerint osztottam szét. Amint említettem, az online bántalmazást külön gyűjtőfogalomnak tekintem, azonban az iskolán belüli kapcsolatokból kialakuló online zaklatást nem lehet az iskolai bántalmazástól függetleníteni, így az iskolai bántalmazás alá rendeltem, de különálló bántalmazási formaként, aminek vannak átfedései a többi bántalmazási formával is.

A cyberbullying sajátosságai és szereplői

A serdülőkor a gyermeki világból a felnőttkorba való átmenet kritikus periódusa. Az egyre inkább hálózatosodott világban a serdülők aktívan használják a közösségi oldalakat, a technológia könnyebbé vált használatával a jelenlegi korban a fiataloknak az internet kockázataival is szembe kell nézniük. Az internetes bántalmazás az egyik ilyen kockázat; világméretű jelenség és egyre növekvő társadalmi aggodalomra ad okot. Az internet nyújtotta anonimitás, valamint a kibertérben rendelkezésre álló korlátozott társadalmi és kontextusbeli utalások miatt a serdülők általában kevésbé tudatosítják magukban, hogy mások mit gondolnak viselkedésükről, ami nagyobb interperszonális konfliktusok esélyét eredményezheti. (Ang, 2015; Elsaesser et al., 2017; Cohen-Almagor, 2018). Mivel a serdülők nem képesek megfelelő módon mérlegelni és értékelni döntéseiket, hajlamosabbá válnak a kockázatos magatartásra. Előtérbe helyezik a rövid távú előnyöket és alábecsülik a hosszú távú kockázatokat, az online környezet növelheti ezt a veszélyt (Ang, 2015; Cohen-Almagor, 2018).

A hagyományos face-to-face bullyinggal szemben az internetes zaklatás egyik jellegzetessége a már korábban is említett anonimitás lehetősége. A bántalmazó gyakorlatilag névtelen maradhat, akár ideiglenes e-mail fiókok, hamis profilok, álnevek által, mely megnehezíti a bántalmazott számára az agresszorok személyazonosságának meghatározását. Az anonimitás veszélye továbbá, hogy a zaklató személy így látszólag mentesül a felelősség és a bántalmazott személyt ért károkkal való szembesülés alól, az elektronikus eszközök megszabadítják a társadalmilag elfogadott normáktól és viselkedésektől. További jellemzője a cyberbullyingnak, hogy kevesebb időt és energiát igényel, rövidebb idő alatt több embert elér. Nagy mértékben befolyásolja az egyén eszközkészlete,

internetes elérési lehetőségei, készségei, vagyis azok a fiatalok, akik képesek navigálni az elektronikus világban és olyan technológiát használnak, amely lehetővé teszi számukra a zaklatást, hatalmi helyzetben vannak az áldozattal szemben (Hinduja, Patchin, 2006). A gyors ütemű technikai fejlődés okán a szülők és gyermekeik között nagyobb generációs szakadék van, a legtöbb szülő nem az életvitel részeként gondol az okostelefonok és az internet használatára, hanem túlzott eszközfüggésként, így a bántalmazás kapcsán is megfelelő segítségkérés helyett az eszközök használatának korlátozásával próbálnak megoldást találni gyermekeik számára. Gyakori probléma, hogy nem látják saját gyermekük zaklatói magatartását, így képként a gyermekeik, mint a zaklatás potenciális áldozatai jelennek meg előttük, figyelmen kívül hagyva az anonimitás és a globalizáció hatásaira átalakult csoportdinamikát (Dehue et al., 2008).

Az online zaklatás a közösségi portálokon túl, magán chatszobákban, beszélgetésekben, e-maileken keresztül, valósulhat meg, privát jellegük miatt e beszélgetések számottevő része cenzúra és külső megfigyelés, tartalomszabályozás nélkül marad (Hinduja, Patchin, 2006).

A cyberbullying formái:

- kiközösítés (exclusion)
- rágalmozás (defamation)
- hírnév rontása (denigration)
- „lángháború” (flaming)
- személyiség ellopása (impersonation)
+ (catfishing – társkeresők)
- kibeszélés (outing)
- „trükközés”, online zaklatás, követés (cyberstalking)
- online fenyegetés (cyberthreats)
- sexting

A cyberbullying lehet például sértő e-mailek vagy szöveges üzenetek küldése; sértések, chatszobák vagy azonnali üzenetküldés révén; fotók vagy videók megosztása mobilon vagy interneten; kizárás a közösségi hálózatokból, vagy mások hitelesítő adatainak és személyazonossági adatainak kihasználása (Menesini, Spiel, 2012).

“A kutatók számára már a 90-es években világossá vált, hogy a zaklatás lényegét tekintve társas jelenség [...] A zaklatás tehát nem csupán két embert – a zaklatót és az áldozatot – érintő történés, hanem olyan esemény, amelybe az egész kö-

zösség bevonódik; még azok is, akik „nem csinálnak semmit”. (Buda, 2015). Wendy M. Craig és Debra J. Pepler 1997-ben megjelent *Observations of Bullying and Victimization in the School Yard* című tanulmányukban rámutattak, hogy a zaklatás az esetek 85%-ában kortárs szemlélők jelenlétében zajlik. A cyberbullying szereplői, a szereplők jellemzői és a köztük fennálló kapcsolat dinamikája közel azonosak a hagyományos bántalmazáshoz, számottevő különbség a szereplők típusainak arányában van. Közvetlen szereplők az áldozat(ok), a zaklató(k), a zaklató(ka)t támogató segítők és az áldozat oldalán álló védelmező(k). A zaklatás indirekt résztvevői a megerősítő(k) és a szemlélő(k) (Buda et al., 2008; Körmendi, Szklenárik, 2014). Nagyon ritka, hogy egy fiatal iskolás éve során csak egy szerepkörben mutakozzon, így érdemes megemlíteni olyan kevert típust is, mint a zaklató áldozatok. *“Az iskolai zaklatást a korai években inkább indulatból követik el, de az idősebb zaklató inkább “hideg fejjel” cselekszik: a zaklatás tehát idővel alapvető társas stratégiává válik; a szerepek – az áldozat is – egyre inkább rögzülnek”* (Buda et al., 2008). A legtöbb esetben egyéni aktorok befolyásolják azt, hogy ki milyen szerepet kap egy bántalmazás során, azonban vannak általános tendenciák, tulajdonságok melyek kockázati tényezőként előrevetíthetők, hogy egy adott fiatal zaklatóvá vagy bántalmazottá válhat.

Az áldozatokra jellemző az alacsony önértékelés, a szociális izoláció, eltérő testi adottságok (pl. bőrszín, testalkat stb.), kortárs közösségen belüli alacsony népszerűség, hiányos szociális készségek (Nagy et al., 2012). Az áldozatok *“nem tudnak megbirkózni az óvodai, iskolai társas élet konfliktusos helyzeteivel. Nem megfelelő válaszaik rögzülnek, és egyben bátorítják a zaklatókat. A bántalmazás miatt szorongásuk nő, elszigeteltségük fokozódik – kialakul az áldozati szerep ördögi köre”* (Buda et al., 2008).

A zaklatók egyik fő jellemzője, hogy fontos számukra a szociális hatalom. Fizikai bántalmazás esetén az agresszorok általában fizikailag erősebbek, magasabbak és testesebb alkatúak, empátiájuk gyenge, pozitívan értékeli az erőszakot. Sok esetben a bántalmazók családjában hiányzik a gyermekre való odafigyelés, és gyakran előfordul a családon belüli bántalmazás is. Ebből adódóan a zaklatókban torzult kép alakul ki a társas kapcsolatok működéséről (Nagy et al., 2012). A társas manipuláció szinten kiemelten fontos a bántalmazó számára. Direkt vagy fizikai bántalmazás mellett beszélhetünk indirekt

agresszióról is. Az ilyen típusú „indirekt/kapcsolati zaklató gyakran népszerű, magas szociális intelligenciával rendelkező személy, aki kitűnően tudja manipulálni a kortársait” (Buda et al., 2008).

A zaklatások egy részénél kialakult egy vegyes típus, a zaklató áldozatok szerepköre, akiket Olweus korábban provokatív áldozatoknak nevezett. Az ilyen típusú fiatalok egyszerre zaklatók és áldozatok is, de személyes tulajdonságaikban és családi kapcsolataikban eltérnek mindkét csoporttól. Gyenge pszichoszociális funkcióik vannak, a kortársaik általában elutasítják őket, önértékelési gondokkal küzdenek. A többi típussal ellentétben *“magasabb érzelmi distresszt élnek át, és komolyabb társas és viselkedési alkalmazkodási problémákkal küzdenek”* (Buda, 2015).

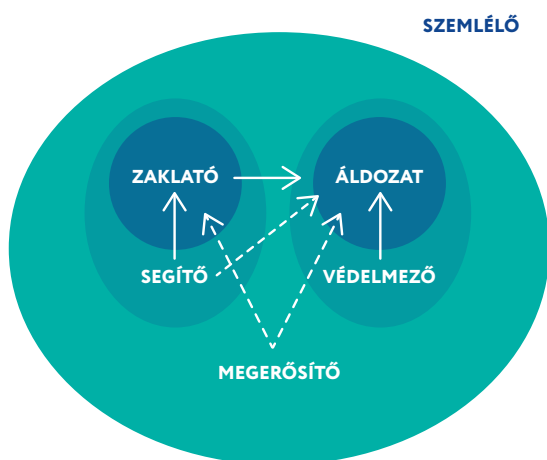
Korábban “nézőknek” nevezték a zaklatás többi szereplőjét. Ma már tudjuk, hogy ez a kör is differenciáltabb. A kívülállók három módon tudnak kapcsolódni a zaklatás folyamatába. A segítő a zaklatót támogatja közvetlen vagy közvetett módon és a bántalmazó nézeteivel ért egyet, segíti a zaklatás eszközeit vagy bátorítja a bántalmazót. Ezek a személyek vagy a zaklatóhoz hasonló beállítottságúak vagy stabil, kialakult önértékelés híján hajlamosak a konformizmusra, így részesülni szeretnének a zaklató

támogatása által közvetett módon a zaklatásból származó szociális hatalomból (Nagy et al., 2012). Számos esetben *“az áldozattá válástól való megmenekülés hatékony módszere a zaklató viselkedésének pozitív megerősítése és az áldozat telkerülése, megvetése, esetleg bántalmazása”* (Körmendi – Szklenárik, 2014). Megerősítő passzív szemlélőként, de szintén a zaklató oldalát képviseli, szimpátiát érez a bántalmazó eszközei és célja iránt, jelenlétével kifejezi álláspontját, de nem vesz részt aktívan a bántalmazásban.

Az iskolai zaklatás és az internetes zaklatás prevenciója során is erősíteni kell a védelmező szerep fontosságát. A védelmezők azok, akik közvetlenül és közvetve egyaránt az áldozatot támogatják a zaklatással és a bántalmazóval szemben. A védelmező fiatalok emocionálisan stabilak, magas empátiával rendelkeznek, és legtöbb esetben magas a szociális státuszuk a kortárs közösségben, ami megvédi őket a bántalmazóval és a zaklatással szemben. Az anyához való kötődés és vele való szoros és biztonságos kapcsolat hatással lehet olyan tulajdonságok kialakulására, melyek segítik a beavatkozást az áldozat oldalán zaklatási helyzetekben (Körmendi – Szklenárik, 2014).⁴

A kívülállók legszélesebb körét a “tétlen” szemlélők alkotják, akik nem foglalnak állást a zaklatás során. Több motiváció is állhat az ilyen passzív viselkedés mögött. Lehet a szemlélő diák közömbös a történések iránt, lehet, hogy csak szeretne kimaradni a zaklatási folyamatokból vagy nem tudja eldönteni, hogy mit kezdjen az adott helyzetben (Buda, 2008). A zaklatás szereplőit és a köztük lévő dinamikát a 2. ábrán szemléltetem.

2. ábra: A bántalmazás szereplői és kapcsolatai
(Forrás: Buda, 2008; Körmendi; Szklenárik, 2014 alapján saját szerkesztés)

Az ábrán látható zöld nyilak jelzik a támogató kapcsolatot és annak irányát. A segítő aktívan támogatja a zaklatót, a védelmező közvetlenül segíti az áldozatot. A megerősítő jelenlétével és attitűdjével passzívan támogatja a zaklatót. A piros nyilak a negatív kapcsolatot és annak irányát mutatják. A zaklató bántalmazza a zaklatót, a segítő nem főszereplőként, de a zaklatót segítve szintén az áldozat ellen van, a megerősítő passzív résztvevőként szintén az áldozattal szemben helyezkedik el a zaklatás során. A szemlélő részvételének a zaklatás során nincs kapcsolata a többi szereplővel. Cyberbullying során ugyanúgy van egy vagy kevés számú áldozat, kiinduló pontként egy vagy kevés számú bántalmazó, de a hagyományos bántalmazással szemben sokkal többen vannak a bántalmazót segítők és megerősítők, illetve az online tér lehetőséget ad arra, hogy számtalan szemlélője legyen a zaklatásnak. A védelmezők szerepének aránya is növekedhet a cyberbullying során (pl. pozitív, az áldozatot támogató üzenetek által), de legtöbb esetben az online bántalmazás során a védelmező szerepe sokkal gyengébb, mint a hagyományos esetben.

Az internetes zaklatás és az iskolai bántalmazás áldozatai között nagy az átfedés. Az iskolai és online bántalmazás a serdülők körében gyakori, számos egészségügyi kockázattal, magatartási problémával, szuicid hajlammal, negatív iskolai tapasztalatokkal társul. A zaklatást ért fiatalok számos negatív érzelmi élményről számolnak be: szomorúság, csökkent önértékelés, zavartság, félelem, öngyilkossági gondolatok, harag, düh, fájdalomérzés, magány, tehetetlenség. A longitudinális tanulmányok azt mutatják, hogy a zaklatásnak való kitettség előre jelzi a felnőttkori pszichoszociális és mentális egészségügyi problémákat, szuicid gondolatokat és az önkárosító magatartást serdülőkorban, valamint a bűnözést és más társadalmi problémákat felnőttkorban (Due et al., 2019).

Az internet lehetőséget ad a kapcsolattartásra és kapcsolatépítésre, azonban az interperszonális kapcsolatok online térben való helyettesítése erősíti a magányosságot, elzártság és izoláltság érzetét. A fizikai kontaktust nem, vagy csak alig megélő internethasználók gyakrabban nyílnak meg az online térben társaiknak, könnyebben adják ki titkaikat, így sok esetben védtelenebbek is másokkal szemben. (Hinduja, Patchin, 2013; Galán et al., 2018).

⁴ Ez is azt jelzi, hogy a prevenció programok kialakításakor a szülőknek is fontos szerepe van a zaklatás megelőzésére irányuló munkafolyamatokban.

Az online magatartással és az internetes zaklatással kapcsolatos jelenlegi kutatások azt sugallják, hogy a depresszióban szenvedő emberek (mind az elkövetők, mind az áldozatok) inkább az online társadalmi interakciót részesítik előnyben. (Bowler, Knobel, 2014). Bár a mai fiatal generációkban a „barát” szó fogalma átalakult és így a közösségi oldalakon szerzett barátok száma a hagyományos értelemben vett barátok számának sokszorososa, az online barátságok minősége mégis rosszabb, mint a valóságban megélt kapcsolatok intenzitása, vagyis „az internetes kommunikáció minősége rosszabb, mint az interperszonális interakción alapuló kommunikáció minősége” (Galán et al., 2018).

Nemzetközi és hazai bullying és cyberbullying prevenciók gyakorlatok

Számos sikeres antibullying program működik a világon. Ezeknek a programoknak egy részét ki lehet terjeszteni az internetes zaklatásra is jelentős változtatások nélkül. Egyértelműen az online bántalmazást be kell építeni a programok alkotóelemeibe, mint például az egész iskolában alkalmazott zaklatásellenes politikákba, valamint a figyelemfelkeltő és tanterv-alapú tevékenységekbe. A sikeres hagyományos zaklatásellenes program egyik legjobb példája a finnországi KiVa program⁵, ami magában foglalja a számítógépes osztálytermi tevékenységeket is. Noha a programot elsősorban a tradicionális megfélemlítés megelőzésére tervezték, az eddigi értékelések azt mutatják, hogy a KiVa ugyanolyan hatékonyan csökkenti az internetes zaklatást, mint a zaklatás hagyományos formáit. A zaklatással foglalkozó programok alapvető feladatnak tartják, hogy a zaklató megértse tette negatív hozadékait. Ez különös jelentőséggel bírhat az internetes zaklatás kontextusában a hagyományos zaklatással szemben. Slonje és szerzőtársai (2013) megvizsgálták a diákok méltatlanság érzésének különbségét mások megfélemlítése után. Azok 70%-a, akik hagyományosan zaklattak másokat, tettük után megbánást éreztek, miközben azoknak, akik interneten zaklatták társaikat, csak 42%-uk számolt be ugyanerről. Azon tanulók esetében, akik nem éreznek megbánást azért, amit csinálnak, kevesebb az empátia kialakulásának esélye (Slonje et al., 2013).

A Safer Internet Program az Európai Bizottság által indított projekt, melynek célja, hogy a gyermekek, szülők, tanárok és döntéshozók számára információt nyújtson a biztonságos internethasználatról. Ezt Magyarországon az 1990 óta működő Nemzetközi Gyermekekmentő szolgálat működteti. Rendezvényekkel, ingyenes előadásokkal, kampányokkal, konferenciákkal mutatja be a társadalom számára az internethasználat veszélyeit és felhívja a figyelmet a tudatos online médiafogyasztásra, a prevencióra és azokra az eszközökre, melyekkel a világháló veszélyeit el lehet kerülni. A Safer Internet Program része a Biztonságos Internet Hotline működtetése. A weboldal elsődleges célja, hogy az online térben fellelhető illegális, jogsértő és a gyermekek egészséges fejlődésére káros tartalmakat a lehető legrövidebb idő alatt eltüntessék az internetről. Ezekről a tartalmakról bejelentést is lehet tenni (Safer Internet Program honlapja).

A magyar jogszabályozás lehetőséget biztosít arra, hogy a cyberbullying bűncselekménynek minősüljön. Monori Zsuzsanna szerint a négy általános feltétel együttes fennállása esetén az elkövető online zaklatói magatartása büntetőjogi felelősséget vonhat maga után:

1. *A magatartás tényállásszerű legyen (és súlyosabb bűncselekmény nem valósult meg).*
2. *Az elkövető a büntethetőségi korhatárt elérte (tizennegyedik életévét betöltötte).*
3. *A sértett (jogosult) joghatályos magánindítványát előterjesztette.*
4. *A bűncselekmény elkövetése a büntetőeljáráásban bizonyítható (nem minősítési, de büntetőjogi felelősség megállapításához elengedhetetlen feltétel)” (Monori, 2016).*

Az internetes zaklatás és a gyermekek jogai közötti kapcsolat felismerése előre mozdította a jelenség csökkentésére adott hatékony válaszok megfogalmazásához szükséges kritikus perspektívát. Ez a perspektíva lehetővé teszi számunka, hogy felismerjük, az internet, az okostelefonok és más digitális médiaeszközök számos oktatási előnyt biztosíthatnak a gyermekek és fiatalok számára (tudáshoz, információhoz, kikapcsolódáshoz, szocializációhoz és társakkal való beilleszkedés érzésé-

⁵ A név kettős értelemben jelzi a program tartalmát: egyrészt finnül azt jelenti: „kedves, barátságos, kellemes”, másrészt a „Kiisaamista Vastaan” kifejezésből képzett mozaikszó, ami annyit tesz: bántalmazás ellen” (Jármí et al., 2012).

hez nyújt hozzáférést). Ezen előnyök támogatása mellett szükséges a nem megfelelő digitális magatartás okozta károkat kezelni. A gyermekek bántalmazása, ideértve az internetes zaklatást is, jelentős és egész életre ható fizikai és mentális problémákat tud okozni, valamint számos más személyes és társadalmi következménnyel jár, mint az áldozatok, mind az elkövetők oldalán (Bernstein, 2012).

A Gyermekek Számára Biztonságos Internetszolgáltatás megteremtéséről, a tudatos és értékteremtő internethasználatról és Magyarország Digitális Gyermekvédelmi Stratégiájáról szóló 1488/2016. (IX. 2.) Kormányhatározattal a kormány lépést kívánt tenni afelé, hogy a gyermekek tudatos és értő internethasználóvá válhassanak. A 2016-ban elfogadott Digitális Gyermekvédelmi Stratégia (DGYS) „tudatosítás és médiaműveltség pillérének elérni kívánt célja annak megteremtése, hogy az érintettek felelősen és tudatosan éljenek a technológia adta lehetőségekkel. A biztonságos internetezéssel kapcsolatos tudatosítás ahhoz szükséges, hogy elkerülhetőek – illetve legalábbis csökkenthetőek – legyenek a gyermekek és fiatalok számára egészséges fejlődésére leselkedő veszélyek, káros hatások. A tudatos internethasználat tehát magában foglalja egyfelől az online világban rejlő lehetőségek lehető legnagyobb mértékben történő kihasználásának képességét, valamint az ennek során felmerülő lehetséges veszélyek, kockázatok ismeretének és felismerésének készségét egyaránt. A médiatudatosság mindezeket túl kiterjed az internet biztonságos használatát

lehetővé tevő védelmi megoldások, illetve a sérelmes helyzetek nem várt bekövetkezése esetén igénybe vehető eszközök, intézmények létének, elérésének ismeretére is” (DGYS, 2016).

2018-ban a kormány a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet 2/2018. (I. 18.) EMMI rendeletmódosításával bevezette a kötelező iskolai szociális munkát, óvodai és iskolai szociális segítő szolgáltatás néven. A rendelet 25. §-a szerint „(1) Az óvodai és iskolai szociális segítő szolgáltatás a gyermek veszélyeztetettségének megelőzése érdekében a szociális segítő munka eszközeivel támogatást nyújt a köznevelési intézménybe járó gyermeknek, a gyermek családjának és a köznevelési intézmény pedagógusainak. (2) Az óvodai és iskolai szociális segítő egyéni, csoportos és közösségi szociális munkát végez, valamint gyermek- és ifjúságvédelmi feladatokat lát el.” A 26. § 3. bekezdése szerint „az óvodai és iskolai szociális segítő szolgáltatás nyújtása a miniszter által jóváhagyott módszertan alapján folyik.” Azonban ez a módszertan részleteiben nem tér ki a kortárs és internetes bántalmazás prevenciós foglalkozásainak felépítésére.

A gyermekek védelmében az állami beavatkozások mellett megjelennek a civil szféra ártalomcsökkentő programjai is. A Kék-Vonal Gyermekkrízis Alapítvány fő célja, hogy biztosítsa az ENSZ által megfogalmazott gyermeki jogokat Magyarországon, segítse a bajba jutott gyermekeket és fiatalokat. 116-111-es telefonszámon érhető el a Lelkiségegy-Vonala, és a 116-000 az Eltűnt Gyerekek Vonala, mely ingyenesen hívható 0-24 órában, továbbá online tanácsadást is nyújtanak a honlapon található EMIL levelezőrendszer és a chat szoba segítségével. Az online szolgáltatás anonim, külföldről is elérhető a gyermekek számára. Az Alapítvány igyekszik a szülőknek is tájékoztatást és útmutatást adni, hogy miként ismerhetik fel, ha gyermekük bajba került, illetve hogyan próbáljanak gyermekeikkel kommunikálni a biztonságos internethasználatról, ezzel megelőzve a bántalmazás és zaklatás lehetőségét. A Kék Vonal nem csak a kortársbántalmazással foglalkozik, minden gyermekeket ért bántalmazás és visszaélés esetén segítséget lehet tőlük kérni. Az Alapítvány működteti az Európai Bizottság Safer Internet Plus Programjának segélyszolgálatát. Segítséget nyújtanak gyermekeknek és szülőknek a káros és veszélyes internetes tartalmak

kiszűréséhez és letiltásához (Kék-Vonal Gyermekkrízis Alapítvány honlapja).

Az iskolai erőszak megszüntetése és megelőzése érdekében szükséges törvénymódosításokról szóló 2020. évi LXXIV. törvény és az iskolaőrök működéséről szóló 27/2020. (VII. 17.) BM rendelet hatályba lépésével a magyar állam lépést kívánt tenni afelé, hogy korlátozza, megszüntesse a nevelési-oktatási intézményekben megjelenő bántalmazást és erőszakot az iskolaőrök jelenléte és intézkedései által. Az iskolai erőszak elleni ilyen formájú fellépés számos szakmai vitát eredményezett. Az első benyomások az iskolaőrök működéséről az online sajtóban vegyesek, van, ahol örülnek a jelenlétüknek és pozitív változást látnak az érintett iskolák légkörében, mások feleslegesnek tartják a munkájukat és úgy vélik az iskolai erőszak és bántalmazás nem csökkent, csupán más színteret kapott (iskola előtt, intézményhez közeli buszmegállóknban, online téren stb.). Arról egyelőre nincs információ, hogy a cyberbullyingot az iskolaőrök milyen módon tudják kiszűrni munkájuk során, és milyen eszközrendszerrel tudnak fellépni ellene.

A cyberbullying a segítő szándékú felnőttek (elsősorban szülők, pedagógusok, szakemberek) számára gyakran rejtett marad. Az online bántalmazás kutatása még friss terület, számos kontextusában még nem vizsgált jelenség. Kutatással szeretnék hozzájárulni a problémakör feltérképezéséhez, az ismeretek bővítéséhez, a cyberbullying prevenciós és intervenciós lehetőségei hatékonyságának növeléséhez. A kutatással szeretném felhívni a figyelmet egy, az online világ terjedése miatt növekvő jelenségre az oktatási, nevelési és gyermekvédelmi intézmények és a törvényhozók számára, melynek megelőzését és megfelelő kezelését kiemelkedőnek tartom a gyermekek egészségés fejlődéséhez.

Konklúzió

A technológia fejlődése és olyan kulcsfontosságú innovációk, mint például az internet, örökre megváltoztatták az emberek interakcióját. Noha ezek az eszközök lehetővé tették az emberiség számára, hogy számos területen nagyobb előrelépést tegyen, de hozzájárultak a bűncselekmények formáinak változatosabbá és elterjedtebbé válásához is. Bár a zaklatás és az internetes zaklatás formai és technikai szempontból gyakran hasonló, sok a különbség is köztük. A hagyományos

zaklatással ellentétben az internetes zaklatás lehetővé teszi az elkövető számára, hogy számítógépe mögé rejtse személyazonosságát. Ez a névtelenség megkönnyíti az elkövető számára az áldozatra mért „ütéseket” anélkül, hogy látnia kellene az áldozat fizikai válaszát.

A hagyományos zaklatással foglalkozó programokat gyakran ki lehet terjeszteni az internetes zaklatás kezelésére is. Ezen túlmenően ki lehet használni az új technikai fejlesztéseket és ki lehet dolgozni az internetes zaklatás konkrét beavatkozásait (például filmekkel, tájékoztató brosrúrákkal és weboldalakkal), de ezek a beavatkozások még gyerekcipőben járnak (Slonje et al., 2013).

Az internet életvitelszerű használatával az addig ismert deviáns viselkedésformák egy része átalakult, így megjelent a hagyományos bántalmazás online formája is a cyberbullying. Az eddigi kutatások kis százaléka foglalkozott csak azzal, hogy a társadalmi státusz milyen befolyással van a cyberbullying kialakulására, és első sorban a bántalmazott felől közelítették meg a kérdést, holott sokszor az elkövető is áldozat. Az eddigi eredmények azt bizonyították, hogy a társadalmi egyenlőtlenségek hatással vannak a bántalmazások kialakulására, erősítik az áldozattá válás lehetőségét. Ugyanez a tendencia látható a társadalmi- és a digitális egyenlőtlenség és a cyberbullying között is.

Az internet gyors mértékű penetrációjával fontos a digitális megosztottság és a cyberbullying vizsgálata, prevenciós és ártalomcsökkentő programok létrehozása és a fiatal korosztály kritikus, elemző gondolkodásának kialakítása, hogy megfelelően ki tudják szűrni a valós tartalmakat az online téréből folyamatosan érkező információáradatból.

Felhasznált irodalom

- Ang, R. P. (2015): Adolescent cyberbullying: A review of characteristics, prevention and intervention strategies. *Aggression and Violent Behavior*, 25, 35-42.
- Bányai G., Boruzs K., - Bíró K. (2016): A munkahelyi mobbing kezelésének jogi vetületei. The legal aspects and challenges of managing workplace mobbing. *International Journal of Engineering and Management Sciences*, 1(1), 1-9. https://www.researchgate.net/publication/306042059_A_munkahelyi_mobbing_kezelesenek_jogi_vetuletei (Letöltés dátuma: 2020.12.29.)
- Bernstein, M. M. (2012): Bullying and cyberbullying: two sides of The same coin. UNICEF Canada, Toronto, 21. http://www.unicef.ca/sites/default/files/imce_uploads/TAKE%20ACTION/ADVOCATE/DOCS/cyberbullying_submission_to_senate_committee.pdf (Letöltés dátuma: 2020.01.18.)
- Bowler, L.; Knobel, C. P., - Mattern, E. (2014): From Cyberbullying to Well-Being: A Narrative-Based Participatory Approach to Values-Oriented Design for Social Media. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 66(6), 21 p. <https://tinyurl.hu/7wm3/> (Letöltés dátuma: 2020.01.18.)
- Buda M., Kőszeghy A., - Szirmai E. (2008): Iskolai zaklatás – Az ismeretlen ismerős. *Educatio*, 17(3), 373-386.
- Buda M. (2015): Az iskolai zaklatás. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 264
- Cohen-Almagor, R. (2018): Social responsibility on the Internet: Addressing the challenge of cyberbullying. *Aggression and Violent Behavior*, 39, 42-52.
- Cook, S. (2019): Cyberbullying facts and statistics for 2016-2019. <https://www.comparitech.com/internet-providers/cyberbullying-statistics/> (Letöltés dátuma: 2020.01.17.)
- Craig, W. M., - Pepler, D. J. (1997): Observations of Bullying and Victimization in the School Yard. *Canadian Journal of School Psychology*, 13(2), 41-60. <https://www.mac-cura.ca/download%20docs/Papers%20for%20Site/Bullying/Craig,%20&%20Pepler.1997.pdf> (Letöltés dátuma: 2021.01.07.)
- Dehue, F., Bolman, C., - Völlink, T. (2008): Cyberbullying: Youngsters' Experiences and Parental Perception. *CyberPsychology & Behavior*, 11(2), 217-223. https://www.researchgate.net/publication/5431130_Cyberbullying_Youngsters'_Experiences_and_Parental_Perception (Letöltés dátuma: 2021.01.10.)
- Domonkos K. (2014): Cyberbullying: Zaklatás elektronikus eszközök használatával. *Alkalmazott pszichológia*, 14(1), 59–70.
- Due, P., Damsgaard, M. Trab, R., Mette, H., - Bjørn E. (2019): Trends in Social Inequality in Exposure to Bullying at School 1994-2018. *Journal of Education, Society and Behavioural Science*, 32(1), 1-7. <http://journaljesbs.com/index.php/JESBS/article/view/30160/56589> (Letöltés dátuma: 2020.01.10.)
- Elsaesser, C., Russel, B., Mccauley O. C., - Patton, D. (2017): Parenting in a digital age: A review of parents' role in preventing adolescent cyberbullying. *Aggression and Violent Behavior*, 35, 62-72.
- Galán A., Rákó E., - Szabó Gy. (2018): A virtuális világ veszélyei és a gyermekvédelem aktuális kérdései. *Különleges bánásmód*, 4(4), 61-72.
- Hinduja, S., - Patchin, J. W. (2006): Bullies Move Beyond the Schoolyard A Preliminary Look at Cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), 148-169.
- Hinduja, S., - Patchin, J. W. (2013): Social Influences on Cyberbullying Behaviors Among Middle and High School Students. *Journal of Youth and Adolescence volume*, 42, 711–722
- Hinduja, S., - Patchin, J. W. (2015): Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying. Corwin, California, 311
- Jármi É., Péter-Szarka Sz., - Fehérpataky B. (2012): A KiVa-progtam hazai adaptálásának lehetőségei. Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 23. http://ofi.hu/sites/default/files/attachments/kiva_adaptacios_tanulmany.pdf (Letöltés dátuma: 2020.01.18.)
- Kék-Vonal Gyermekkrízis Alapítvány honlapja <http://www.kek-vonal.hu/index.php/hu/> (Letöltés dátuma: 2020.01.18.)
- Körmendi A., - Szklenárik P. (2014): A szemlélők szerepe az iskolai zaklatásban. *Alkalmazott pszichológia*, 14(2). 105-121.
- Lowry, P. B., Zhang, J., Wang, C., - Siponen, M. (2016): Why Do Adults Engage in Cyberbullying on Social Media? An Integration of Online Disinhibition and Deindividuation Effects with the Social Structure and Social Learning Model. *Information Systems Research*, 27(4), 962-986. Magyarország Digitális Gyermekvédelmi Stratégiája <https://2015-2019.kormany.hu/download/6/0e/c0000/Magyarorsz%C3%A1g%20Digit%C3%A1lis%20Gyermekv%C3%A9delmi%20Strat%C3%A9gi%C3%A1ja.pdf> (Letöltés dátuma: 2020.01.18.)
- Menesini, Ersilia, Spiel, Christiane (2012): Introduction: Cyberbullying: Development, consequences, risk and protective factors. *European Journal of Developmental Psychology*, 9(2), 163-167.
- MONORI Zs. É. (2016): Zaklatás-e a cyberbullying? Az internetes zaklató magatartások büntetőjogi szankcionálásának dilemmái. *In Medias Res*, 5(2), 246-261. <http://media-tudomany.hu/wp-content/uploads/sites/13/2017/11/media-tudomany-zaklatas-e-a-cyberbullying-cikk-125.pdf> (Letöltés dátuma: 2020.01.18.)

Nagy I., Körmendi A. - Pataky N. (2012): A zaklatás és az osztálylégkör kapcsolata. *Magyar Pedagógia*, 112.

Olweus, D. (1999): Iskolai zaklatás. *Educatio*, 8(4), 717-739.

Pais E. R. (2013): Alapvetések a Z generáció tudomány kommunikációjához – tanulmány). Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 20. https://ktk.pte.hu/sites/ktk.pte.hu/files/images/szervezet/intezetek/mti/pais_alapvetések_a_z_generacio_tudomany-kommunikaciojahoz_-_tanulmany_2013.pdf (Letöltés dátuma: 2020.10.27.)

Safer Internet Program honlapja <https://saferinternet.hu/> (Letöltés dátuma: 2021.01.10.)

Samara, M., Burbidge, V., El Asam, A., Foody, M., Smith, P. K., - Morsi, H. (2017): Bullying and cyberbullying: Their legal status and use in psychological assessment. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(12), 1449. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5750868/> (Letöltés dátuma: 2021.03.27.)

Sankowski, D. (2017): A new global campaign to address cyberbullying. UNESCO honlapja: http://www.unesco.org/new/en/media-services/single-view/news/a_new_global_campaign_to_address_cyberbullying/ (Letöltés dátuma: 2020.01.18.)

Slonje, R., Smith, P. K., - Frisén, A. (2013): The nature of cyberbullying, and strategies for prevention. *Computers in Human Behavior*, 29, 26-32.

Soares, S., Brochado, S., Barros, H., - Fraga, S.: Does Cyberbullying Prevalence Among Adolescents Relate With Country Socioeconomic and Development Indicators? An Ecological Study of 31 Countries. *Violence and Victims*, 32(5) https://www.researchgate.net/publication/319138523_Does_Cyberbullying_Prevalence_Among_Adolescents_Relate_With_Country_Socioeconomic_and_Development_Indicators_An_Ecological_Study_of_31_Countries (Letöltés dátuma: 2020.01.11.)

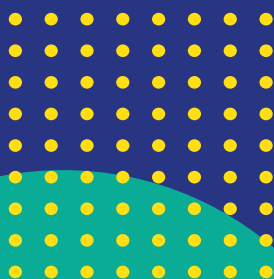
Tippett, N., - Wolke, D. (2014): Socioeconomic Status and Bullying: A Meta-Analysis. *Am J Public Health*, 104(6), 48-59. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4061998/> (Letöltés dátuma: 2021.01.10.)

Vivolo-Kantor, Alana M., Martell, Brandi N., Holland, Kristin M. - Westby, Ruth (2014). A systematic review and content analysis of bullying and cyber-bullying measurement strategies. *Aggression and Violent Behavior*, 19(4), 423-434.

2/2018. (I. 18.) EMMI rendelet a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet módosításáról

2020. évi LXXIV. törvény az iskolai erőszak megszüntetése és megelőzése érdekében szükséges egyes törvénymódosításokról

27/2020. (VII. 17.) BM rendelet az iskolaőrökről

A KÖZMŰVELŐDÉSI INTÉZMÉNYRENDSZER ÉS A KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS VISZONYA¹

– Dudok Dávid –

1. Bevezetés

Doktori kutatásom keretein belül a közművelődési intézményrendszer történeti háttérével foglalkozom, valamint a közösségfejlesztés helyét és szerepét keresem az intézményrendszerben. A kutatási téma aktualitását azon európai uniós programok adják, amelyek a helyi identitásra épülő közösségfejlesztési folyamatok elindítását célozták és a közművelődési intézmények társadalmiasított működését kívánták előremozdítani Magyarországon az elmúlt évek során. A közművelődési intézményekben megvalósuló (kulturális) közösségfejlesztési programoknak keretet adó elméleteket szakirodalmi háttérelmélyítéssel, a gyakorlati tapasztalatokat, attitűdöket pedig empirikus kutatással igyekszem megismerni és megismertetni. Kutatásomban továbbá arra a kérdésre is választ keresek, hogy miként lehetséges megvalósítani a közművelődési intézmények társadalmiasított működését.

Készülő disszertációm elméleti fejezetében részletesen bemutatom és elemzem a közösségfejlesztés hazai és nemzetközi szakirodalmi háttérét, a társadalmi részvétel, illetve a részvételi demokrácia lehetőségeit és intézményeit, valamint a társadalmi (kapcsolati) tőke témába illeszkedő elméleteit. Kutatásomban továbbá a hazai közművelődési intézményrendszer jellemzőit is áttekintem.

Dolgozatom fontos része azon empirikus, kvalitatív kutatás, amelyben szakértők segítségével feltárom a közművelődési intézményrendszer és a közösségfejlesztés viszonyát. Interjúalanyaim az intézményrendszert és annak kialakulását, működését jól ismerő, valamint ezen a területen széles körű tapasztalattal rendelkező szakértők voltak. Meglátásuk szerint a közösségfejlesztés módszertanának alkalmazása egy eszköz lehet(ne) a közösségek tagjai és az intézmények közötti kapcsolatban valódi változás elérésére, érdemi párbeszéd kialakítására. A megkérdezettek véleménye csupán ennek mikéntjében tért el: egyes szakemberek úgy tekintenek a közösségfejlesztésre, mint egy önálló szakmaközi tevékenységre, míg mások a közművelődési intézményrendszerben alkalmazandó módszerként definiálják azt.

Folyamatban lévő kutatásom eddigi részeredményei arra engednek következtetni, hogy bár a rendszerváltozás után veszélybe került a közművelődési intézményrendszer, mára újra sikerült tartalommal megtölteni azt. A közművelődés nem csupán egy középület, hanem azon attitűdök és képességek összessége, amelyeket az intézményrendszert használók birtokolnak. A szakértők úgy látják, hogy még lenne hová fejlődni a részvételiség, a közösségek támogatása és az intézmények társadalmiasított működés módja terén.

Jelen tanulmányomban röviden összefoglalom a kutatás elméleti kereteinek legfontosabb fogalmait és az alkalmazott módszertan releváns részét. Végül a szakértői interjúk elemzése során rávilágítok a közművelődési intézményrendszer és a közösségfejlesztés viszonyában fennálló nézetkülönbségekre.

2. A kutatás elméleti keretei

Az empirikus vizsgálat eddigi eredményeinek elméleti kontextusba helyezéséhez feltétlenül szükséges néhány kulcsfogalom megismerése. Jelen tanulmányban a teljesség igénye nélkül a kutatás elméleti háttérének legfontosabb elemeit és gondolatait foglalom össze. A

¹ Jelen tanulmány a XXV. Tavasz Szél Konferencián, 2022 május 7-én elhangzott előadásom rövidített, átdolgozott változata.

következőkben röviden bemutatom a társadalmi tőke, a társadalmi beavatkozás és közösségfejlesztés, valamint a kulturális közösségfejlesztés és a társadalmiasított működésmód fogalmát.

2.1. Társadalmi tőke

A szociológia szempontjából releváns (társadalmi) tőkeelméletek foglalják magukba azokat az elgondolásokat, amelyek a társadalmi struktúra, így a csoportok és személyek közötti viszonyrendszer kialakulását és újratermelődését igyekeznek magyarázni. Az egyik legtöbbször idézett tőkeelmélet Pierre Bourdieu (1986) tollából származik. A *The Forms of Capital* című mű tartalmazza azokat az alapvetéseket, amelyek meghatározzák a tőke általános fogalmát és három típusát. Az egyes tőkék felhasználási területük szerint csoportosíthatóak, így a szerző különbözteti meg egymástól a (1) gazdasági, a (2) kulturális és a (3) társadalmi tőkét. A gazdasági tőke legfőbb jellemzője, hogy közvetlenül pénzzé konvertálható, alapja a tulajdonjog; a kulturális tőke az iskolai tanulmányokból származó társadalmi titulussal rendelkezőket foglalja magában; míg a társadalmi tőke személy- és csoportközi kapcsolatokat, kötelezettségeket és örökletes címeket tartalmaz.

Jelen tanulmány szempontjából a társadalmi tőke fogalmának tisztázása a legfontosabb, hiszen a közösségekkel végzett fejlesztőmunka leginkább azokkal az erőforrásokkal foglalkozik, amelyek a csoportokban és a csoportok között érzékelhetőek. A társadalmi tőke nagysága az adott társadalmi hálózat kiterjedtségétől függ, azaz attól, hogy egy adott személy adott körülmények között milyen mértékű mozgósítható kapcsolati tőkével rendelkezik. A társadalmi tőke nem állandó, hanem egy folyamatos intézményesülési folyamat terméke, a szimbolikus profit idővel tartós kapcsolatokat eredményez. A kölcsönös kötelezettségek rendszere (vagyis a társadalmi tőke) újratermelődése a folyamatos kapcsolattartás következtében alakul ki, mely jelentős gazdasági tőke felhasználásába kerül (Bourdieu, 1986).

A társadalmi tőke meghatározásának egy másik – alapvetően funkcionalista – megközelítését James S. Coleman jegyzi, aki a társas cselekvés forrásaként hivatkozik rá. Coleman (1988) szerint a társadalmi tőkét az különbözteti meg más tőketípusoktól (a fizikai és a humán tőkétől),

hogy annak lényege a cselekvők közötti kapcsolatok szerkezetében rejlik. „A társadalmi tőkét a funkciója határozza meg. A társadalmi tőke nem egy önálló entitás, sokkal inkább különböző entitásokból ered, két közös tulajdonsággal: minden társadalmi tőke a társadalmi struktúrák bizonyos aspektusaiból áll, valamint elősegíti a cselekvést a struktúrán belül – akár egyéni, akár közös cselekvésekről legyen szó.” (Coleman, 1988, 98.o.²). Ebből a definícióból látható, hogy a társadalmi tőke (illetve annak altípusai) a társadalmi szerkezet sajátosságaiból ered, valamint elősegíti a társadalmi cselekvéseket, akár egyénekről, akár társadalmi csoportok közös cselekvéséről legyen is szó. Coleman a társadalmi tőke három típusát különbözteti meg funkciójuk alapján: (1) kötelezettségek és elvárások, (2) információs csatornák, (3) társadalmi normák (Coleman, 1988).

Amennyiben elfogadjuk, hogy a társadalmi tőke a közös cselekvés alapja, akkor tovább léphetünk a civil társadalomban jelen lévő mozgások és kapcsolatok, illetve a társadalmi részvétel felé. Robert D. Putnam amerikai szociológus számos művében foglalkozik a társadalmi tőkével, annak természetével és folyamatos változásával, eltűnésével az Egyesült Államok társadalmában. Ahogy Putnam (1995) fogalmaz, a társadalmi tőke a társadalmi élet jellemzőinek – hálózatok, normák és bizalom – összessége, ezek a résztvevők együttes cselekvésének alapjai. Megállapítása szerint van olyan társadalmi tőke, amely nem áll összefüggésben a politikai aktivitással, ezeket a tőkét civik engagementnek nevezi (a kifejezést leginkább civil kapcsolatoknak lehetne fordítani). A társadalmi tőke e típusa állhat legközelebb a civil társadalmat mozgató közös cselekvésekhez.

Mint azt az eddig felsorakoztatott elméletekből láthatuk, a társadalmi tőke alapját elsősorban a személyközi kapcsolatok alkotják, vagyis azok az interakciók, amelyek társas közegben az egyének vagy csoportok között jönnek létre. Célszerű ezeket a kapcsolatokat közelebről is megvizsgálni. Mark Granovetter (1982) szerint alapvetően kétféle kötés létezik emberek és embercsoportok között, ezeket a szerző erős és gyenge kötéseknek nevezi. A szóban forgó elmélet alapján kevésbé valószínű az olyan társas összefonódás, amely ismerősök között jön létre, sokkal inkább az erős kötések eredményeznek

² Saját fordítás.

barátságokat és szorosabb, hosszú távú együttműködések. Mindazonáltal a gyenge kötések szerepe legalább ugyanilyen fontos: ezek alkalmasak arra, hogy szorosan összekapcsolódott csoportok között hidat képezve csökkentsék a különböző társadalmi formációk közötti távolságokat. Egy olyan hálózat, amelyből sok gyenge kötés hiányzik, erősen polarizálódott, széttagolt lesz, hosszú távon elszigetelődést okoz. A kevés és nehezen hozzáférhető társadalmi tőke (itt: kötések) eredményeképpen az ezen csoportok tagjai messze esnek mindentől, nehezen jutnak hozzá bizonyos szolgáltatásokhoz, ez szétterjedt és inkohérens társadalomhoz vezet, amelyben a társadalmi csoportok közötti távolság túlságosan nagy (Granovetter, 1982).

2.2. Társadalmi beavatkozás, társadalmi részvétel és közösségfejlesztés

Jack Rothman (2002) nyomán közösségi beavatkozásnak nevezzük azt a közösségekkel végzett célirányos munkát, amely a helyi társadalomban változásokat generál. A szerző elméleti megközelítése szerint a közösségi beavatkozás három nagy csoportra bontható: (1) helyi fejlesztés (locality development), (2) társadalmi tervezés/szociálpolitika (social planning/policy) és (3) társadalmi akció (social action). A helyi fejlesztés típusú közösségi beavatkozás feleltethető meg a Magyarországon is előszeretettel alkalmazott közösségfejlesztésnek, melynek célja, hogy a lehető legtöbb érintettet vonja be a fejlesztési folyamatba, valamint hogy ösztönzéssel képessé tegye őket a közös cselekvésekre és a társadalmi részvételre. A demokrácia eszközrendszerével és az egyeztetés, az egyes társadalmi

csoportok és intézmények közötti konstruktív párbeszéd kialakításával a helyi fejlesztés típusú közösségi beavatkozás kompromisszumos megoldásokra törekszik az érintettek körében (Rothman, 2002).

Az angol nyelvű szakirodalom gyakran a *citizen participation* kifejezést említi a társadalmi részvétel meghatározására, melyből a tudatos és aktív, önmagáért tenni tudó és akaró állampolgár eszményképére következtethetünk. A közösségfejlesztés hazai szakirodalmában a részvétellel két értelemben találkozhatunk: (1) részvétel az egyén szintjén, (2) részvétel a közösség szintjén. Az első esetben arról van szó, hogy az egyén maga felelős életének irányításáért, felelősséget vállal önmagáért és cselekedeteiért, önrányításra vállalkozik. A közösség szintjén megvalósuló részvétel esetében az egyén ismeri közössége tudását és kapcsolatrendszerét, környezete felé bizalommal fordul – ez a kölcsönös támogatás és a szolidaritás szférája (Vercseg, 2005). A társadalmi részvétel elméletei közül az egyik legismertebb a Sherry Arnstein-féle (1969) részvételi létra, amely három főkategóriába (lentől felfelé: a részvétel hiánya a jelképes részvétel fokozatai a közösségi hatalom fokozatai) és nyolc alkategóriába sorolja a részvételi típusokat, attól függően, hogy az állampolgároknak milyen valós beleszólásuk van az őket érintő döntésekbe (Csanád, Csizmady & Kőszeghy, 2010).

A közösségfejlesztés – közösség általi fejlesztés – olyan helyi szinten végzett munka, amely a közösség tagjaival együttműködve a kooperáció és a közös cselekvés mód-

szereivel elősegíti a magasabb szintű társadalmi részvételt (Vercseg & Varga, 1998). A közösségfejlesztés elsődleges célja, hogy segítse az egyén társas igényeinek kielégítését, biztosítsa a helyi csoportokhoz való tartozás lehetőségét, hozzájáruljon egyének és közösségek kötődéseinek erősítéséhez a részvétel, a bevonás és a képessé tétel eszközein keresztül. Az életminőség javítása érdekében a közösségfejlesztés olyan kompetenciák elsajátításához segíti hozzá az érintetteket, amelyek a helyi társadalom integritását biztosítják (Csányi, 2005).

2.3. Közművelődési intézmények társadalmiasított működése

Az intézmények közösségi alapú működés módját társadalmi innovációként ragadhatjuk meg. Ez a kezdeményezés azon az új ötleten alapul, miszerint hatékonyabban működnek azok az intézmények, amelyek figyelembe veszik a lokális társadalom által támasztott igényeket. Ezen társadalmi innováció alkalmazása viszonylag alacsony költségekkel jár, ugyanakkor magas hasznot hozhat az intézmények számára. Ahogyan azt Arapovics Mária és munkatársai (2019, 7. o.) írják módszertani útmutatójukban, a társadalmiasított módon működő intézmények *„aktivitásainak meghatározásában, megvalósításában és értékelésében a település, településrész lakosai tevékenyen részt vesznek, és ezek beépítésre kerülnek az intézmény belső működését meghatározó dokumentumokba”*. Vagyis egy olyan működési módról beszélhetünk, amikor a helyi lakosok és stakeholderok (érdekeltek) véleménye, ötletei és igényei intézményesült szinten jelennek meg az adott kulturális intézmény mindennapi működésében (Arapovics, Beke, Dóri & Tóth, 2019).

A kulturális közösségfejlesztés és társadalmiasított működés mód az alábbi intézménycsoportokban képzelhető el: (1) közösségi-művelődési intézmények, (2) múzeumok és (3) könyvtárak. A társadalmiasított működés mód érintett minden szereplő számára előnyös lehet a közös munka, hiszen az intézmények részéről a működési mód megváltozásának következtében jobb kapcsolat alakul ki a helyi közösség(ek) tagjaival, minőségibb és nagyobb látogatottságú programokat tudnak kínálni közösségük számára, valamint bővíthetnek erőforrásaik, illetve hosszú távon is fenntarthatóvá válik a működésük. A közösségek szempontjából pozitív változás lehet a helyi identitásuk felfedezése és megerősítése, az aktív szerepvállalás megtapasztalása tervezési-döntéshozatali

folyamatokban, valamint sikerélményt jelenthet a közösen kitűzött cél elérése. Az intézményfenntartó egy ilyen folyamat következtében számíthat a helyiek szorosabb érzelmi elköteleződésére, az érintettek közösségi döntéshozatali folyamatokba való becsatornázására, illetve a kapcsolatrendszer, valamint a bizalom mértékének minőségi javulására is. E három szereplő (az intézmények, a közösségek és a fenntartó) sikeres és gyümölcsöző együttműködése, partnersége hozhatja el a hosszú távú és fenntartható változást az intézmények működésében (Arapovics, Beke, Dóri & Tóth, 2019).

A társadalmiasított működés mód módszer, folyamat és cél is egyben, melynek módszertani lépéseit 7 szakaszban határozhatjuk meg. A modellt, illetve a hét lépés bemutatása és felépítése mind a három intézménytípus esetében azonos, figyelembe véve azok jellegzetességeit és sajátosságait. A modell bevezetésének szükségességét – a szerzők szerint – a változó világunkhoz való alkalmazkodás, a helyi szükségletekre történő adekvát reagálás és a hosszú távon fenntartható működés igénye indokolja. A részvételi alapú működés alapelvei között említik a nyitottságot, az átláthatóságot, a kölcsönös tiszteletet, a párbeszédet, az őszinteséget, a megbízhatóságot és a rugalmasságot. A szerzők fontosnak tartják megemlíteni, hogy a közösségi részvételi alapú működés egy közös tanulási folyamat, mely során intézményi szinten szükséges beépíteni a mindennapi működésbe a visszacsatolást, a széles körű hozzáférést és a hosszú távú fenntarthatóság szempontjait (Arapovics, Beke, Dóri & Tóth, 2019).

2.4. Kulturális közösségfejlesztés

„A kulturális közösségfejlesztés céljainak és módszereinek fókuszában a közösség és annak létező és lehetséges kulturális értékei állnak” (Arapovics, 2016, 48. o.). A közösségek helyi identitására, kötődéseire, kulturális érdeklődésére építve is lehetséges az aktivizálás. A kulturális értékrementés és -megőrzés színes programok szervezésére ad lehetőséget a közösségfejlesztési folyamat során. A helyi társadalomban korábban intézményesült szokások (ünnepek, események, programok, termékek) és kapcsolatrendszerek felismerésével és beépítésével eredményesen lehet bevonni a közösségeket a közösségi intézmények működésébe. A kulturális közösségfejlesztő módszer segítségével lehetőség nyílik például a helyi ünnepi kultúra megőrzésére és új közösségi intézmények,

szokások létrehozására. Mindemellett fontos kiemelni, hogy a helyben működő művelődő közösségek (pl. film- és könyvklubok, szakkörök, múzeumbaráti körök, amatőr tánc- és színházcsoportok, kórusok, tanulóköri, egyesületek, népfőiskolák) megszervezése és működtetése önmagában is értékteremtő fejlesztés (Arapovics, 2016). „A kulturális értékteremtés képességére, az értékmegőrzés, hagyományörzés vagy -teremtés képességének fejlesztésére irányuló, közösségi identitást erősítő folyamatot, vagy közösségi öntevékenységet nevezem – szűkített értelemben – kulturális közösségfejlesztésnek, amely elősegítheti, erősítheti, »előkészítheti« a hosszabb távú közösségfejlesztő folyamatot egy településen vagy településrészen” (Arapovics, 2016, 49. o.).

3. A kutatás módszertana

Ebben a tanulmányban kutatásom azon kérdése jelenik meg hangsúlyosan, amely a közművelődési intézményrendszer és a közösségfejlesztés viszonyának megismerésével kapcsolatos. Doktori disszertációmban emellett foglalkozom még a közművelődési intézményrendszer fogalmával, illetve történeti háttérével és ezen intézmények társadalmiasított működésének lehetőségeivel. Az empiria feldolgozása és elemzése során itt a közművelődési intézményrendszer és a közösségfejlesztés viszonyában fennálló nézetkülönbségeket mutatom be.

Jelen tanulmány alapját is képező doktori kutatásom keretein belül eddig tizenkét félig strukturált szakértői interjút készítettem a közművelődési intézményrendszert jól ismerő, a terepen jelenleg is aktív közösségfejlesztőkkel, tanácsadókkal, törvényalkotókkal és a közművelődési intézményrendszer képviselőivel. Az interjúalanyokat három nagy csoportba osztottam az interjú tapasztalatai alapján: (1) a terepen jelenleg is aktív közösségfejlesztő szakemberek, (2) a közművelődési törvény és a törvénymódosítás alkotói, (3) a közművelődési intézményrendszer képviselői (intézményvezetők, tanácsadók, a Nemzeti Művelődési Intézet szakértői). Fontos megemlíteni, hogy ezeket a csoportokat a kérdésekre adott válaszok alapján alakítottam ki, nem a szakértők valós pozícióit, intézményekben betöltött szerepét reprezentálják.

Minden félig strukturált szakértői interjú három nagy kérdésblokkot tartalmazott, melyek – a kutatási kérdésekhez illeszkedve – a közművelődés fogalmát (tartalmát, célját, szerepét), az intézményrendszer és a helyi társadalmi

tőke fejlesztésének lehetőségét, valamint a közösségfejlesztés és a közművelődési intézményrendszer viszonyát kívánták feltérképezni. Az interjúalanyok kiválasztása az érintettek kiemelkedő szakértői tapasztalata alapján történt. Bár a kutatás teljes egészében önerőből, saját erőforrásból valósul meg, törekedtem arra, hogy minél változatosabb, a szakma széles spektrumát lefedő interjúk készüljenek. Ennek érdekében ellátogattam több vidéki település közművelődési intézményébe, online formában készítettem interjút az ország távolabbi településein dolgozó szakemberekkel, valamint a Nemzeti Művelődési Intézet több képviselőjével is beszélgettem. A szakértői interjúk feldolgozása és elemzése a legépelet szövegek tematikus áttekintésén alapul.

4. A közösségfejlesztés fogalma a szakértői interjúkban

Az interjúalanyokat két nagy csoportra osztottam a közösségfejlesztés fogalmával, definíciójával kapcsolatos válaszaik alapján. Az első csoportba azon válaszadók tartoznak, akik szerint a közösségfejlesztés a korábbi népművelő szakmából kialakult önálló professzió, amely minden intézmény és település életében jelen van (illetve jelen kellene lennie). Az intézményeken átívelő partneri viszonyok kialakítására törekvő közösségfejlesztők szerint ez a szakma képes rugalmasan reagálni a helyi igényekre, és a helyi erőforrásokra építve lehetőség nyílik a közösség tagjai számára, hogy problémáik megoldását saját kezükbe vegyék.

”

MINDENHOL [VAN HELYE A KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉSNEK]. TEHÁT AZ EGÉSZ [TELEPÜLÉS] MŰKÖDÉSÉT ÁTHATJA. EGY GONDOLKODÁST, EGY SZEMLÉLETET JELENTHETNE, AMIBŐL NÉHA AZTÁN SPECIÁLIS SZAKMAI LÉPÉSEKET KELL TENNI [...] NEHEZEN TUDOK ELKÉPZELNI OLYAN HELYET, AHOL EGYÁLTALÁN NEM LENNE SZEREPE A KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉSNEK.

(KÖZÖSSÉGFEJLESZTŐ)

”

„Tulajdonképpen a közösségfejlesztés is a közművelődésen belül indult el, és idővel, egy pár év alatt önálló lett...”

(korábbi törvényalkotó,
közművelődési szakember)

Az interjúkból az is kiderül, hogy a közösségfejlesztéssel foglalkozó szakemberek szerint ez az önálló professzió a korábbi népművelő szakmából fejlődött ki, sok más szociális szakmával (szociális munka, szupervízió, rendezvényszervezés stb.) egyetemben. Így tehát a népművelés és a közművelődés szorosan összeforrt az idők során, a közművelődési intézményrendszerben dolgozók közül sokan fordultak a közösségfejlesztés felé már a rendszerváltozás előtt.

Az interjúk alapján úgy tűnik, hogy az idősebb generáció képviselői hajlamosabbak önálló szakmaként tekinteni a közösségfejlesztésre. Érdekes továbbá, hogy a közművelődési intézményrendszer képviselői között is akad olyan válaszadó, aki szerint önálló szakma a közösségfejlesztés, mindazonáltal a közművelődési intézményrendszerben ez a professzió merőben másként jelenik meg. Korábban az volt a jellemző, hogy a közművelődési intézményekben dolgozó népművelők próbálták kitalálni, hogy az intézménynek milyen szolgáltatásokat célszerű kínálnia a közönsége számára. A közösségfejlesztés módszertanának alkalmazásával azonban lehetőség nyílt arra, hogy helyi igényekre reagáló programokat szervezzenek a közösségek tagjainak bevonásával. Alábbi interjúalanyom

nem biztos benne, hogy a jelenleg, közművelődési intézményben dolgozó szakemberek képesek lennének egy ilyen deliberatív folyamat megvalósítására.

Azt gondolom, a klasszikus közösségfejlesztésnek, ahogy azt a közösségfejlesztés anyukái, apukái gondolják, nagyon komoly szerepe van, vagy kell, hogy legyen, hogy képesek legyenek-e az ottani [közművelődési intézményben dolgozó] szakemberek erre, ezt nem tudom.” [...] A szolgáltatás-jelleg nagy probléma, mert itt nem szolgáltatásokról van szó, hanem közös gondolkodásról, együttes cselekvésről, beszélgetésekről, párbeszédéről, mi legyen, hogy legyen, mit tudunk együtt csinálni. Nagyfokú bevonásról.

(korábbi törvényalkotó,
közművelődési szakember)

Ez az idézet már tovább is vezet minket az interjúalanyok második csoportjának meglátásaihoz. A megkérdezettek egy jelentős része úgy véli, hogy a közösségfejlesztés nem tudott önálló szakmává válni Magyarországon az elmúlt 30–40 évben. Ennek okait többek között a magyar társadalom szerkezetében, történelmében és a közművelődési intézményrendszer sajátosságaiban látják. Meglátásuk szerint a közösségfejlesztést mint módszert szükséges alkalmazni a közművelődési intézményekben. Ebből is következhet, hogy a jelenlegi közművelődésiszakember-képzésben mint egy módszer jelenik meg a közösségfejlesztés, például a rendezvény-szervezés mellett.

„A közösségfejlesztést, tehát mint módszertant, folyamatosan tanítom, és úgy gondolom, hogy a közművelődési szakemberek módszertárában benne kell, legyen a közösségfejlesztés vagy közösségépítés módszere. [...] A közösségfejlesztés nem tudott Magyarországon önálló szakmává válni. Én úgy gondolom, hogy ennek nincs is társadalmi indoklottsága, mivel itt egy rendkívül erős közösségi alapú intézményrendszerként működik a közművelődés, így ezt módszerként jól tudta használni, hasznosítani.”

(a közművelődési intézményrendszer
egy képviselője)

A szakértői interjúk alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a jelenlegi közművelődési intézményrendszer úgy tekint a közösségfejlesztésre, amely nem az alulról jövő kezdeményezések elindítására és támogatására szolgál, sokkal inkább a már meglévő közösségeket

és kapcsolatokat használja fel az intézmény céljainak elérése érdekében. Úgy látom, hogy viszonylag éles a választóvonal a klasszikus közösségfejlesztés és a kulturális közösségfejlesztés között. Egyes szakértők úgy nyilatkoztak, hogy az intézményekben jelenleg megvalósuló közösségfejlesztési folyamatok távol állnak a helyi érdekérvényesítés segítésétől, sokkal inkább a közművelődési intézmény által megvalósított kulturális programok és az intézmény társadalmiasított működése érdekében használják a módszert. Egy másik interjúalany véleménye szerint a közösségfejlesztés klasszikus módszertana felett eljárt az idő, valamint fontosnak tartja megemlíteni, hogy a közösségfejlesztéssel ellentétben a közművelődési intézmény állandó szakembert tud biztosítani a településen.

„[...] odaadni a szakembert a településre; valahol ezt nem teszi meg a közösségfejlesztés. Én azt gondolom, hogy nagyon jó kezdeményezésként indult a közösségfejlesztő mozgalom, de lejárt az ideje. Lehet, hogy picit bántó így, de lejárt az ideje, már nem így van rá szükség.”

(a közművelődési intézményrendszer egy képviselője)

Az interjúk során többször is szóba kerültek a közművelődés szakember-képzés változásai is. Szakértőim megemlézték, hogy bár sokan közülük önálló szakmának tekintik a közösségfejlesztést, mégis érzékelik és értik azt a tendenciát, hogy a közművelődési szakemberek a közösségfejlesztéssel csupán módszerként találkoznak tanulmányaik során. A 120 órás közművelődés szakember-képzés során találkoznak a leendő szakemberek a közösségfejlesztéssel, más egyéb módszer társaságában. A közösségfejlesztő szakemberek ezt kevésnek gondolják, és a különböző professziók vegyítését sem tartják célravezetőnek. Ezzel szemben a közművelődési intézményrendszer képviselői szerint a közösségfejlesztésre mint módszerre van szükség, amely a közművelődési szakemberek repertoárjának csupán egy részét adja.

„[A közművelődés szakember-képzést] nem lehet 120 óra alatt megcsinálni. És ha még összevegyítettük a közösségfejlesztéssel, tehát az, hogy ma a közösségfejlesztést és a közművelődést 120 óra alatt egyvelegben lenyomjuk, hát azért kicsit túlzásnak tartom.”

(közösségfejlesztő)

„[A közművelődési szakemberek] eszközként használják [a közösségfejlesztést], hogy társadalmian működjön az intézmény, de nem tudnak közösségfejlesztési stratégikus aggyal gondolkodni.”

(közösségfejlesztő)

Mindazonáltal van olyan szakértő is az általam megkérdezettek között, aki úgy látja, hogy minden településen más-más szerepe lehet a közművelődési intézményrendszernek és a közösségfejlesztésnek. Elképzelhető olyan szituáció egy településen vagy intézményben, amikor szükség lehet egy professzionális közösségfejlesztő szakember munkájára és segítségére. Ugyanakkor nem feltétlenül van létjogosultsága annak, hogy a közművelődési intézmény állandó jelleggel közösségfejlesztő tevékenységet valósítson meg.

„[...] és az, hogy egyébként mikor és hol jelenik meg a közösségfejlesztés mint önálló professzió, speciális eszközei és módszerei mikor és hol jelennek meg a munkájukban. Ez itt vagy megjelenik, vagy nem, én már azt is merem mondani, hogy nem feltétlen baj, hogy nem jelenik meg állandóan, de például lehetnek olyan helyzetek, lehetnek olyan települési szituációk, [...] hogy bizony szükség lesz egy közösségfejlesztési folyamatra.”

(közművelődési szakértő)

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy két igen szélsőséges állapontot ismertem meg az interjúk során. A legnagyobb különbséget a hazai közösségfejlesztés megítélésében tapasztaltam, ezen belül is abban, hogy önálló szakmaként tekinthetünk-e rá. Érdeemes azonban a közös pontokat is

kiemelni: szinte az összes interjúalanyom úgy nyilatkozott, hogy szükség van a közösségfejlesztésre, közösségek építésére és az intézmények társadalmiasított(abb) működésére. A hangsúlyeltolódások a közösségfejlesztés alkalmazásában és feltételeinek megteremtésében vannak. A közösségfejlesztő szakemberek szerint a közművelődési intézmények igen fontos elemei egy sokszereplős folyamatnak, melyben ezen intézmények kiemelt szerepet játszanak a helyi fejlesztések feltételeinek megteremtésében. Ezzel szemben az intézményrendszer képviselői szerint a közösségfejlesztés módszere a közművelődési intézmények szolgálatába állatható, eszköz az intézmények céljai elérése érdekében.

5. Nézetkülönbségek – a közművelődési intézményrendszer és a közösségfejlesztés viszonya

Tanulmányom utolsó részében igyekszem rávilágítani azokra a nézetkülönbségekre, amelyek a közművelődési intézményrendszer és a közösségfejlesztés viszonyában tapasztalhatók. A teljesség igénye nélkül azt mondhatjuk, hogy a klasszikus közösségfejlesztés képviselői nehezen fogadják be a kulturális közösségfejlesztés koncepcióját. Mint arra egyik interjúalanyom is rámutatott, a közösségfejlesztők értetlenül állnak szakmájuk e szűkített értelmezése előtt. Nem vitatják el, hogy a településeken létezik egy közművelődési intézmény, és közös céljuknak tekintik a település fejlesztését, az ott élő közösség tagjainak jobb élete érdekében, ugyanakkor nagyobb szabadságfokkal szeretnének dolgozni a terepen ezekben az intézményekben még akkor is, ha ez más szakértők szerint kevésbé hatékony, mint az intézményekben megvalósuló fejlesztések. Egyes interjúalanyok elmondása alapján Magyarországon elsősorban nem komplex közösségfejlesztési folyamatok valósulnak meg a településeken, sokkal inkább a kulturális intézmények eszközrendszerén keresztül történik a fejlesztés, kulturális alapokra építve.

„[...] a közösségfejlesztők a közösségfejlesztésnek ezt a szűkített értelmezését nem tudják kezelni, vagy ezt [a közművelődési intézmények által végzett ilyen jellegű tevékenységeket] nem tartják igazából közösségfejlesztésnek.”

(korábbi törvényalkotó,
közművelődési szakember)

A szakértők szerint furcsa viszonyban áll egymással a közösségfejlesztés és a közművelődési intézményrendszer.

Többen említették, hogy egyre nehezebb kapcsolódási pontokat találni az intézmények és a közösségfejlesztők között. A gyanakvó hangulat azonban egyik fél számára sem előnyös, és az egymás mellett működő két párhuzamos világ sokszor gátolhatja a megvalósuló helyi fejlesztési programok hatékonyságát. Erre a jelenségre hívta fel a figyelmem több szakértő is az interjúk során.

„Szerintem [a közösségfejlesztők és közművelődési intézmények] gyanakvó kapcsolatban állnak egymással, mind a két félben előítéletek és fenntartások vannak. [...] Valójában a közösségfejlesztés egy szakmaközi tevékenység.”

(községfejlesztő)

Az interjúk alapján azt láthatjuk, hogy a közösségfejlesztők és a közművelődési intézményrendszer képviselői teljesen másképp gondolnak az intézményekre. Előbbiek úgy látják, hogy a közművelődési intézmény csupán tető az együttlét felett. Feladata, hogy kereteket és lehetőséget biztosítson a közösségi tevékenységek számára. Szakmai segítséget nyújt az állampolgári aktivitás és részvétel ösztönzésére, az öntevékeny közösségek kialakítására anélkül, hogy irányítaná, vagy befolyásolná az ott folyó programokat. Az intézmény feladata továbbá, hogy feltárja a helyi erőforrásokat, és azok felhasználásával rugalmasan reagáljon váratlan válsághelyzetekre is. Az intézmény tevékenységeivel képessé teszi az embereket a közös cselekvésre és saját céljaik megvalósítására. Ebben a felfogásban a közművelődési intézmény dolgozik a helyi közösségek érdekében.

A közművelődési intézményrendszer képviselő szerint az intézmények elsődleges feladata művelődő, aktív közösségek létrehozása és szakmai támogatása a lehető legtöbb településen. A közművelődési intézmények saját programjaik támogatásához hívják segítségül a közösségfejlesztést, ezzel a közösségeket állítva az intézmények szolgálatába. A közművelődési szakemberek feladata, hogy megtalálják a közös érdeklődési pontokat és tevékenységeket adjanak a közösségek tagjai számára. Az intézményrendszer biztosítja a közösségi művelődés és a kultúrákövetítés, kultúraátadás feltételeit. Ebben az olvasatban tehát az intézmények feljogosítva érzik magukat arra, hogy a helyi közösségek tevékenységeit tematizálják és szervezzék.

Az alábbi táblázatban foglalom össze a közművelődési intézményrendszer és a közösségfejlesztés fogalmi közötti nézetkülönbségeket.

	A közösségfejlesztő szakemberek szerint...	A közművelődési intézményrendszer képviselői szerint...
A közösségfejlesztés	<p>A közösségfejlesztés egy önálló szakma, mely a népművelésből alakult ki, képviselői szabadon mozognak a közművelődési intézményekben (is), használják azok infrastruktúráját és kapcsolati hálóját a közösségi célok elérése érdekében.</p> <p>Erre a szaktevékenységre mindenhol szükség van, a közösségek maguk alakítják ki és tartják fent az érdeklődésüknek megfelelő társadalmi intézményeket.</p>	<p>A közösségfejlesztés egy módszer, amelyet a közművelődési szakemberek alkalmaznak az intézményben megvalósuló programok sikeressége érdekében (például: közösségi felmérés, tankatalógus).</p> <p>A közművelődési intézményekben általában kulturális közösségfejlesztés valósul meg, amely a helyi identitásra és széles értelemben vett kultúrára épül. Az intézményrendszer ezen közösségi események lebonyolítását segíti.</p>
A közművelődési intézményrendszer	<p>A közművelődési intézmény csupán tető az együttlét felett. Feladata, hogy kereteket és lehetőséget biztosítson a közösségi tevékenység számára. Szakmai segítséget nyújt az állampolgári aktivitás és részvétel ösztönzésére, az öntevékeny közösségek kialakítására.</p> <p>Feltárja a helyi erőforrásokat és azok felhasználásával rugalmasan reagál váratlan válsághelyzetekre is. Képesse teszi az embereket a közös cselekvésre és saját céljaik megvalósítására.</p>	<p>A közművelődési intézményrendszer elsődleges feladata művelődő, aktív közösségek létrehozása és szakmai támogatása a lehető legtöbb településen. A közművelődési intézmények saját programjaik támogatására hívják segítségük a közösségfejlesztést. A közművelődési szakemberek feladata, hogy megtalálják a közös érdeklődési pontokat, és tevékenységeket adjanak a közösségek tagjai számára. Az intézményrendszer biztosítja a közösségi művelődés és a kultúrákövetítés, kultúraátadás feltételeit.</p>

1. táblázat. A közművelődési intézményrendszer és a közösségfejlesztés fogalmi közötti nézetkülönbségek a szakértői interjúk alapján. (Forrás: saját szerkesztés)

6. Összefoglalás

Tanulmányomban a doktori kutatásomhoz kapcsolódó legfontosabb elméleti fogalmak tisztázása, a kutatási kérdések és a módszertan egy részének bemutatása után elemeztem a szakértői interjúkat a közművelődési intézményrendszer és a közösségfejlesztés viszonyának feltárása érdekében. Összességében elmondható, hogy a közösségfejlesztő szakemberek inkább tekintenek önálló szakmaként a közösségfejlesztésre, mint az intézményrendszer képviselői. Érdekes továbbá – hogy meglátásom szerint – jelen van egy olyan tendencia, mely szerint a közösségfejlesztés egy módszerként, szakmai készség szintjén jelenik meg közművelődési intézményrendszerben és a közművelődés szakember-képzésben. A szakértői interjúk alapján úgy látom, hogy a közösségfejlesztés szerepéről sincs teljes egyetértés a megkérdezettek között. Egyesek egy átfogó, intézményközi szemléletet

látnak benne, amelyre mindenhol szükség van, míg mások inkább közösségi események lebonyolításának és az intézmények társadalmiasított működésének módszereként tekintenek rá.

Hasonló ellentmondást tapasztaltam a közművelődési intézmények szerepével kapcsolatban. A közösségfejlesztő szakemberek szerint a közművelődési intézmény „csupán” egy tető az együttlét felett, infrastruktúrájával segíti a helyi közösségek fejlődését, rugalmasan reagál a helyi igényekre. Az intézményrendszer képviselői szerint azonban inkább a kultúrákövetítés és a kultúra mentén szerveződő helyi közösségek támogatása az intézményrendszer célja. E cél elérése érdekében pedig az intézményekben dolgozó közművelődési szakemberek sok esetben alkalmazzák a közösségfejlesztés módszerét.

Felhasznált irodalom

- Arapovics M. (2016). A közösségfejlesztés alapfogalmai és a kulturális közösségfejlesztés paradigmái. *Kulturális Szemle*, 2016/2, 36–54.
- Arapovics M., Beke M., Dóri É. & Tóth M. (2019). *A kulturális intézmények társadalmiasított működési módja*. Budapest, HU: Szabadtéri Néprajzi Múzeum, NMI Művelődési Intézet, Országos Széchenyi Könyvtár.
- Arnstein, S. R. (1969). A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35/4, 216–224.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. In Angelusz R. *A társadalmi rétegződés komponensei* (pp. 122–138.). Budapest, HU: Új Mandátum Könyvkiadó.
- Coleman, J. S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *The American Journal of Sociology*, 94, 95–120.
- Csanádi G., Csizmady A. & Kőszeghy L. (2010). Nyilvánosság és részvétel a településtervezési folyamatban. *Tér és Társadalom*, 24(1), 15–36.
- Csányi V. (2005). Gondolkozz globálisan, cselekedj lokálisan. *Népszabadság, Hétféje*, 2005. szeptember 17.
- Farkas Z. (2013). A társadalmi tőke fogalma és típusai. *Szellem és Tudomány*, 2013/2, 106–133.
- Granovetter, M. (1982). The Strength of Weak Ties. *A Network Theory Revisited. Social Structure and Network Analysis*. Beverly Hills, CA: Sage Publications.
- Putnam, R. D. (1995). Tuning In, Tuning Out: The Strange Disappearance of Social Capital in America. *PS: Political Science and Politics*, 1995/4, 664–683.
- Rothman, J. (2002). *A közösségi intervenció megközelítései*. Budapest, HU: Közösségfejlesztők Egyesülete.
- Vercseg I. (2005). A részvétel mint közösségfejlesztési alapelv. *Parola*, 2005/3-4, 23.
- Vercseg I. & Varga A. T. (1998). *Közösségfejlesztés*. Budapest: Magyar Művelődési Intézet.

A PÉNZ (NEM) BOLDOGÍT (?):

A MUNKAHELYI JÓLLÉTET MEGHATÁROZÓ FAKTOROK DOMINANCIÁJÁNAK VIZSGÁLATA A KÜLÖNBÖZŐ KARRIERPERIÓDUSOK TEKINTETÉBEN

— Kiss Kitti —

1. Bevezetés

1.1. A téma aktualitása

A kutatásom témájának felvezetéseként megosztanék néhány személyes gondolatot. Már kisgyerekként megtapasztaltam, hogy mennyire fontos, hogy valaki jól érezze magát a munkája során, hogy szeresse azt. Sajnos a szüleim nem teheték meg, hogy azzal foglalkozzanak, ami boldoggá teszi őket, ugyanis nem volt meg az ehhez szükséges anyagi háttérük. Így már gyerekként volt lehetőségem látni, hogy mennyire kihathat az ember globális jóllét-érzetére a munkája. Már akkor megfogadtam, hogy olyan hivatást fogok a választani, olyan helyen fogok dolgozni a jövőben, ami boldoggá tesz engem, ahol jól érzem magam a napi munkavégzés során.

Hiszen a munka az ember egyik legfontosabb tevékenysége, amely életünk jelentős részét teszi ki. Aktív és célszerű tevékenység, amely közvetve vagy közvetlenül hat a munkavégzőre és annak külső környezetére is (Bloisi, Cook & Hunsaker, 2007). Közvetlenül a pszichés jóllét feltételeinek kedvező alakításával a teljesítmény, az elégedettség és a szervezet melletti elkötelezettség is kedvező irányba alakítható (Kun & Szabó, 2017), amely tényezők a szervezetek sikerességét is meghatározzák. Számos kutatás igazolja, hogy a jóllét meghatározó módon befolyásolja a szervezeti szintű eredményeket. Például a dolgozók szubjektív jóllétének támogatása gazdasági előnnyel jár, hiszen kisebb lesz a hiányzás mértéke, a fluktuáció és a kilépettek aránya is (Kun, 2010). Az alkalmazottak elégedetlenségéből vagy egyéb problémáiból fakadó költségek szorosan összefüggnek a produktivitás csökkenését okozó hiánnyal, a korai nyugdíjaztatással és a munkaelhagyással is, amelyek kihatnak a szervezetek eredményességére (Kun, 2010). Schneider (2003) azt vizsgálta, hogy a dolgozók összesített attitűdjei hogyan hatnak a szervezet teljesítményére. A kapott adatok alapján a nagyobb mértékű dolgozói jólléttel rendelkező szervezetek konzisztensen jobb piaci és pénzügyi eredményeket tudhattak magukénak. A dolgozói jóllét közvetve az egész társadalom szintjén is fontos kérdés, hiszen a vállalatok teljesítménye határozza meg a nemzetgazdaság állapotát (Szlávicz, 2010).

1.2. Célkitűzések

A pszichológia kutatások egyre többet foglalkoznak a munkavállalók jóllétével (Warr, 2007; Cooper és Cartwright, 2009; Siegrist, 1996; 2009). Azonban a jóllét fogalmát és dimenziót illetően nincs konszenzus a különböző szerzők között, arról pedig nem esik szó a kutatásokban, hogy a faktorok dominanciája eltérő mintázatot mutathat a karrierszakaszok szempontjából. Jelen kutatás célja annak bebizonyítása, hogy a különböző szakaszokban a jóllét domináló faktorai különbözőek, vagyis nem mindegyik járul hozzá egyenlő mértékben az egyén jóllétéhez. Emellett a vizsgálatban kiemelt szerepet szenteltem a jövedelem jólléthez való hozzájárulásának.

A 489 fővel végzett, négy lépcsős kutatásomban bebizonyosodott, hogy egyértelmű különbségek vannak a karrierperiódusokban bizonyos faktorok mentén (pl.: Munka értelmének érzete ($H(5)=14,965, p=0,011$)). A kutatás során kiemelt szerepet szenteltem a Jövedelem dimenzióknak. Bebizonyosodott, hogy a jövedelemmel való elégedettség magasabb szubjektív jóllétet eredményez ($r(275)=234, p<0,001$). De vajon melyik karrierperiódusban és mi lehet ennek az oka? A cikk során ezek az eredmények is bemutatásra kerülnek.

Legfőbb célom az értékteremtés először azáltal, hogy lerombolom a fiatal pályakezdőket övező sztereotípiákat

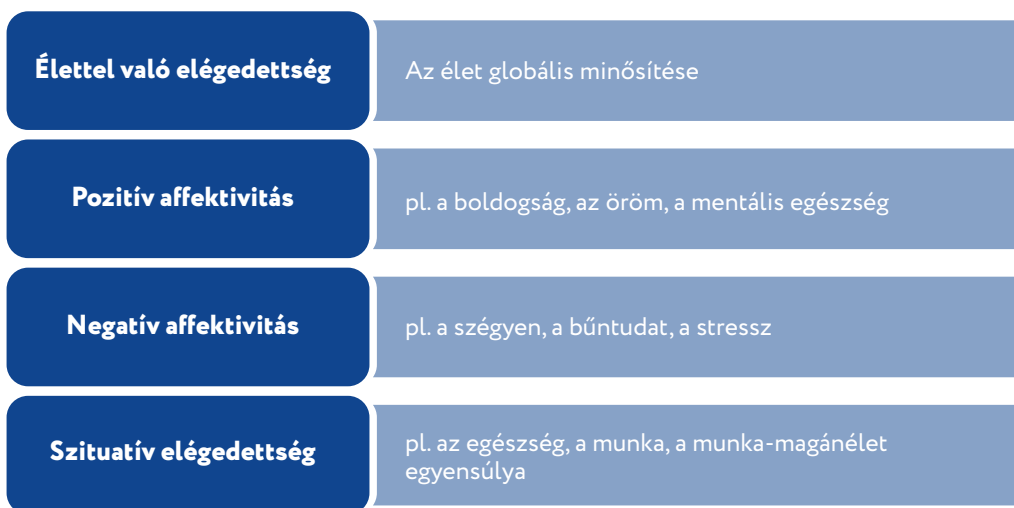
az anyagi javak tekintetében, másodsor pedig azzal, hogy bebizonyítom, nem gond, illetve természetes is, ha az anyagi jólét a jóllétünk egyik domináns faktora

2. Elméleti áttekintés

2.1 A jóllét

A jóllétet az élet számos területével (pl. munka, kapcsolatok, egészség) kapcsolatban értelmezhetjük. Összességében egy olyan fogalomról beszélünk, amelynek különböző aspektusai együttesen járulhatnak hozzá az egyén elégedettségéhez és pszichés kiegyensúlyozottságához (Deutsch, Fejes, Kun & Medvés, 2015). Éppen ezért, ha valamely terület nem kielégítő, az a globális jóllétérzeten is nyomot hagy.

A klasszikus jóllétirodalom elsősorban a szubjektív jólétet (subjective well-being, SWB) tárgyalja, amely egyfajta gyűjtőfogalomként jelenik meg, azaz alá tartozik minden, ami az egyén életének különböző aspektusaira (pl. átélt eseményekre, testi-lelki történésekre, munkára) irányuló saját értékelése. A szubjektív jóllétünk egyrészt diszpozicionálisan meghatározott, másrészt szerepet játszik benne az anyagi és társas helyzetünk, illetve sok más egyéb környezeti feltétel, amelyek együttesen fejtik ki hatásukat (Warr, 2007). Ed Diener (1984) meghatározása szerint is, amikor jóllétről beszélünk, akkor az élet szubjektív értékeléséről van szó. Azért szubjektív, mert egyénfüggő, mi jelenti valaki számára a jóllét állapotát. Diener (1984) a szubjektív jóllét négy alapvető komponensét írta le (1. ábra).

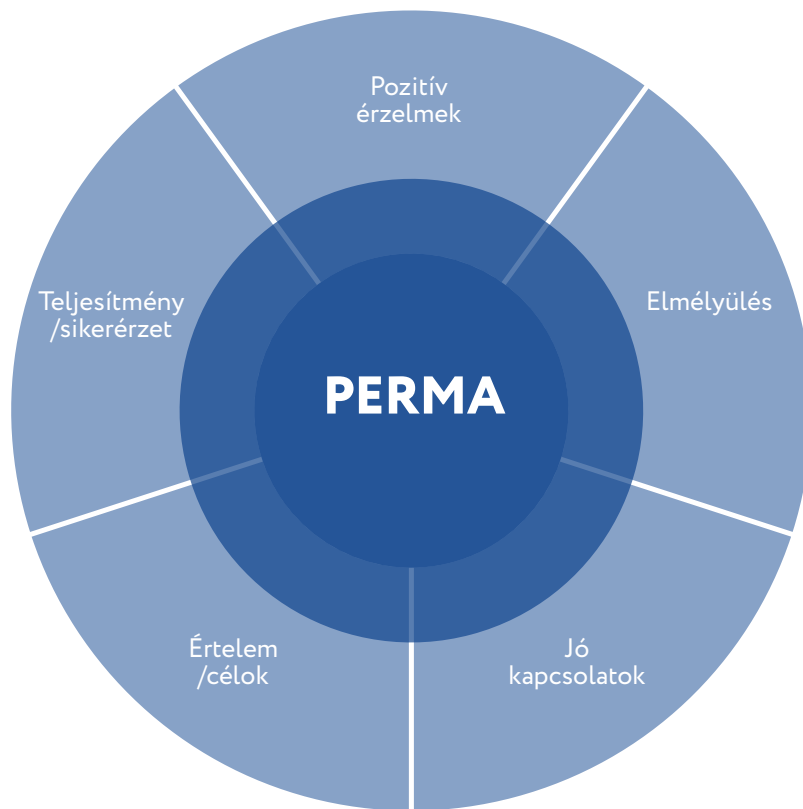
1. ábra. A szubjektív jóllét komponensei Diener (1984) szerint
Forrás: saját szerkesztés

Diener (1984) rámutat, hogy a jóllét kognitív és érzelmi komponenseket is egyaránt tartalmaz, hiszen mindenki meg tudja ítélni, képes értékelni saját jólléte minőségét, illetve különböző (pozitív, negatív) érzelmeket társítani annak különböző aspektusaihoz. Tehát a jóllét megjelenése kognitív szinten egyfajta reflektív önértékelő folyamat révén jön létre: pl. „jók az életkörülményeim”, „rossz a családi életem”. Emellett azonban a jóllétérzés részét képezi az affektivitás is: „boldog vagyok”, „szomorú vagyok” stb.

Láthatjuk, hogy a szubjektív jóllét minden szempontból egy összetett, több faktort hordozó fogalom. Ryff és Keyes (1995) beleérti továbbá az önelfogadást, a másokkal való pozitív kapcsolatot, az autonómiát, az életcélt, a

személyes fejlődést és a környezet kezelésének képességét is. Azt, hogy több dimenziós fogalomról beszélünk, kutatások is alátámasztják: a statisztikai eredmények szerint a jóllét komponense az optimizmus, az önkontroll, a függetlenség, valamint a szorongástól, magánytól és frusztrációtól való mentesség is (Sinha & Verma, 1992). Azonban a szerzők között nincs egyöntetű konszenzus a jóllét dimenzióit és fogalmát tekintve sem.

A klasszikus jóllét-értelmezéseken túlmutat a Martin Seligman (2011) autentikus életöröm-elméletének tovább gondolásaként megjelenő új jóllét elmélet, vagyis a PERMA-modell. Ennek lényege, hogy a kiteljesedés és a pszichológiai jóllét öt tényező meglétén alapszik, melyek a következők (2. ábra):

2. ábra. A PERMA-modell komponensei (Seligman, 2011)
 Forrás: saját szerkesztés

A pozitív érzelmek (positive emotions) magukba foglalják azokat a hedonikus boldogságérzeteket, mint például az élvezet, a komfort, a melegség és az örömteliség. Azok az emberek, akiknek több pozitív érzelmük van, elmélyültebbek, boldogabbak és elégedettebbek az életükkel, értelmet látnak a mindennapjaikban (Seligman, 2011).

Az elmélyülés/aktív elfoglaltság (engagement) szinte maga a flow-élmény. Ennek jelentése: eggyé válni a tevékenységünkkel (pl. zenélés, munka során), elveszíteni az időérzékünket és átadni magunkat az adott cselekvésnek. Ez szinte majdnem ellentéte a pozitív érzelmeknek, hiszen a flow állapotában a legtöbb ember nem érez igazán semmit. Ennek oka, hogy ilyen állapotban a koncentrált figyelem minden kognitív és érzelmi erőforrást felhasznál (Seligman, 2011).

Jó kapcsolatok (positive relationship) alatt azt értjük, amikor az egyén úgy érzi, hogy szociálisan integrált, támogatják őt és odafigyelnek rá, valamint elégedett a már kialakult kapcsolati hálójával (Kern, Waters, Adler & White, 2015).

Az értelem/célok (meaning) arra utal, amikor a személy úgy érzi, valami felsőbbrendű dolognak a részese, kapcsolódik hozzá, és ezáltal az élete értékes (Kern et al., 2015).

A teljesítmény/sikerérzet (accomplishment) a PERMA-modell munkával kapcsolatos dimenziója, és magára az észlelt teljesítményre utal. Az egyén ilyenkor azt érzékeli, hogy képes megfelelően ellátni a napi feladatait és lépéseket tesz a céljai elérése felé (Kern et al., 2015).

A modell magában foglalja mindazokat a tényezőket, melyek együttes jelenléte biztosíthatja a pozitív jóllétet, ilyenek az egyén szubjektív tapasztalásai (érzelmei), (kapcsolatok kialakítására és fenntartására, értelem és célok keresésére, teljesítményre irányuló) aktivitása és a környezettel való kiegyensúlyozott kapcsolata (támogató kapcsolatok, visszajelzések, szakmai siker és elismerés). A modell jelentőségét az is adja, hogy az ötödik elemmel bekerült a jóllét értelmezésébe az eredményekre, sikerre való törekvés is, mint a jóllét elérésének munkával (is) kapcsolatos dimenziója.

2.2. A munkahelyi jóllét

Láthattuk, hogy a jóllét meghatározásában nagy eltérések vannak az egyes szerzők között, ebből adódóan nincs könnyű dolga annak sem, aki a fogalomnak egy szűkebb szeletét, a munkahelyi jóllét témakörét tanulmányozza. A munkahelyi jóllét kérdése nem is olyan régen kezdte

mélyebben érdekelni a kutatókat, korábban elsősorban az élettél való elégedettséget, egyfajta pozitív lelki állapotot értettek alatta.

A munkahelyi jóllét, egyszerűen megfogalmazva, a dolgozók munkából eredő jóllétézete (Page, 2005), amelynek része a munkához való, alapvető érzelmi viszonyulás és a külső és/vagy belső munkaértékekkel való elégedettség (Kun, 2010). Összességében minden, munkával összefüggő tényezőt magába foglal (pl. karrierlehetőség, támogató vezetés, a munka értelmének érzete).

Warr (1987) kifejezetten a munkával összefüggésben értelmezte a jóllétet. Az általa leírt, jóllétet meghatározó három dimenzió a munkára jellemző autonómia, a munkahelyi követelmények és a munkahelyi társas támasz. Mindezek kapcsolatban vannak a munkahelyi jóllét három indikátorával, a munkával való elégedettséggel, a munkával kapcsolatos szorongással és az érzelmi kimerüléssel. Warr (2007) a környezetnek tizenkét olyan aspektusát (3. ábra), „vitaminját” is azonosította, melyek befolyásolják a munkahelyi jóllétet, illetve ezeknek megfelelő aránya és mértéke vezet el a jóllét érzéséhez.

3. ábra. Warr (2007) vitaminmodelljének komponensei
Forrás: saját szerkesztés

Emellett a modell megkülönböztet olyan munkahelyi tényezőket, amelyek (a C- és E-vitaminhoz hasonlóan) nagy mennyiségben sem mérgezőek, illetve olyanokat, amelyek (a D- és A-vitaminhoz hasonlóan) igen. Az előző csoportba tartozik a fizetés, a fizikai biztonság, a szociális pozíció, míg a másodikba a munka változatossága, az el-

lenőrzés mértéke, a szükséges készségek mennyisége, az interperszonális kapcsolatok mértéke, stb. (Landy, 1985).

Siegrist (1996, 2009) munkahelyi kontroll-jutalom modellje (4. ábra) szintén a munkahelyi jóllét tényezőinek differenciálását tűzte ki célul.

4. ábra. Erikson (1963) pszichoszociális elméletének utolsó három szakasza
 Forrás: saját szerkesztés

Az elméleteket olvasva láthatjuk, hogy vannak átfedések a faktorok között. Például Warr (2007) és Siegrist (1996, 2009) modelljében is megjelenik a Jövedelem, a Kontroll, Társas kapcsolatok stb. faktorok. Ennek ellenére nincs egyértelmű konszenzus a szerzők között a fogalmat és a faktorokat illetően. Egy dologban azonban minden kutató egyetért: a munkahelyi jóllét jelenléte igencsak kedvező hatással bír a munkavállalókra és a munkáltatókra is. A következő részben ezeket szeretném ismertetni.

2.3. A munkahelyi jóllét kedvező hatásai

A munkáltató szervezetek szemszögéből tekintve a dolgozói jóllét és boldogság fontos a minőség, a teljesítmény és a produktivás szempontjából is. Számtalan tanulmány támasztja alá és erősíti meg, hogy a munkahelyi jóllét kérdésével foglalkozni kell (pl. Cooper & Marshall, 1978; Danna & Griffin, 1999; Warr, 1990), hiszen a munkavégzés során szerzett élmények és tapasztalatok, legyenek azok érzelmi vagy szociális jellegűek, nyilvánvaló hatás-

sal vannak a dolgozókra. Mindemellett több kutatás is bizonyította, hogy a jóllét és boldogság szintje szoros kapcsolatban áll a munkastresszel, a hiányzási rátával, a betegállományban eltöltött idővel, a fluktuáció mértékével, a munkahelyi morállal és légkörrel (Van Katwyk, Fox, Spector & Kelloway, 2000; Miles, Borman, Spector & Fox, 2002; Thoresen, Kaplan, Barsky, Warren & de Chermont, 2003). Az alacsonyabb jóllétszinttel rendelkező dolgozók kevésbé produktívak, gyengébb minőségű döntéseket hoznak, inkább hiányoznak a munkából és folyamatosan csökkenő mértékben járulnak hozzá a szervezet teljesítményéhez (Price & Hooijberg, 1992).

A dolgozói jóllét ugyanakkor kapcsolatban áll a teljesítménnyel is (Donald et al., 2005; Cropanzano & Wright, 1999; Harter, Schmidt & Keyes, 2003), ami talán a legfontosabb bármely szervezet számára. Ha a munkavállalók jólléte pozitív, akkor lojálisabbak, elégedettebbek és elkötelezettebbek lesznek munkaadójuk mellett, és a

szervezetet pozitív munkahelyi légkör fogja jellemezni (Deutsch et al., 2015). Emellett több tanulmány is igazolta, hogy a boldogabb munkavállalók kreatívabbak és produktívabbak (Wright & Cropanzano, 2000), jobban keresnek, magasabb pozíciókba kerülnek (Diener & Biswas-Diener, 2002), segítőkészebbek munkatársaikkal (George, 1991), nem égnek ki és jobban képesek megküzdeni a stresszel (Iverson, Olekalns & Erwin, 1998).

Az eddig bemutatott kutatási eredmények alapján láthatjuk, hogy a jóllét, szakmától függetlenül, minden munkahelyen fontos szempont kellene, hogy legyen. A legtöbb szervezetben általános szemlélet és gyakorlat, hogy elsősorban problémák, hiányosságok esetén, vagy fejlesztéssel, képzéssel kapcsolatban kerülnek a dolgozók a szervezetek figyelmének középpontjába. Azonban az, hogy kifejezetten a pozitív tényezőkre (pl. a belső pszichológiai erőforrásokra és jóllétre) koncentrálnának, azokat feltárva, arra építve próbáljanak kifejezetten a dolgozói jóllét vagy boldogság érdekében tenni, nagyon ritka. A munkahelyeken a vezetők nem nagyon érdeklődnek a dolgozók jólléte iránt.

Pedig a jóllét és boldogság erősítése nem önmagáért való dolog; számtalan hosszú távú pozitív hozadéka van mind az egyén, mind a szervezetek számára. A munkáltatóknak több szempont miatt is elengedhetetlen ismerni és javítani a dolgozók munkával kapcsolatos attitűdjeit. Levy (2003) szerint a legfontosabb szempontot a humánus, morális okok képezik. Mivel a legtöbb embernek a megélhetéshez dolgoznia kell, így munkával tölti ideje nagy részét. A munkaadók erkölcsi kötelessége, hogy ezt az egyénnek meghálálják, vagy legalábbis a vele járó kellemetlenségeket a lehető legkisebb mértékűre csökkentsék. Locke (1976) szerint az élet célja a boldogság, ezért a munkaadó szervezetek egyik feladata, hogy hozzájáruljanak dolgozóik boldogságához, és munkával kapcsolatos elégedettségéhez. Másrészt a munkával kapcsolatos attitűdök megértése segíthet megmagyarázni a dolgozók munkán kívüli életének összetett vonatkozásait is. Ugyanakkor a dolgozói jóllét fontos szerepet játszhat az új munkatársak toborzásában és megtartásában is, hiszen a jelöltek többsége szívesebben jelentkezik és marad olyan cégnél, ahol a dolgozók jól érzik magukat. Végül pedig, a munkavállalók jólléte olyan egyéni és szervezeti szintű pozitív következményekkel jár, melyek jelentősen kihatnak a

vállalat egészének működésére. Emiatt talán kijelenthetjük, a megfelelő jóllét úgy egyéni, mint társas-társadalmi szinten kívánatos állapot (Kun, 2010).

3. Problémafelvetés

3.1. Jóllétfaktorok különböző

karrierperiódusokban

A különböző elméleteket olvasva láthatjuk, hogy azok szerzői rengeteg olyan tényezőt említenek, amelyek megléte vagy hiánya befolyásolja a munkahelyi jóllétérzetünket. Ezek az elméletek azonban arra nem térnek ki, hogy a munkahelyi jóllétünket meghatározó faktorok különböző súllyal jelennek-e meg az egyéneknél, illetve, hogy ez a faktorok közötti dominancia eltérő mintázatot mutathat-e életünk különböző periódusaiban.

Vélhetőleg teljesen mást tart szem előtt egy pályakezdő fiatal a munkahelyválasztás során, mint például egy kétgyermekes édesanya, vagy egy nyugdíjas éveiehez közeledő férfi. Éppen ezért feltételezhető, hogy a munkájuk során sem ugyanazok a tényezők, faktorok fogják dominánsan meghatározni a jóllétérzetüket, ugyanis minden élet- és karrierperiódusnak megvannak a maga kihívásai, nehézségei.

Erre mutat rá például Erikson (1963) is pszichoszociális fejlődéseméletében, melynek központi témája az

énidentitás és annak fejlődése az emberi életút nyolc periódusán keresztül. Az énidentitás nem más, mint a társas valósággal való kölcsönhatás nyomán kialakuló tudatos élmény. A személy énidentitása a társas környezet változásaira adott válaszul maga is állandóan változik. Erikson az énidentitás fejlődését úgy tekintette, mint olyan szakaszok sorozatát, amelyekben egy-egy megoldandó probléma különösen fontosá válik. Elképzelése szerint minden egyes fázisban pszi-

choszociális krízist vagy konfliktust élünk meg. Itt a krízis fordulópontot jelent, illetve olyan életszakaszt, amely óriási növekedési lehetőséget rejt magában, ám egyben fokozotabban sérülékennyé is teszi a személyt. A krízis tehát nem annyira az időnyomást, hanem a megoldandó probléma jelentőségét hangsúlyozza. Jelen dolgozat szempontjából a nyolc szakasz közül az utolsó három releváns; ezek a fiatal felnőttkor, a felnőttkor és az időskor.

5. ábra. Siegrist (1996, 2009) munkahelyi kontroll-jutalom modelljének komponensei
Forrás: saját szerkesztés

A fiatal felnőttkor nagyjából 18–20 éves kortól a húszas évek közepéig tart. E fázis konfliktusa az intimitás iránti igény és az izoláció között feszül. Az intimitás meghitt kapcsolat valakivel, mely magában foglalja az illető iránti elkötelezettséget. Ez azt kívánja, hogy nyitott módon alakítsuk kapcsolatainkat, illetve azt az erkölcsi erőt is megköveteli, hogy elkötelezettségünk mellett áldozatok árán is kitartsunk (Erikson, 1963).

Az ifjúkort követő felnőttkor a leghosszabb pszichoszociális szakasz, általában a hatvanas életévek közepéig tart. A felnőttkor krízise arról szól, hogy képesek vagyunk-e létrehozni valamit és/vagy felnevelni valakit.

A központi konfliktus ennél fogva az alkotóképesség (generativitás) versus stagnálás ellentét párral ragadható meg (Erikson, 1963). Az alkotósvágy azt jelenti, hogy olyasvalamit hozunk létre, ami túlél bennünket (Kotre, 1984). Az egyik ilyen lehetőség a gyermeknemzés, hiszen, ha a miénkből fakadó életet hozunk létre (alkotunk), akkor szimbolikusan a jövőben is létezni fogunk. Azonban a fogalom ennél tágabb tartományú, magában foglalja azt is, ha eszméket vagy fizikai tárgyakat hozunk létre, vagy ha nem a saját gyermekeinket tanítjuk – egyszóval mindent, ami pozitívan befolyásolja a jövőt. Az alkotóképesség aspektusai a 6. ábrán láthatóak:

6. ábra. Az alkotóképesség aspektusai Kotre (1984) nyomán
Forrás: saját szerkesztés

Erikson (1963) úgy vélte, hogy az alkotóképesség iránti vágy eltolódást jelent a közeli kapcsolattól (az intimitástól) a társadalom egészének irányába. Ha az alkotóképesség érzése egyszer kialakul, akkor onnantól kezdve egész életen át fennmaradhat (Zucker, Ostrove & Stewart, 2002).

A végső szakasz az érettség kora, az időskor. Ez az ember életének zárófejezete. Ez a visszatekintés, a számadás ideje, amikor sorra vesszük döntéseinket, sikereinket, kudarcainkat, életünk fordulatait. A krízis az éniintegritás és a kétségbeesés között feszül. Ha a mérleg azt mutatja, hogy az életünk alapjában véve értelmes volt, választásaink és tetteink alapjában véve többnyire helyesek voltak, akkor elérkezünk az éniintegritás-érzés állapotába. Elégedettséget érzünk, hogy véghez vittük, amit akartunk, és elmondhatjuk, hogy akkor sem élnénk alapvetően másként az életünket, ha újra születnénk (Erikson, 1963). Más szerzők is beszélnek az életre való visszatekintésről (Gould, 1980; Levinson, 1978; Stewart & Vandewater, 1999; Vaillant, 1977), de azt korábbi időszakra, úgy a negyvenes életévek tájára helyezik, és emiatt e jelenséget népszerű nevén „életközépi válságként” emlegetik. Arról van szó, hogy a negyvenedik életévük tájékán sokan szinte mindent megkérdőjeleznek, amit addigi felnőtt életük során tettek: korábbi döntéseik és választott céljaik értelmét, egész élethelyzetüket – szinte mindent, amit addig elértek. Ez az életkor az újraértékelés ideje, mely ugyanakkor esélyt kínál arra, hogy addig változtassunk a dolgainkon, amíg nem késő. Új döntéseket hozhatunk, átrendezhetjük dolgaink fontossági sorrendjét, állást változtathatunk, helyrehozhatjuk a házasságunkat, vagy akár ki is léphetünk belőle.

Ha Erikson elméletéből indulunk ki, akkor az életünk különböző periódusaiban különböző feladatokkal, megoldandó helyzetekkel fogunk szemben állni, és ebből következik, hogy a munkánkban is más-más domináns tényezők lesznek számunkra a legfontosabbak. Ezt bizonyítja Headey és Wearing (1989) dinamikus egyensúlyi elmélete is, amelyet dinamikus egyensúlyi modellként vezettek be és amely a boldogság és az élettel való elégedettség hosszú távú alakulásának elemzése során született meg. A kutatók ausztrál háztartáspanel-adatokat vizsgálva megállapították, hogy minden ember rendelkezik egy rá jellemző átlagos szubjektív jóllétszinttel. Ez az érték egy adott terjedelmen belül mozog az egyén életútja során, amelytől csupán jelentős életesemények

(például gyermekszületés, válás, házastárs elvesztése, munkanélkülivé válás) hatására tér el.

3.2. A jövedelem hatása a jóllétre

Viszont volt még egy igen fontos gondolat, ami felmerült bennem, még pedig a jövedelemmel kapcsolatban. Ha a tanulmány elején ismertetett munkahelyi jóllételemletről indulunk ki, akkor mindegyikében szerepel, mint jelentős faktor, ami befolyásolja a jóllét-érzetünket. Pl.: Warr (2007) vitaminmodelljében, az ASSET-modellben (Cooper & Cartwright, 2009) vagy Siegrist (1996, 2009) munkahelyi kontroll-jutalom modelljében. Ennek ellenére a mai társadalom szinte elvárja tőlünk, hogy ha a munkahelyi boldogságunkról beszélünk, akkor a pénzt ne említsük, hiszen a pénz nem boldogít – ahogy a magyar közmondás tartja. Mégis, az elméletekben szerepel a fizetés, mint befolyásoló faktor; de akkor miért gondolkodunk másképp azokról az emberekről, akik pénzért dolgoznak, és ez boldoggá is teszi őket? Főleg a fiatal munkavállalókkal kapcsolatban élnek ilyen sztereotípiák. Pl.: hogy egyedül a fizetés számít nekik munkahelyválasztáskor.

Már a korai kutatások is rámutattak arra, hogy a magasabb jövedelműek nagyobb arányban vallják magát boldognak, mint az alacsony bevétellel rendelkezők (Easterlin, 1973).

A World Values Survey 1990-es évek elején végzett második felmérése alapján Diener és Biswas-Diener (2002) azt találta, hogy az alacsony jövedelmű személyek kisebb (0,8-szoros) valószínűséggel elégedettek az életükkel, mint a magas jövedelműek. 2004-es adatok pedig azt mutatták, hogy az Egyesült Államokban az évi 90.000 dollárnál magasabb családi jövedelemmel rendelkezők között közel kétszer akkora volt a magukat nagyon boldognak vallók aránya, mint az évi 20.000 dollárnál kevesebb jövedelemmel bírónál (Kahneman, Krueger, Schacke, Schwarz & Stone, 2006).

Igaz, a jövedelem nem növeli korlátlanul a jóllétet: az Egyesült Államokban egy 1994 és 1996 között végzett felmérés adatai szerint az alsó öt jövedelmi decilisben belül a jövedelem megduplázódása közel kétszer nagyobb mértékben növelte a boldogságot, mint a felső öt decilis esetében (Frey & Stutzer, 2002). Ehhez hasonlóan, egy ugyancsak az Egyesült Államokban végzett 2004-es felmérés is azt mutatta, hogy a magas (évi 50.000–90.000 dollár családi és az évi 90.000 dollár feletti) jövedelműek boldogsága között nincs lényegi eltérés (Kahneman et al., 2006). A World Values Survey adatait használva Helliwell (2003) kutatása is ezt bizonyítja, amely szerint egy negyediktől az ötödik jövedelmi decilisbe kerülő személy élettel való elégedettsége (1–10-es skálán) 0,10 ponttal nő, míg a kilencedik decilistől a tizedikbe való mozgás csupán 0,01 ponttal.

Ugyancsak ezt találta Mentzakis és Moro (2009) 1996–2003 közötti háztartáspanel-adatokat elemezve. Arra jutottak, hogy az alacsony jövedelműek nagyobb valószínűséggel rendelkeznek magasabb jóllétérzettel, míg a magas jövedelműek anyagi jólétének növekedése nem emeli a legelégedettebb kategóriákba való tartozásuk valószínűségét, sőt csökkenti azt. Azaz a jövedelem csak egy bizonyos mértékig képes a szubjektív jóllét növelésére. Boes és Winkelmann (2010) 1984 és 2004 közötti német paneladatokat használva azt találták, hogy a standarddal szemben a férfiak vonatkozásában a jövedelemnövekedéssel nem változik érdemben a legelégedettebbek közé tartozás valószínűsége, jóllehet a magasabb jövedelem az elégedetlenséget képes mérsékelni. A nők esetében a jövedelem hatása még kevésbé jelentős.

Láthatjuk, hogy a jövedelem és a jóllét között egy mérsékelt, pozitív irányú összefüggés van. Ennek oka lehet, hogy az anyagi helyzet olyan alapvető szükségletek kielégítését teszi lehetővé, mint a megfelelő lakás, a rendszeres étkezés, és egy bizonyos jövedelem feltehetően ahhoz is szükséges, hogy ne érezze magát az ember kívülállónak, illetve, hogy a társadalom elfogadja teljes értékű tagként. Gyenes és Rozgonyi (1981) is rámutat, hogy a dolgozók munkájuktól várt „anyagi” és „szociális” szükségletei csak feltételesen különböztethetőek meg. A felszínen anyagi szükségletként jelentkező elvárások is gyakran a társadalmi megbecsülés iránti szociális szükségletet jelzik. Ennek megfelelően a jövedelem növekedése az alapvető szükségletek kielégítése révén a szubjektív jóllét emelkedésével jár együtt.

4. Kutatási eredmények

A 489 fővel végzett, négylépcsős kutatásomat egy elővizsgálattal alapoztam meg, amellyel felmértem a jólétérzethez szükséges dimenziók dominanciáját, illetve ennek segítségével félig strukturált interjúkat vettem fel. A kvalitatív eredmények elemzése után pedig egy jól megalapozott kérdőívcsomagot állítottam össze a vizsgálatomhoz, hogy minél átfogóbb képet kapjak a faktorok mintázatának dominanciájának mintázatáról, illetve a jövedelem és jóllét kapcsolatáról. Végezetül

¹ A Kruskal-Wallis-próba egy statisztikai teszt, amelyet három vagy több független csoport összehasonlítására használunk nem normál eloszlású mintán.

pedig a kérdőívcsomagban kapott eredmények értelmezéséhez még egy kérdőívet állítottam össze annak részletesebb vizsgálatához, hogy milyen magyarázó tényezők húzódnak meg annak hátterében, hogy a jövedelem/pénz milyen szerepet kap a különböző életkorokban és karrierperiódusokban.

A kutatásom legfontosabb célkitűzése annak bizonyítása volt, hogy a különböző karrierperiódusokban a jóllét domináló faktorai különbözőek, vagyis nem mindegyik járul hozzá egyenlő mértékben az egyén jóllétéhez. Ez a célkitűzésem részben teljesült, ugyanis több faktor fontossága mentén találtam eltérést a karrierperiódusok között.

A Kruskal–Wallis-próba¹ alapján:

- a fizikai jóllét ($H(5) = 17,303$, $p = 0,004$),
- a karrierlehetőség ($H(5) = 18,775$; $p = 0,002$),
- a munka értelmének érzete ($H(5) = 14,965$; $p = 0,011$) és
- a jó kapcsolatok ($H(5) = 11,708$; $p = 0,039$) dimenziók fontosságában különbség van az egyes karrierperiódusok között.

Az utóvizsgálat alapján elmondható, hogy a fizikai jóllét, a karrierlehetőség és a jó kapcsolatok fontosabbnak bizonyultak a 18–24 évesek számára. Ennek oka az lehet, hogy ez a karrierelőkészítés időszaka (Pintér, 2001). Ha az egyén előzőleg a továbbtanulást választotta, akkor ekkor kell megszereznie a szakmához szükséges elméleti alapokat, és ekkor dől el, hogy milyen szakterületen fog később dolgozni. A korai alkalmazotti, illetve vállalkozói karrier esetén itt kell meghozni a továbbképzésre vagy esetleges pályamódosításra, illetve tevékenységváltásra vonatkozó döntéseket. Nagyon fontos, hogy az egyén ebben a periódusban igyekezen előkészíteni a szakmai gyakorlatot, kapcsolatokat építeni és megalapozni a munkába állás időszakát is. A pszichoszociális fejlődéselmélet (Erikson, 1963) szerint is erre az időszakra tehető fázis, a fiatal felnőttkor konfliktusa az intimitás iránti igény és az izoláció között feszül. Az intimitás meghitt kapcsolat valakivel, mely magában foglalja az illető iránti elkötelezettséget. Ez azt kívánja, hogy nyitott módon alakítsuk kapcsolata-

inkat, illetve azt az erkölcsi erőt is megköveteli, hogy elkötelezettségünk mellett áldozatok árán is kitartsunk. Nem meglepő tehát, hogy ezek a dimenziók számukra ilyen jelentőséggel bírnak.

A munka értelmének érzete fontosabbnak bizonyult a 35–65 év közötti korosztálynak. Ehhez az időszakhoz kapcsolódik az életközépi válság („mit tettem már le az asztalra?”) (Gould, 1980; Levinson, 1978; Stewart & Vandewater, 1999; Vaillant, 1977). Ennek során arról van szó, hogy a negyvenedik életévük tájékán sokan szinte mindent megkérdőjeleznek, amit addigi felnőtt életük során tettek: korábbi döntéseik és választott céljaik értelmét, egész élethelyzetüket – szinte mindent, amit addig elértek. Ez az életkor az újraértékelés ideje, mely ugyanakkor esélyt kínál arra, hogy addig változtassunk a dolgainkon, amíg nem késő. Új döntéseket hozhatunk, átrendezhetjük dolgaink fontossági sorrendjét, állást változtathatunk, helyrehozhatjuk a házasságunkat, vagy akár ki is léphetünk belőle. Az életközépi válság mellett ez az eriksoni (1963) generativitás (alkotásvágy) időszaka is, vagyis ezekben az években fogalmazódik meg az a kérdés is, hogy „mi olyat tudok alkotni, ami fennmarad utánam?”. Az értékelt munka és hivatás például ezek kifejeződése lehet. Ezen időszakban a legfőbb fejlődési feladat az, hogy hogyan tudunk hozzájárulni a társadalomhoz és segíteni az elkövetkező generációkat. Erikson (1963) ugyanis úgy vélte, hogy alkotóképesség iránti vágy eltolódást jelent a közeli kapcsolattól (az intimitástól) a társadalom egészének irányába. Ha ez az érzése egyszer kialakul, akkor onnantól kezdve egész életen át fennmaradhat (Zucker et al., 2002).

Hasonló okokból lehet fontosabb az elmélyülés dimenzió a 46–65 év közötti korosztály számára. Ezek a különbségek nemcsak az életkori sajátosságokból eredhetnek, hanem a makro- és mikrotényezők eltérő hatásából is. Az egyik interjúalanyommal folytatott beszélgetés alkalmával szóba került az az időszak, amikor fiatal pályakezdőként állást keresett. Ez 2009-ben volt, a gazdasági válság idején. Elmondása szerint ebben az időben teljesen más tényezők voltak, pontosabban lehettek fontosak a pályakezdők számára, mint ma-

² A Mann-Whitney-próba egy statisztikai teszt, amelyet két független csoport összehasonlítására használunk nem normál eloszlású mintán.

³ Hány mintapár esetén magasabb az egyik csoport eredménye.

⁴ A rangszámösszegekből számolt statisztika értéke.

⁵ A szignifikancia.

napság. A gazdasági környezet változásainak jólétre gyakorolt hatását több kutatás is bizonyította már (pl. a munkanélküliségi ráta vagy az infláció növekedése, vö. Winkelmann, 1998; Di Tella, Macculloch & Ooswald, 2001; Becchetti, Castriota & Giuntella, 2006).

Azonban nemcsak a karrierperiódusok, hanem a nemek mentén is találtam eltérően domináló faktorokat. A Mann-Whitney-próba² alapján:

- a pozitív érzelmek ($U^3 = 6505,5$; $z^5 = -2,962$; $p^6 = 0,003$; $r = -0,180$),
- a munkában való elmélyülés ($U = 6692,5$; $z = -2,340$; $p = 0,019$; $r = -0,141$),
- a munka feletti kontroll érzete ($U = 6917$; $z = -2,782$; $p = 0,005$; $r = -0,171$),
- a változatos munka ($U = 6860,5$; $z = -1,950$; $p = 0,050$; $r = -0,120$),
- a készségek használata ($U = 1558,5$; $z = -0,180$; $p = 0,036$; $r = -0,021$) és
- a jövedelem/pénz ($U = 1379,5$; $z = -1,981$, $p = 0,048$; $r = -0,171$) dimenziókban különbség van a nemek között.

Az utóvizsgálat alapján elmondható, hogy a nőknek fontosabb volt a készségek használata, a pozitív érzelmek és a munkában való elmélyülés, míg a férfiaknak a jövedelem/pénz, a munka feletti kontroll érzete és a változatos munka dimenziói. Ez szintén azt bizonyítja, hogy az egyének között eltérés tapasztalható, és úgy tűnik, hogy a nemek mentén szintén olyan látványosan, mint a karrierperiódusok között. Tehát a jólét fogalma sokkal inkább egy dinamikus, fluid, nem pedig egy állandó és stabil állapotot takar (Robertson & Flint-Taylor, 2008).

A jövedelem/pénz nem mutatott szignifikánsan eltérő mintázatot a különböző karrierperiódusokban, vagyis minden periódusban ugyanúgy fontos, jelentős az emberek számára ($H(5) = 3,957$; $p = 0,556$). Ezt bizonyítja az is, hogy a kapott eredmények alapján a pénzügyi helyzettel való elégedettség gyenge pozitív kapcsolatban van a szubjektív jóléttel ($r_s(275) = 234$; $p < 0,001$, sőt a jövedelemmel való elégedettség szignifikáns pozitív prediktora is a szubjektív jólétnek ($\beta = 0,409$; $SE = 0,287$; standardizált $\beta = 0,285$; $t = 4,912$; $p < 0,001$).

Campbell és munkatársai (1976) szintén azt találták vizsgálatukban, hogy a jövedelemszint hatással van a szubjektív jóllétre. A későbbi vizsgálatok ehhez hasonlóan kis mértékű, de szignifikáns korrelációt találtak az anyagi helyzet és a szubjektív jóllét között. Ez mind a közgazdasági (pl. Oswald, 1997; Blanchflower & Oswald, 2004; Clark, 2003), mind pedig a pszichológiai (pl. Argyle, 1987; Diener & Biswas-Diener, 2002) megközelítés szellemében született kutatásokra igaz. Haring és munkatársai (1984) átlagosan 0,17-es korrelációt mutattak ki a két változó között. Az összefüggés még annak ellenére is gyenge, hogy a vizsgálatokba nagyon gazdag személyeket is bevontak.

Sikerült bizonyítanom, hogy nemcsak a fiatal generáció sajátossága a jövedelem/pénz fontossága a munkahelyi jóllét szempontjából. Úgy gondolom, hogy ezzel nincs is semmi gond, hiszen, ha a munkahelyi jóllételemétekből indulunk ki, akkor mindegyikben a jóllétérzetünket jelentősen befolyásoló faktorként szerepelt. Pl. Warr (2007) vitaminmodelljében, az ASSET-modellben (Cooper & Cartwright, 2009) vagy Siegrist (1996, 2009) munkahelyi kontroll-jutalom modelljében. Másrészről pedig, ahogy az interjúalanyaim, illetve a második kérdőívet kitöltők is mondták: „mindenki pénzből él”, „mindenki elsősorban azért az egy, hónap végi SMS-ért dolgozik”. Abban, hogy a pénz fontos, mindannyian kivétel nélkül egyetértettek. De miért fontos mindenkinek? A válaszadók 95%-a szerint ennek legfőbb oka, hogy a pénz alapvető szükséglet az életünkben. Ebből veszünk kenyeret a boltban, könyvet az egyetemi vizsgához, ruhát a gyermekünknek stb. Jahoda (1981) is ezt fogalmazta meg elméletében, amelyben a munkavállalás okait gyűjtötte össze. Ezek közül az első az instrumentális/extrinzik ok, vagyis a szükségletek kielégítése, a megélhetés, jövedelem biztosítása. Bloisi és munkatársai (2007) is a munkavállalás egyik funkciójának a gazdaságit tartják, amely arra utal, hogy a munkavégzés az egyének megélhetését biztosítja. Emellett a válaszok 15%-a alapján a jövedelem visszajelzést ad az elvégzett munkáról, a munkavállaló értékéről, hasznosságáról, illetve a megbecsüléséről. Bloisi és munkatársai (2007) ezt a munka önértékelést biztosító funkciójának tartja, amely alapján a munka identitásérzetet is biztosít, a munkavégző így könnyebben meghatározhatja, hogy ki is ő, mennyire hasznos tagja a társadalomnak. A törénelmi, kulturális ok is felmerült a válaszok 13%-ában,

illetve a pénz mint státuszszimbólum a válaszok 10%-ában. Az utóbbit nevezi Bloisi és munkatársai (2007) a munka társadalmi státuszt javító funkciójának, hiszen a ranglétrán való előrehaladás nem csak magasabb javadalmazással jár, de általában komolyabb társadalmi elismerés is társul hozzá.

A gond tehát nem akkor kezdődik, amikor a pénz fontos a munkahelyi jóllét szempontjából, hanem akkor, amikor már csak ez az egy tényező számít az egyének a munkahelyi jóllét-érzete szempontjából. Tehát, ha a dolgozatom címéből indulok ki, akkor a pénz igenis boldogít. És mindenkit. És ez természetes. Ugyanakkor ez az egy tényező önmagában kevés a jóllét-érzetünkhöz. Hiszen jóllét alatt egy olyan fogalmat értünk, amelynek különböző aspektusai együttesen járulhatnak hozzá az egyén elégedettségéhez és pszichés kiegyensúlyozottsághoz (Deutsch et al., 2015). De ezek az aspektusok

eltérő dominanciát mutathatnak a nem és a karrierperiódusok tekintetében is. Tehát ideje búcsút intenünk a sztereotípiáknak.

A kutatásom jó kiindulási alap lehet a munkáltatóknak a munkaerő megtartása és motiválása céljából is, hiszen a munkáltatók ma még keveset foglalkoznak tudatosan a dolgozók jóllétével, általában sokkal nagyobb hangsúlyt fektetnek a fizikai vagy mentális egészség támogatására, pedig közvetlenül a pszichés jóllét feltételeinek kedvező alakításával a személyes énközpontosság-érzet, az elégedettség és a szervezet melletti elkötelezettség is kedvező irányba alakítható (Kun et al., 2015). A munkahelyi jóllét ugyanakkor kapcsolatban áll a teljesítménnyel is (Donald et al., 2005; Cropanzano & Wright, 1999; Harter et al., 2003), ami talán a legfontosabb minden szervezet számára. Ha a munkavállalók jólléte pozitív, annak hatására javul a produktivitásuk, a munkamoráljuk, illetve kevesebb lesz a hiányzás, a baleset, a fluktuáció, és csökken a betegségből eredő hiányzási ráta. A dolgozók ugyanakkor lojálisabbak, elégedettebbek és elkötelezettebbek lesznek munkaadójuk mellett, és a szervezetet pozitív munkahelyi légkör fogja jellemezni (Deutsch et al., 2015).

Éppen ezért a munkaadóknak nagyobb figyelmet kell szentelniük a munkavállalók jóllétének. A munkahelyi jóllétérzet erősíthető, ha a szervezetek tudatosan úgy alakítják a munkavégzési (külső és belső) feltételeket, hogy az pozitívan befolyásolja a dolgozók jóllétérzetét (Deutsch et al., 2015). Page (2005) szerint ezt olyan

lehetőségek és feltételek biztosításával tehetik meg, mint például:

- értelmes, jelentéssel bíró munka;
- felelősség és függetlenség a feladatokban;
- a munkából fakadó szubjektív teljesítményérzet, illetve
- a képességekhez, tudáshoz illeszkedő feladatok biztosítása.

Ha a külső feltételekre gondolunk, akkor érdemes

- reális munkaóraszámot meghatározni,
- kedvező munkafeltételeket és
- a fejlődési, előrelépési lehetőségét biztosítani,
- hangsúlyt fektetni a jól végzett munka (anyagi és nem anyagi jellegű) elismerésére,
- a munkabiztonságra, valamint
- az egyén individuumként való elismerésére.

Ezeket érdemes lehet a karrierperiódusokhoz igazítani. A 18–24 éves munkavállalók számára érdemes a képességekhez, tudáshoz illeszkedő feladatokat, valamint fejlődési és előrelépési lehetőséget biztosítani. A 25–35 éveseknek a reális munkaóraszám és a kedvező munkafeltételek meglehetően fontosabb, hiszen ez a családalapítás időszaka. A 36–65 éves dolgozók számára kiemelten fontos lehet az értelmes, jelentéssel bíró munka feltételének biztosítása, hiszen ez az eriksoni (1963) generativitás időszaka. A kutatásom során kapott eredmények alapján mindenki számára fontos feltétel a jól végzett munka (anyagi és nem anyagi jellegű) elismerése. Amennyiben a dolgozók a jóllétét támogatják, az nemcsak az egyén, de a munkaadók szempontjából is számtalan előnnyel jár.

Felhasznált irodalom

- Argyle, M. (1987). *The psychology of happiness*. Routledge. London.
- Becchetti, L., Castriota, S. & Giuntella, O. (2006). The effects of age and job protection on the welfare costs of inflation and unemployment: A source of ECB anti-inflation bias? Centre for Economic and International Studies (CEIS). *Working Paper*, 245.
- Blanchflower, D. G. & Oswald, A. J. (2004). Well-being over time in Britain and the USA. *Journal of Public Economics*, 88, 1359-1386.
- Bloisi, W., Cook, C.W. & Hunsaker P. L. (2007). *Management and Organizational Behaviour*. New York: McGraw Hill.
- Boes, S. & Winkelmann, R. (2006). Ordered Response Models. *Algemeines Statistisches Archiv*. 90(1), 167-181.
- Campbell, A., Converse, P. E. & Rodgers, W. L. (1976). *The quality of American life: perceptions, evaluations, and satisfactions*. New York: Russell Sage Foundation.
- Clark, A. (2003). Unemployment as a social norm: psychological evidence from panel data. *Journal of Labor Economics*, 21, 323-351.
- Cooper, C. L. & Cartwright, S. (2009). *The Oxford Handbook of Organizational Well-being*. Oxford University Press.
- Cooper, C. L. & Marshall, J. (1978). *Sources of Managerial and White Collar Stress*. In C. L. Cooper & R. Payne (Eds.), *Stress at Work*, New York (NY): Wiley.
- Cropanzano, R. & Wright, T. A. (2001). When a "happy" worker is really a "productive" worker: A review and further refinement of the happy-productive worker thesis. *Consulting Psychology Journal: Practice and Research*, 53(3), 182-199.
- Danna, K. & Griffin, R. W. (1999). Health and Wellbeing in the Workplace: A Review and Synthesis of the Literature. *Journal of Management*, 25(3), 357-384.
- Deutsch, Sz., Fejes, E., Kun, Á. & Medvés, D. (2015). A jóllétet meghatározó tényezők vizsgálata egészségügyi szakdolgozók körében. *Alkalmazott Pszichológia*, 15(2), 49-71.
- Diener, E. (1984). Subjective wellbeing. *Psychological Bulletin*, 95, 542-575.
- Diener, E., Suh, E., Lucas, R. E. & Smith, H. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125, 276-302.
- Diener, E. & Biswas-Diener, R. (2002). Will money increase subjective well-being? A literature review and guide to needed research. *Social Indicators Research*, 57, 119-169.
- Di Tella, R., Macculloch, R. J. & Ooswald, A. J. (2001): Preferences over Inflation and Unemployment: Evidence from Surveys of Happiness. *American Economic Review*, 91(1), 335- 341.
- Donald, I., Taylor, P., & Johnson, S., Cooper, C., Cartwright, S. & Robertson, S. (2005). Work environments, stress and productivity: An examination using ASSET. *International Journal of Stress Management*, 12, 409-423.
- Easterlin, R. A. (1973): Does Money Buy Happiness?. *The Public Interest*, 30, 3-10. Eckersley, R. (2007). The politics of happiness. *Living Now*, 93, 6-7.
- Erikson, E. H. (1963). *Childhood and Society*. Norton: New York Press.
- Frey, B. S. & Stutzer, A. (2002). What Can Economists Learn from Happiness Research?. *Journal of Economic Literature*, 40(2), 402-435.
- George, J. M. (1991). State or trait: Effects of positive mood on prosocial behaviors at work. *Journal of Applied Psychology*, 76, 299-307.
- Gould, R. L. (1980): Transformations during early and middle adult years. In N. J. Smelser & E. H. Erikson (Eds.): *Themes of work and love in adulthood* (pp. 213-237). Cambridge, MA, Harvard University Press.
- Gyenes, A. & Rozgonyi, T. (1981). *Az alá- és fölérendeltségi viszonyok a szervezetben*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Haring, M. J., Stock, W. A. & Okun, M. A. (1984). A research synthesis of gender and social class as correlates of subjective well-being. *Human Relations*, 37, 645-657.
- Harter, J. K., Schmidt, F. L. & Keyes, C. L. M. (2003). Well being in the workplace and its relationship to business outcomes: A review of the Gallup studies. *Human Relations*, 67, 145-157.
- Headey, B. & Wearing, A. (1989). Personality, life events, and subjective well-being: toward a dynamic equilibrium model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 7(4), 731- 739.
- Helliwell, J. F. (2003). How's Life? Combining Individual and National Variables to Explain Subjective Well-Being. *Economic Modelling*, 20(2), 331-360.
- Iverson, R. D., Olekalns, M., & Erwin, P. J. (1998). Affectivity, organizational stressors, and absenteeism: A causal model of burnout and its consequences. *Journal of Vocational Behavior*, 52, 1-23.
- Jahoda, M. (1981). Work, employment, and unemployment: Values, theories, and approaches in social research. *American Psychologist*, 36(2), 184-191.
- Kahneman, D. & Krueger, A. B., Schadke, D., Schwarz, N. & Stone, A. A. (2006). Would You Be Happier If You Were Richer?. *A Focusing Illusion*. *Science*, 312(5782), 1908- 1910.

- Kern, M. L., Waters, L. E., Adler, A., & White, M. A. (2015). A multidimensional approach to measuring well-being in students: Application of the PERMA framework. *The journal of positive psychology*, 10(3), 262-271.
- Kotre, J. (1984). *Outliving the self: Generativity and interpretation of lives*. Baltimore, MD, Johns Hopkins University Press.
- Kun, Á. (2010). Munkahelyi jóllét és elköteleződés. *Munkaügyi Szemle*, 54(2), 35-41.
- Kun, Á., Gerákné, K. K. & Balogh, P. (2017). Development of the Work-Related Well-Being Questionnaire Based on Seligman's PERMA Model. *Periodica Polytechnica Social and Management Sciences*, 25(1), 56-63.
- Kun, Á. & Szabó, A. (2017). Boldogság tényezők a pedagógusok munkájában. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 72(3), 81-310.
- Levinson, D. J. (1978). *The seasons of a man's life*. New York: Alfred A. Knopf.
- Levy, P. E. (2003). *Industrial /Organizational Psychology*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Locke, E. A. (1976). *The Nature and Causes of Job Satisfaction*. Chicago: Rand McNally.
- Lyubomirsky, S. & Lepper, H. S. (1999). A measure of subjective happiness: Preliminary reliability and construct validation. *Social Indicators Research*, 46(2), 137-155.
- Mentzakis, E. & Moro, M. (2009). The Poor, the Rich and the Happy: Exploring the Link Between Income and Subjective Well-Being. *Journal of Socio-Economics*. 38(1), 147- 158.
- Miles, D. E., Borman, W. E., Spector, P. E., & Fox, S. (2002). Building an integrative model of extra role work behaviors: A comparison of counterproductive work behavior with organizational citizenship behavior. *International Journal of Selection and Assessment*, 10, 51- 57.
- Oswald, A. J. (1997). Happiness and economic performance. *The Economic Journal*, 107, 1815-1831.
- Page, K. (2005). Subjective wellbeing in the workplace. *Journal of Occupational Health Psychology*, 14(3), 123-134.
- Pintér, Zs. (2001). Marketing Management. *Working Paper*, 245.
- Price, R. H., & Hooijberg, R. (1992). Organizational exit pressures and role stress: Impact on mental health. *Journal of Organizational Behavior*, 13, 641-651.
- Robertson, I. & Flint-Taylor, J. (2008). Leadership, psychological well-being and organisational outcomes. *Journal of Occupational Health Psychology*, 6, 24-36.
- Ryff, C. D. & Keyes, C. L. M. (1995). The structure of psychological subjective well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 719-727.
- Schneider, B. (2003). Which comes first: employee attitudes or organizational financial and market performance?. *Journal of Applied Psychology*, 88(5), 836-857.
- Seligman, M. (2011). *Flourish: A visionary new understanding of happiness and well-being*. New York: Free Press.
- Siegrist, J. (1996). Adverse health effects of high effort – low reward conditions at work. *Journal of Occupational Health Psychology*, 1, 27-43.
- Siegrist, J. (2009). *The Oxford Handbook of Organizational Well-being*. Oxford University Press.
- Sinha, J. B. P. & Verma, J. (1992). Social support as the moderator of the relationship between egocentrism and psychological well-being. *Social and Applied Issues*, 2.
- Stewart, A. J., & Vandewater, E. A. (1999). „If I had it to do over again...”: Midlife review, midcourse corrections, and women's well-being in midlife. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76(2), 270-283.
- Szlávicz, Á. (2010). *Dolgozó magyarok 2006 dolgozói elégedettség felmérés módszertani elemzése*. Gödöllő.
- Szombathelyi, Cs. (2012). A munkahelyi jóllét kutatásának előzményei és jelenlegi megközelítése. *Alkalmazott pszichológia*, 12(3), 33-45.
- Thoresen, C. J., Kaplan, S. A., Barsky, A. P., Warren, C. R., & de Chermont, K. (2003). The affective underpinnings of job perceptions and attitudes: A meta-analytic review and integration. *Psychological Bulletin*, 129, 914-945.
- Van Katwyk, P. T., Fox, S., Spector, P. E., & Kelloway, E. K. (2000). Using the Job-Related Affective Well-Being Scale (JAWS) to investigate affective responses to work stressors. *Journal of Occupational Health Psychology*, 5, 219-230.
- Warr, P. (1987). *Work, unemployment, and mental health*. Oxford: Clarendon Press. Warr, P. (1990). The measurement of well-being and other aspects of mental health. *Journal of Occupational Psychology*, 63, 193-210.
- Warr, P. (2007). *Work, happiness, and unhappiness*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers. New Jersey.
- Wright, T. & Cropanzano, R. (2000). Psychological well-being and job satisfaction as predictors of job performance. *Journal of Occupational Health Psychology*, 5(1), 84-94.
- Zucker, A. N., Ostrove, J. M., & Stewart, A. J. (2002). College-educated women's personality development in adulthood: Perceptions and age differences. *Psychology and Aging*, 17(2), 236-244.

BABAVÁRÓ HITEL AZ IGÉNYLŐK SZEMÉVEL – EGY INTERJÚS KUTATÁS EREDMÉNYEI

– Kramarics Szandra –

Bevezetés

A Babaváró hitel a 2019-ben meghirdetett Családvédelmi Akcióterv egyik kulcsfontosságú eleme. A kormányzati kommunikáció kiemelte, hogy a tízmillió forintos, szabad felhasználású, kamatmentes hitel célja az, hogy a magyar állam megelőlegezze a fiatalok számára azt a megtakarítást, mellyel elkezdhetik közös életüket. A támogatás tehát azért jött létre, hogy megkönnyítse a családalapítást, családdá válást Magyarországon.¹ A vonatkozó kormányrendeletet vizsgálva azonban megállapítható, hogy a Babaváró hitel szigorú feltételei miatt korán sem érhető el bármelyik magyar fiatal pár számára.

Kutatásom során igyekszem minél több olyan családot megkeresni, akik felvették a Babaváró hitelt, komolyan gondolkodnak a felvételen vagy esetleg valamilyen okból megghiúsultak ezirányú terveik. Az eredetileg tervezett 20-25 interjúból jelenleg 21 készült el, melyből már kiolvashatók bizonyos részeredmények arra vonatkozóan, hogy hogyan vélekednek az érintettek saját életükről, a hazai családtámogatási rendszerről, illetve mik lennének az igényeik. A kutatás ismertetése előtt szükséges némi kontextust adni a hazai demográfiai helyzetről, családtámogatási rendszerről, illetve a Babaváró hitelről.

A hazai demográfiai helyzet áttekintése

A hazai fertilitás főbb jellemzői 1920-tól

A reprodukív politika és a szexuális nevelés a második világháború után váltak világszerte meghatározóvá, illetve ekkor kerültek a nemzetközi szervezetek látókörébe is. A jóléti szolgáltatások jelentős része ebben az időszakban alakult ki mind a szocialista, mind pedig a nyugati világban (Varsa–Szikra, 2020). Hazánkban a reprodukív politikák fő mozgatórugóját a népességfogyástól, a magyarság kipusztulásától való állandó rettegés jelentette (vö. Dányi–Monigl, 1988). Magyarországon a gyermekszületések csökkenése már az 1800-as évek végén megfigyelhető volt, melyet a termékenységi átmenet fogalmával szoktak jellemezni. Pontos definícióval nem írható le ez a jelenség, vélhetően összefügg a modernizációval, a társadalmi, gazdasági, munkaerő-piaci átalakulással. Fontos tényező lehet még az oktatási expanzió, a városiasodás elterjedése, a nők helyzetének megváltozása, valamint a csecsemőhalandóság visszaszorítása (Őri – Spéder, 2020).

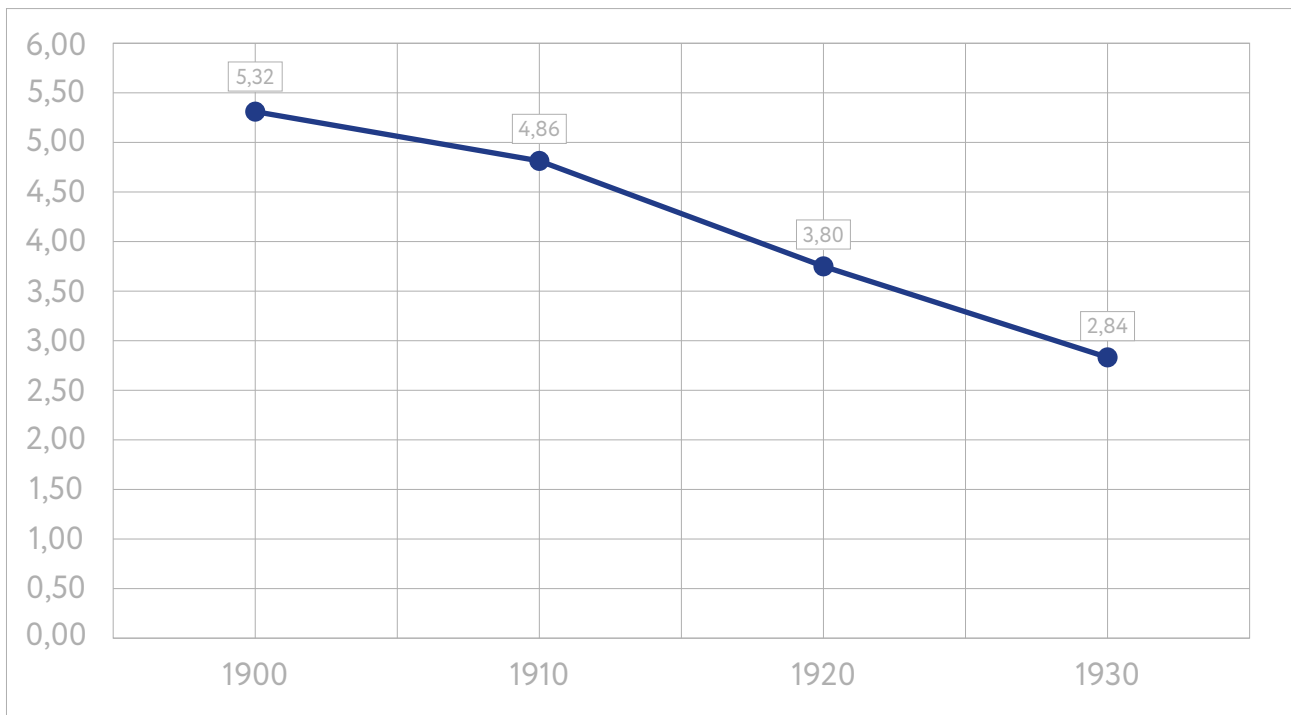
Jelentős csökkenést az 1920-as éveket követően láthatunk, amikor a három feletti teljes termékenységi arány-

szám² (a továbbiakban TTA) a 40-es évek elejére 2,5-re mérséklődött (1. ábra - 2. ábra). A második világháborútól a rendszerváltásig a TTA folyamatos hullámválása figyelhető meg. Fertilitásnövekedés azon időszakokban következett be, amikor ösztönző (esetenként korlátozó) intézkedésekkel igyekeztek növelni a születésszámot. Magyarországon a második világháború utáni „baby boom” – ellentétben a legtöbb európai országgal – elmaradt, az 50-es évek születésszámának növekedése a Ratkó-korszak kényszerintézkedéseinek köszönhető 1956 után a termékenység ismét csökkenni kezdett, a hatvanas évek elején került mélypontra, 1962-ben 1,79 volt (Őri – Spéder, 2020).

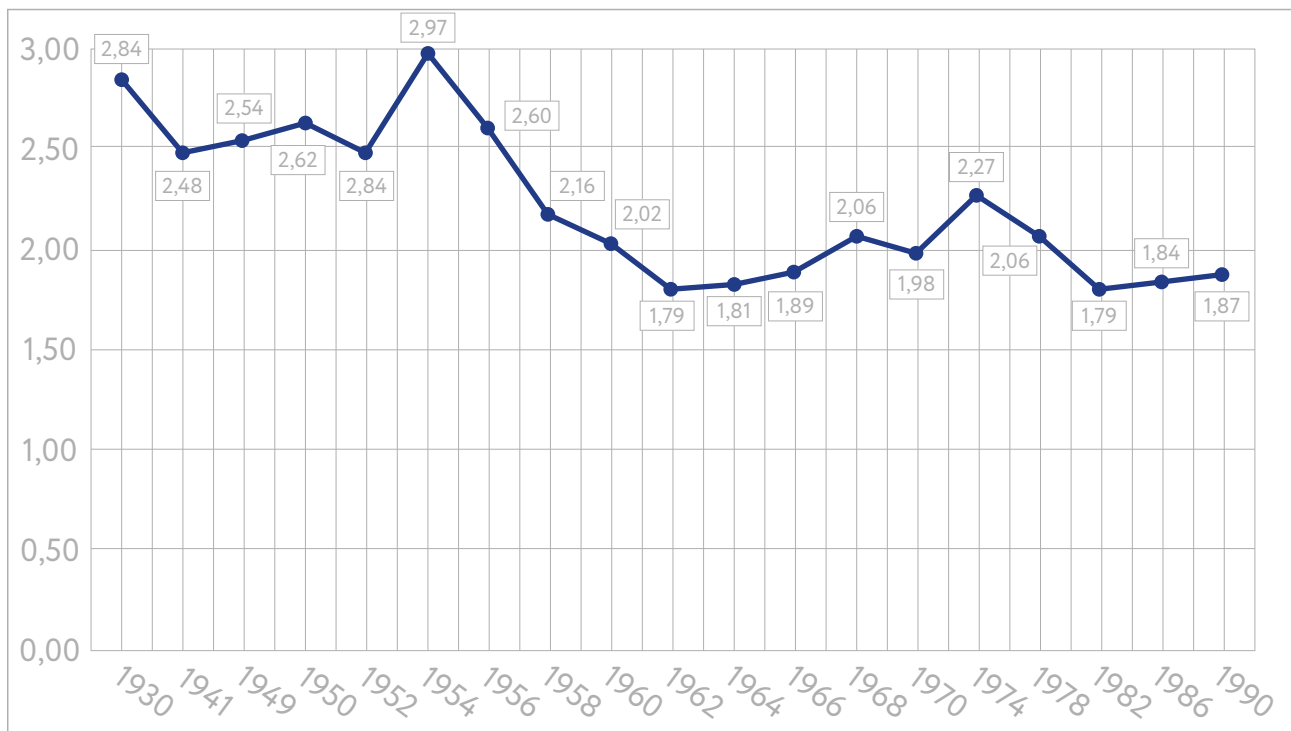
A szocialista időszak családpolitikájánál érdemes megemlíteni az 1967-ben megjelent GYES-t, illetve az 1985-ben megjelent GYED-et, melyek részei voltak az új intézkedéseknek. A családi pótlék – mely már a 30-as évek óta jelen volt – szintén folyamatosan bővült, egyre többen érthették el. A TTA emelkedése jól megfigyelhető egy-egy intézkedés bevezetésekor. (Őri – Spéder, 2020).

¹ Novák Katalin 2020. június elsején határozta meg ezeket a célokat egy Babaváró hitelről szóló tájékoztató videóban <https://csalad.hu/csaladban-elni/egy-eve-indult-a-csaladvedelmi-akcioterv>

² „A teljes termékenységi arányszám az egyik leggyakrabban használt termékenység mutató. Azt mutatja meg, hogy ha az adott év termékenységi adatai állandósulnának, akkor egy nő élete folyamán átlagosan hány gyermeknek adna életet.” (forrás: <https://demografia.hu/hu/tudastar/fogalomtar/38-teljes-termekenységi-aranszam>)

1. ábra: A teljes termékenységi arányszám (TTA) alakulása 1900 és 1930 között
 Forrás: Központi Statisztikai Hivatal³

2. ábra: A teljes termékenységi arányszám (TTA) alakulása 1930 és 1990 között
 Forrás: Központi Statisztikai Hivatal⁴

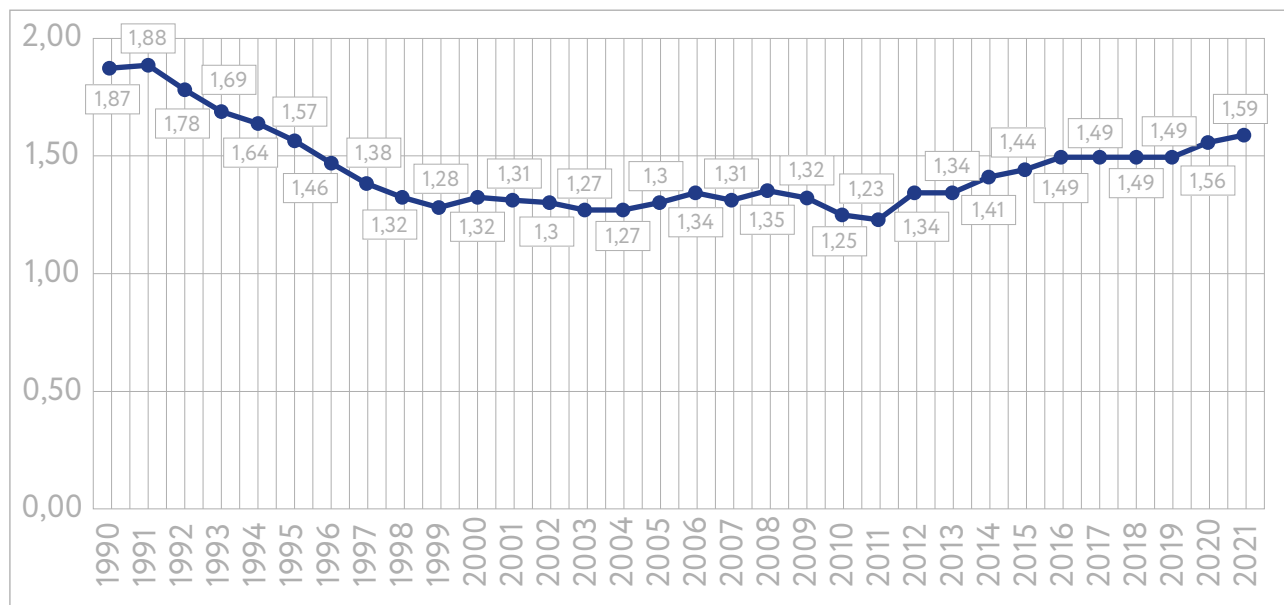
³ https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0006.html

⁴ Lásd az előzőt

A termékenység alakulása 1990-től 2021-ig

Őri és Spéder (2020) ezt az időszakot a halasztás és mintaváltás korszakaként írták le. A 80-as évek végén, 90-es évek elején a közép-kelet-európai országok jelentős része gyökeres változásokon ment keresztül mind

politikai, mind pedig gazdasági rendszereiket illetően. Mindez természetesen az állampolgárok hétköznapijaira is jelentős hatást gyakorolt. A termékenységi mutató ezen időszakban zuhanásnak indult, a 1990-es 1,87-ről 1999-re 1,28-ra mérséklődött, majd a mélypontot 2011-ben érte el, amikor is mindössze 1,23 volt.

3. ábra: A teljes termékenységi arányszám (TTA) alakulása 1990 és 2021 között

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal⁵

A termékenység csökkenése természetesen nem csak hazánkban következett be, illetve meglepő jelenségnek sem mondható, hiszen a radikális változások számos olyan folyamatot indítottak be, melynek hatására a családok a gyermekvállalás elhalasztását választották. A rendszerváltás számos munkalehetőség megszűnését és növekvő gyermekvállalási költséget jelentett, azonban új lehetőségeket is magával hozott. Fontos megemlíteni az oktatási expanziót, mely egyre hosszabbodó iskolaévekkel járt, valamint a felsőoktatás is sokak számára kinyílt, így a főiskolai, egyetemi oktatásban való részvétel is megnőtt. Mindezek által a munkavállalás életkora is kitolódott, de egyúttal bizonytalanná is vált, hogy a fiatalok mikor és hogyan tudnak munkába állni. A gyermekvállalási életkor kitolódása és a párkapcsolatok átalakulása azonban egy új tendencia felé mutattak. Amellett, hogy az élettársi kapcsolatok sokkal elterjedtebbé váltak, az egyedül élők aránya is növekedni kezdett, ami a jóval törékenyebb párkapcsolatoknak is köszönhető. A „szingli” életmód azonban nem csak megelőzi a párkapcsolato-

kat, hanem azok felbomlása után is gyakori jelenség. Elterjedtek az ún. látogató kapcsolatok, melyekben a párkacsoltban lévő felek valamilyen okból nem élnek együtt, általában a hétvégéket, szüneteket töltik csak együtt. Ezen kapcsolatokban kisebb az esélye a gyermekvállalásnak (Őri – Spéder, 2020).

A gyermekvállalási hajlandóság jelenleg felszálló ágban van (3. ábra), azonban a születések száma még mindig jóval elmarad a várt gyermekszámnál, stagnál, de még inkább csökken. A jelenség oka abban keresendő, hogy kevesebben vannak ma a szülőképes korú nők, mint akik ki lépnek ezen életszakaszukból. Ezáltal a születések száma várhatóan továbbra is csökkenni fog (Őri – Spéder, 2020).

A házasságok és válások alakulása 1990 és 2021 között

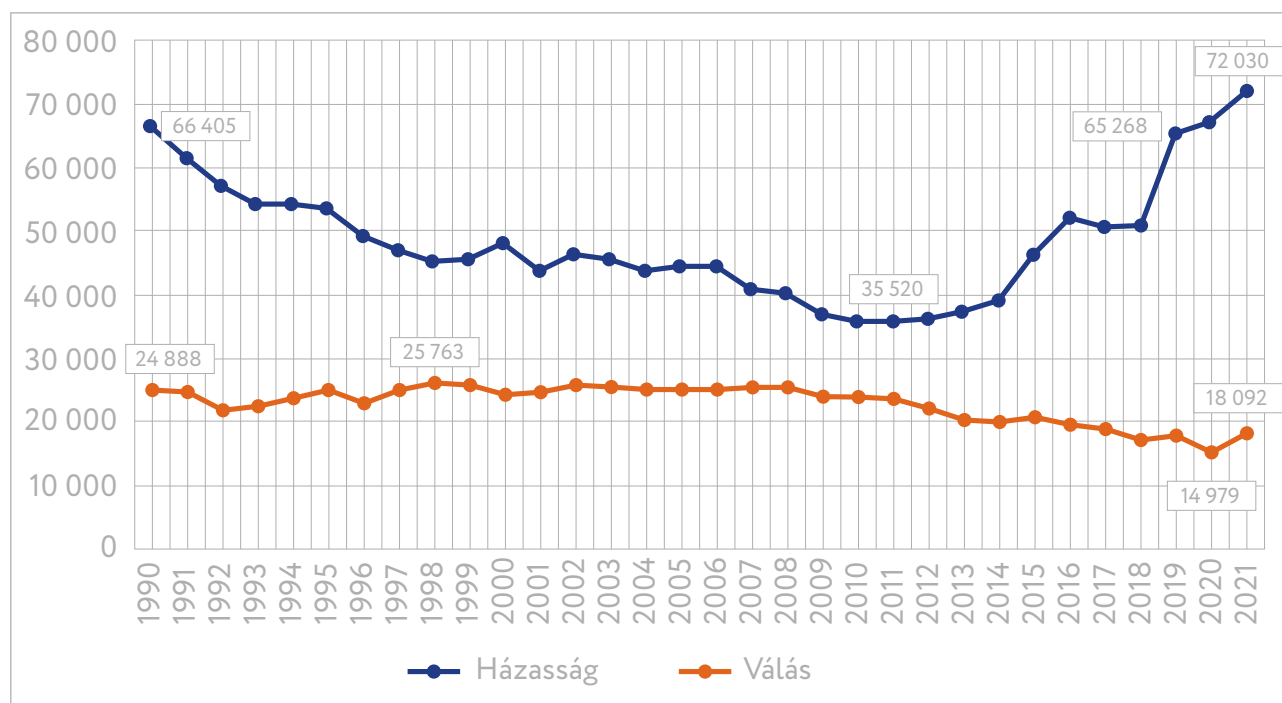
Magyarországon – csakúgy, mint a régió többi országában – a házassági kedv a 70-es évektől kezdett csökkenni. Mindez a 90-es években valamelyest stabilizálódni lát-

⁵ Lásd az előzőt

szott, azonban a friss házások száma 2007-től ismét visszaesett. Utóbbi 2010-ben érte el a mélypontot, onnantól kezdve azonban ismét emelkedésnek indult (Kapitány – Murinkó, 2020). 2017-ben a növekedés megtorpant, 2,3%-kal kevesebben kötötték össze az életüket házasság útján (Murinkó – Rohr, 2018). 2019-ben azonban újra növekvő tendenciát láthatunk, mely 2010-hez képest 84%-os emelkedést jelentett (4. ábra) (Kapitány – Murinkó, 2020).

A 2010-es házassodási mélypont kapcsolatba hozható a 2008-2009-es gazdasági világválsággal, melynek hatására számos pár elhalasztotta házassodási tervét vagy pedig le is mondott róla. Az ezt követő években Magyarország gazdasági helyzetének stabilizációjával egy időben a házasságkötések száma is megnövekedett. Nem meglepő módon a makrogazdasági

helyzet javulása, a kiszámíthatóbb jövőkép sokkal inkább kedvez a hosszútávú elköteleződésnek, mint a válság okozta bizonytalanság, azonban ez a magyarázat csak 2014-ig állja meg a helyét. A 2015-ös „házassági boom”-ot sokkal inkább a szakpolitikákkal hozták összefüggésbe a kutatások. Ide sorolják például az első házások adókedvezményét, mely 2015 óta érhető el. A kedvezmény igénybevételére kizárólag annak van lehetősége, aki munkaviszonnyal rendelkezik, mely két évig vehető igénybe és havi 5000 forintot jelent. Ez egy meglehetősen kis összeg, így inkább azokat segíti, akik alacsonyabb keresettel rendelkeznek. A 2015-ben indult, azóta többször bővített Családi Otthonteremtési Kedvezmény egyes részei, valamint a 2019-ben megjelent Babavárási hitel teljes egészében kizárólag házaspárok számára érhető el (Kapitány – Murinkó, 2020).

4. ábra: A házasságok és válások alakulása 1990 és 2021 között
Forrás: Központi Statisztikai Hivatal⁶

A magyar családtámogatási rendszer rövid története

A hazai családtámogatási rendszer „magvai” már az 1800-as évek végén megtalálhatók voltak. Az ipartörvény 1884. évi XXIV. törvénycikke ugyanis már rendelkezett arról, hogy a dolgozó anyák számára négy hét szülési szabadság engedélyezett (Tárkányi, 2001). Az első tár-

sadalombiztosítási törvényben 1891-ben megjelent a terhességi-gyermekágyi segély, a családi pótlékot pedig 1912-től a közalkalmazottak, 1938-tól pedig már az ipari munkások is igénybe vehették. Az újszülött gyermekkel kapcsolatos anyagi terhek enyhítésére jött létre az ún. kelengyepénz 1953-ban, majd pedig a gyermekgondozási segély (GYES) 1967-ben. Ugyancsak 1953-ban vezették

⁶ https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0015.html

⁷ Ma már Gyermekgondozást segítő ellátás.

be a gyermekápolási táppénzt, melyet kezdetben csak az anyák igényelhettek, majd 1985-től az apák is. Szintén a 80-as évekhez köthető a családi adókedvezmény, illetve a gyermekes családoknak nyújtott különböző segélyek megjelenése. Hasonlóképp 1985-ben jelent meg a gyermekgondozási díj (GYED), mely mind a mai napig egy társadalombiztosítási alapon működő ellátás. E téren érdemes megjegyezni, hogy 1990 előtt a fentebb említett juttatások szinte mindegyikének feltétele volt a munkaviszony megléte, a méltányossági alapon való hozzájutás nem bizonyult gyakorinak (Darvas - Szikra, 2017).

Az államszocializmus bukását követően a családtámogatási rendszer valamelyest bővült, 1993-ban bevezették a gyermeknevelési támogatást (GYET) három – vagy több kiskorút nevelő családok részére. A szolgáltatások terén megjelent a családsegítő szolgáltatás, valamint a gyermekjóléti szolgáltatás. A hazai bölcsődehálózat szintén az 1800-as évekre tekint vissza, mely a szocialista időszak alatt folyamatosan bővült, majd pedig a szocialista rezsim bukása után is fennmaradt (Darvas - Szikra, 2017). Darvas - Szikra (2017) és Gyarmati (2008) szerzők munkái alapján röviden elmondható, hogy 1989-2010 között regnáló kormányok alapvetően a szocialista rendszerben kialakult családtámogatási elemeket használták fel az épp aktuális célok megvalósítására (pl.: a GYED eltörlése, majd újbóli visszahozatala).

Jelentős változások a FIDESZ-KDNP kormány 2010-es hatalomra kerülésével történtek. A 2011. évi új Alaptörvény megalkotása, illetve a családok védelmével kapcsolatos sarkalatos törvény tekinthető az első lépéseknek (Szikra, 2018. a). Ettől fogva a családpolitika kizárólag népesedéspolitikai célokat lát el, így kizárja abból a (gyermek)szegénység leküzdésének célját (Szikra, 2018. b).

A családtámogatások legfőbb eszköze (hasonlóan, mint az első Orbán-kormány idején) a családi adókedvezmény lett, melyet kizárólag a munkajövedelemmel rendelkező szülők tudnak igénybe venni (Szikra, 2018. b). „Együttal megszűnt a magas keresetűeknél alkalmazott plafon.” (Szikra, 2018. b. 10.)

2014-ben létrejött a GYED-extra intézkedéscsomag azoknak a szülőknek (jellemzően anyáknak), akik a gyermek egyéves kora után visszatérnek a munkaerő-piacra. Ők munkabérük

mellett ugyanúgy igénybe vehetik a GYED-et, mint azok, akik otthon maradtak a gyermekkel (Szikra, 2018. b). Ide kapcsolható még az ún. diplomás GYED, mely az egyetemista anyáknak jár kezdetben csak egy, majd 2018-tól két évig. Összege megegyezik a mindenkor garantált bérminimummal (Szikra, 2018. a). Harmadikként pedig megszületett az ún. testvér - GYED, mely lehetővé teszi, hogy két gyermek után mind a GYES, mind pedig a GYED igénybe vehető legyen, amennyiben az életkoruk is megfelel a jogszabályokban leírtaknak (Szikra, 2018. a).

2015 júliusától érhető el a Családi Otthonteremtési Kedvezmény (CSOK), mely már megjelenése előtt is rendkívül nagy hírverést kapott. Ennek ellenére azonban nem egy teljesen új ötletről van szó, inkább egy reformról, a CSOK ugyanis a korábbi Szociálpolitikai Támogatást (szocpol) váltotta fel. A névváltás jól tükrözi, hogy nem egy szociális alapokon nyugvó lakhatási támogatást kívántak létrehozni, hanem elsősorban a jobb helyzetű családok pénzhez jutása volt a cél (Szikra, 2018. a). Ezt követte a 2019-es Családvédelmi Akcióterv⁸, mely intézkedéscsomag, a Babaváró hitelt, a nagycsaládosok személygépkocsi-szerzési támogatását, a nagyszülői GYED-et, a bölcsődei férőhelyek bővítését, a négy- vagy többgyermekes nők SZJA mentességét, illetve a három- vagy többgyermekes családok lakáscélú jelzáloghitel-tartozásainak csökkentését tartalmazta. Az akcióterv elemei jól illeszkednek a 2010 óta tartó családpolitikai irányvonalhoz.

⁸ <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/index.php?menuindex=200&pageindex=kozltart&ev=2019&szam=40>

-Családvédelmi Akcióterv elemei
- CSOK

Történelmileg
kialakult intézményrendszer

Az új támogatások 2010-től
a jobb anyagi helyzetű
családok számára

Társadalombiztosítási jogviszonyon
alapuló támogatások:

-CSED
-GYED (GYED-extra, diplomás GYED)
-Családi adókedvezmény

Univerzális (munkaviszonytól független)
támogatások

- Anyasági támogatás
- Családi pótlék
- GYES
- GYET

5. ábra: A hazai családtámogatási rendszer pénzbeli támogatásai⁹

A Babaváró hitel ismertetése

A Babaváró támogatást vagy Babaváró hitelt a 44/2019. (III.12.) Kormányrendelet szabályozza. Kizárólag házaspárok vehetik igénybe együttes igénylőként, legfeljebb 10 000 000 forint kamatmentes, szabad felhasználású hitel formájában. A kamatot az igénylő helyett a magyar állam fizeti meg amennyiben öt éven belül megszületik legalább egy gyermek, vagy pedig ez idő alatt a magzat betölti a 12. hetet. A hitel örökbefogadott gyermek után is kérhető. A támogatás a rendelet értelmében 2019.07.01-től 2022.12.31-ig vehető igénybe.

A hitel igényléséhez számos kitételnek meg kell felelni, a tanulmány szempontjából az alábbi három feltétel kiemelendő:

- Legalább az egyik félnek első házasnak kell lennie, ha a másik fél legalább egy gyermeket nevel. Ezt a kitéfelt a jogalkotó mára már eltörölte,¹¹ azonban az interjú kutatás bemutatásánál fontos lesz.
- Legalább az egyik félnek három év folyamatos társadalombiztosítási jogviszonnal kell rendelkeznie.

- A közfoglalkoztatásból származó jogviszonyból csak egy év számítható be.

A hitelfelvételéhez a pároknak meg kell felelni mind a rendelet, mind pedig a hitelt nyújtó pénzügyi intézet szabályainak, mely intézetenként eltérő. Ez komoly felkészülést és utánajárást igényel, a hároméves társadalombiztosítási jogviszonyhoz pedig stabil munkaerőpiaci háttér szükséges.

Amennyiben a házaspárnak megszületik a második gyermeke, a fennálló tartozás 30%-ára, harmadik gyermek esetén a teljes fennmaradó tartozásra vissza nem térítendő gyermekvállalási támogatás vehető igénybe. A törlesztés a hitelintézethez benyújtott kérelem alapján három évig szüneteltethető mind az első, mind pedig a második gyermek megszületése esetén. További gyermekek születésekor ezen szüneteltetés már nem kérhető.

A sok kedvezmény mellett azonban fontos arról is beszélni, hogy mi történik, ha nem teljesülnek a hitel feltételei, vagyis nem születik meg a kívánt gyermek. Amennyiben

⁹ Az ábra nem tartalmazza a szociális helyzet alapján járó juttatásokat (pl.: rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény), a beteg, tartósan beteg gyermeket nevelő családok támogatási formáit (pl.: GYOD), valamint az egyéb, speciális helyzetben igényelhető juttatásokat sem (pl.: örökbefogadói díj).

¹⁰ Az esetleges hosszabbítással hivatalos információ a cikk elkészültéig nem állt rendelkezésre.

¹¹ Hatályon kívül helyezte a 252/2020. (V. 29.) Korm. rendelet 33. § a). Hatálytalan: 2020. 06. 13-tól.

öt éven belül nem születik egy gyermek sem, vagy az igénylők egyike sem rendelkezik magyarországi lakcímmel, illetve egyik igénylő sem neveli a gyermeket saját háztartásban, a kamattámogatás megszűnik, a fennmaradó összeget 120 napon belül egy összegben kell visszafizetni. A járási hivatal méltányosságból legfeljebb 24 havi részletfizetést engedélyezhet, ebben az esetben viszont a támogatottnak igazolnia kell, hogy az egyösszegű visszafizetés súlyos hátránnyal érintené. Előfordulnak természetesen olyan esetek is, amikor a támogatottak önhibájukon kívül nem tudnak megfelelni valamely feltételnek. A rendelet értelmében amennyiben a gyermekvállalás egészségügyi okokból nem teljesült, az egyik fél elhalálozott, vagy pedig megváltozott a munkaképessége, a házaspár mentesül a visszafizetési kötelezettség alól.

Mivel a Babaváró hitel alapvetően a házastársakra fókuszál, mindenképpen foglalkoznunk kell a válás kérdéskörével. A rendelet értelmében amennyiben a házasság a kölcsönserződés futamideje alatt felbontásra kerül, a kamattámogatás megszűnik, a felek a továbbiakban ügyleti kamatot fizetnek. A megelőző időszakban igénybevett kamattámogatást vissza kell fizetni egy összegben 120 napon belül, amennyiben a házasságból nem született gyermek, a felek már nem rendelkeznek magyarországi lakcímmel, vagy pedig egyik fél sem neveli a gyermeket saját háztartásában. Itt is kivételt képeznek azok, ahol valamilyen egészségügyi probléma, vagy rajtuk kívülálló ok miatt nem született gyermek.

A jogszabályi környezetet elemezve tehát megállapítható, hogy a Babaváró hitel célcsoportját a jobb helyzetű, munkával rendelkező párok képezik, akik megfelelnek az Alaptörvény által meghatározott családdefiníciónak.¹² Fontos elem továbbá, hogy a Babaváró hitel (és a CSOK) által a családtámogatások kiemelt szereplőjévé váltak a hitelt nyújtó pénzüzetek, hiszen a jogszabály mellett a bankok feltételeinek is meg kell felelni, mely intézeteként eltérő lehet.

A kutatás bemutatása

A kutatás célja, kérdései

Jelen tanulmány doktori dolgozatom 2022. júniusig elért eredményeit prezentálja, a kutatás jelenleg is zajlik, így a végső változat eredményei eltérőek lehetnek az itt leírtaktól.

Az interjúalanyok felkutatása hólabda módszerrel történt, olyan nőket vagy férfiakat igyekeztem elérni, akik párjukkal tervezik a Babaváró hitel felvételét, sikeresen megkapták a támogatást vagy pedig valami miatt megghiúsult ezirányú próbálkozásuk. Ahogy azt előre sejteni lehetett, legnagyobb számban azok jelentkeztek, akiknél problémamentesen zajlott le a folyamat. Emiatt a vizsgálat egy pontján úgy döntöttem, hogy elkezdem kimondottan azokat felkutatni, akik valamilyen negatívummal szembesültek a hitelfelvétel kapcsán anyagi helyzetük, társadalmi státuszuk vagy egyéb tényező miatt. Ekkor kerültek bevonásra a szociális szakemberek, leginkább családsegítő szolgálatokon keresztül. Interjúalanyaim is viszonylag gyakran számoltak be olyan családtagjukról, ismerősükről, akiknél válás vagy egyéb ok miatt végül rosszul sült el a hitelfelvétel, de őket nem szeretnék volna bevonni a vizsgálatba, mondván, hogy nem szeretnék őket még ezzel is terhelni. Az megkérdezettek nagyobb része nő, férfiak viszonylag ritkán vállalták a beszélgetést.

A kutatás fő célja, hogy minél többféle élethelyzetet megvizsgáljon és felmérje, hogy kik azok, akik élnek a hitel lehetőségével, mik a céljaik, motivációik. A vizsgálat során több kutatási kérdés is felmerült, a jelenlegi eredmények tükrében az alábbi öt kérdés releváns:

1. Hozzáférnek-e a Babaváró hitelhez a rosszabb anyagi helyzetű, alacsonyabb társadalmi státuszú családok? Ha igen, milyen problémákkal szembesülnek a hitelfelvétel során?
2. Hogyan befolyásolja a párok gyermekvállalási terveit, családról alkotott képét a Babaváró hitel?
3. Hogyan viszonyulnak a megkérdezettek a hitelfelvételhez? Mik az aggályaik, motivációik?
4. Hogyan tekintenek a jelenlegi családpolitikai rendszerre? Milyen igényeket fogalmaznak meg?
5. Hogyan vélekednek az interjúalanyok más családokról? Látható-e bármilyen elkülönülés etnikai, osztály vagy egyéb szempontból (mi és ők)?

A válaszadók főbb jellemzői

Jelen tanulmány elkészültéig összesen 18 félig strukturált interjú készült a támogatás igénybevevőivel, 3 pedig szo-

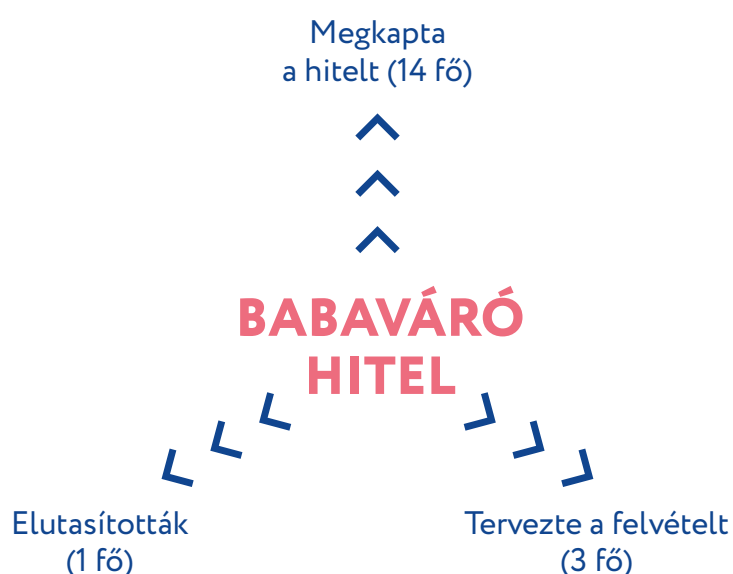
¹² „Magyarország védi a házasság intézményét mint férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját. A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony.” (Magyarország Alaptörvénye L) cikk (1)

ciális szakemberekkel. Szociális munkások felkeresésére azért volt szükség, hogy minél teljesebb képet kaphassak a hátrányos helyzetű kliensek támogatással kapcsolatos lehetőségeiről. A szakemberekkel készített interjúk fókuszja leginkább arra irányult, hogy mennyire segítik a klienseket a hitelfelvétel során, miben kell leginkább segíteniük, illetve mennyire gyakori a sikertelenség és mik a fő okok. Az interjú készítése céljából családsegítő szolgáltatokat és civil szervezeteket kerestem fel, végül egy észak-magyarországi és két Dunántúlon dolgozó szakember vállalta a beszélgetést.

A következő adatok kizárólag az igénybevevőkre vonatkoznak. A megkérdezettek közül a legfiatalabb 26, a legidősebb 38 éves, az interjúalanyok átlagéletkora 32 év volt. Jelen

tanulmány elkészültéig 4 férfi és 14 nő vállalta, hogy részt vesz a vizsgálatban.

A 18 fő igénylőből a legtöbben (14 fő) az interjú időpontjában már megkapták a hitelt, 3 fő tervezte felvenni, 1 fő pedig nem tudta igénybe venni, mivel akkoriban még csak első házások számára állt nyitva a lehetőség, ő pedig már túl volt egy váláson. Interjúalanyom férjével együtt emiatt inkább a CSOK mellett döntött, második gyermekük megszületése után pedig már nem tervezik bővíteni a családot. A megkérdezettek közül még további három személy él a második házasságában, azonban ők már a jogszabály módosítása után kezdték meg a hiteligénylést. A további adatokat az 1-4. táblázat tartalmazza.

6. ábra: Az interjúalanyok köre a hitelfelvétel státusza alapján

Partnerkapcsolat	Válaszadó (fő)
Első házias	14
Másodszorra háziasodik	4
Egyéb párkapcsolat	0
Összesen	18

1. táblázat: Az interjúalanyok köre partnerkapcsolat alapján

Iskolai végzettség	Válaszadó (fő)
Magas (diploma, PhD fokozat)	13
Közepes (érettségi, OKJ, felsőfokú szakképesítés)	4
Alacsony (nyolc általános vagy annál kevesebb)	1
Összesen	18

2. táblázat: Az interjúalanyok köre iskolai végzettség alapján

Településtípus	Válaszadó (fő)
Főváros	6
Megyeszékhely	2
Város	3
Falu/Község	7
Összesen	18

3. táblázat: Az interjúalanyok köre településtípus alapján

Babavárási hitel igénylése	Válaszadó (fő)
Első közös gyermekre	8
Második közös gyermekre	5
Harmadik közös gyermekre	5
Negyedik közös gyermekre	0
Összesen	18

4. táblázat: Az interjúalanyok csoportosítása szerint, hogy hányadik gyermekükre vették fel a hitelt

A család fogalma, értelmezése

Az interjú első fele minden esetben arra vonatkozott, hogy mit jelent a megkérdezettek számára a család, szerintük kik/mik a család legfontosabb elemei, illetve ismernek-e boldog családot, mitől lesz véleményük szerint boldog egy család. A kérdés rendkívül érdekes, hiszen a 2011 óta hatályos új Alaptörvény meglehetősen szigorú ideológiai keretet rendel a család fogalma köré.

A család definiálására számos meghatározás született¹³, jelen fejezet csak a hazai értelmezésekre vonatkozik. Magyarországon már 2011 előtt is szó volt a családokról a legfőbb jogi norma szintjén. Már az 1949. évi XX. törvény, Magyarország második alkotmánya is megemlíti a család és a házasság intézményének védelmét egy paragrafus erejéig. A szocialista rezsime követően a Magyar Köztársaság Alkotmánya a család és házasság védelmét az általános rendelkezések közé emelte, tehát jóval előbbre került a dokumentumban, illetve több szó esett a szülőkről és gyermekekről. Kiemelte, hogy a gyermekeknek joguk van családban nevelkedni, valamint a szülőknek joguk van a gyermeküknek adandó nevelést megválasztani.

A második Orbán-kormány 2010-es hatalomra kerülése számos változást hozott. Az új vezetés célul tűzte ki a hagyományos család „megmentését”,¹⁴ melynek első lépése az alkotmánymódosítás volt, mely 2011-től Magyarország Alaptörvényeként funkcionál tovább. Az Alaptörvény már jóval nagyobb jelentőséget szán

a családnak, mint korábbi társai, valamint rendelkezik a tagokról is. E törvény definíciója a családi kapcsolatot feltételévé elsősorban a férfi és nő között létrejött házasságot teszi, valamint a szülő-gyermek viszonyt. „A család fogalmának alternatívákat kizáró formában való megalkotásával az állam a lakosság életformáját és életstílusát kívánatos és nem kívánatos kategóriákra osztja fel.” (Kövér, 2020: 40) Az új meghatározás erősen korlátozza az egyének önrendelkezését, hiszen a leírás alapján nem tekinthetők családnak a gyermektelen párok, az elvált vagy özvegy szülők gyermekkel, a bejegyzett élettársi kapcsolatban, vagy bármilyen dokumentum nélkül együtt élő szülők és gyermekeik, illetve az azonos nemű párok és gyermekeik sem. A kormány által meghatározott életmódot folytató családok többtámogatásban részesülhetnek a családpolitikai intézkedéseken keresztül (Kövér, 2020). Utóbbi a Babavárási támogatás esetén tisztán látható.

A hagyományos család koncepciója azonban - melyre a kormányzati kommunikáció is gyakran hivatkozik (heteroszexuális házaspár gyermekekkel) - sokkal inkább hasonlít a XX. század újonnan kialakult nukleáris családjaira, mely semmiképpen sem mondható tradicionális modellnek, hiszen ez a fogalom a régi többgenerációs parasztcsaládokra értendő. Az egyszülős vagy mozaikcsaládok viszont már ebben a korban is jelen voltak, például az egyik szülő halála vagy újraraházasodása révén, tehát a kormány által megfogalmazott definíció korábban sem számított kizárólagosnak (Tóth, 2017).

¹³ Ernest W. Burgess (1926), Bourdieu (1994), Foucault (1998) stb.

¹⁴ „(...) Az egyik, hogy a magyar meggyőződés szerint minden gyermeknek joga van apához és anyához, tehát amikor családról beszélünk, és családtámogatásról, akkor mi a hagyományos családokat támogatjuk, a hagyományos családmodellt védjük, és másfelől nemzeti keretekben is gondolkodunk...” (Orbán Viktor beszéde a III. Budapesti Demográfiai Fórumon) <https://miniszterelnok.hu/orban-viktor-beszede-a-iii-budapesti-demografiai-forumon/>

Az idős szülők, nagyszülők ellátása is fellelhető a 2010 óta tartó családpolitikai diskurzusban, azonban leginkább az állami felelősségvállalás csökkentésének kontextusában. Ez utóbbi szintén az Alaptörvényben került rögzítésre, mely szerint a nagykorú gyermek kötelessége idős szüleiről való gondoskodás (Kövér, 2020).¹⁵

Fontos momentum továbbá a szintén 2011-ben létrejött sarkalatos törvény, mely a családok védelméről rendelkezik.¹⁶ Utóbbi egyik leghangsúlyosabb mondanivalója, hogy a szociális ellátórendszer és a családtámogatási rendszert el kell különíteni. Emellett a szöveg kiemeli, hogy a kormány a gyermekek felelős felneveléséhez járul hozzá. Összességében ez a törvény a szelektív pronatalizmus célját igyekszik megvalósítani, nem általánosságban a családok jóléte a célja, hanem csak bizonyos preferált csoportoké. Az Alaptörvényben meghatározott családdefiníció és a sarkalatos törvény alapján is arra következtethetünk, hogy a kormányzat igyekezett biztosítani saját családpolitikai irányvonalát, egy esetleges kormányváltás esetére is (Szikra, 2018 a.).

Interjúim során igyekeztem feltárni, hogy a megkérdezettek mennyire tudnak azonosulni a fenti meghatározásokkal. Interjúalanyaim számára a család leginkább a biztonságot, szeretetet, bizalmat jelentette, csak másodsorban tartották fontosnak, hogy kik a tagok. Legtöbben a szülőket és a gyermeket sorolták a családba, de a nagyszülők, barátok, volt férj/feleség vagy akár a házikedvencek is ide tartozhatnak. Összességében a kapcsolatok minőségét hangsúlyozták, nem pedig pusztán a biológiai tényezőket. Néhányan megjegyezték, hogy nem tartják szerencsének az Alaptörvényben meghatározott definíciót. Egy interjúalanyom ezt a hazai családpolitika egyik kifejezett gyengeségeként írta le.

„Az mindenképpen üdvös, hogy legyen minél több család, meg vállaljanak minél inkább gyereket, jó, hogy ezt középpontba helyezik és ezt igyekeznek támogatni. Az viszont problémás, hogy a megfelelő családmodellt bizonyos ideológiai alapokon próbálják meghatározni. Ez nem túl egészséges a társadalom szempontjából.” (36/F)

Arra a kérdésre, hogy ismernek-e boldog családokat, illetve mitől lesz számukra boldog egy család meglehetősen borús válaszokat adtak. Saját magukat alapvetően boldognak tartják, azonban általános problémaként fogalmazták meg azt, hogy sok ismerősük csak kívülről boldog, valójában nem töltenek minőségi időt együtt családtagjaikkal, gyermekeikkel, nem tudják megoldani a felmerülő problémákat. Többen a jelenlegi családpolitikai retorikából eredő nyomást is a boldogtalanság egyik faktoraként határozták meg.

„Igazából az a tapasztalatom, hogy a társadalmi elvárások miatt nagyon sokan inkább nem boldogok, mert megpróbálnak az elvárások szerint élni. CSOK-ot, Babavárót tolnak az emberekre, ez pedig az embereket felőröli. Igaz egyre többen házasodnak, egyre fiatalabban, de úgy látom, hogy el is válnak.” (37/N)

Összességében az látszik, hogy az interjúalanyok valamennyire egyet értenek a kormány családdefiníciójával, hiszen a gyermeket és többenre a házasságot is fontosnak tartják, azonban nem zárkoznak el a tradicionális keretek kiszélesítésétől. Ketten hangsúlyozták, hogy bár számukra a heteroszexuális párkapcsolat az ideális, el tudják fogadni azt is, ahol két azonos nemű szülő nevel gyermeket.

„Olyan családot nem tudok, ahol apa van otthon és anya dolgozik. Olyat tudok, mondom, ahol két apa van, őket nagyon szeretjük, nagyon szépen nevelik a gyereket.” (37/N)

Interjúalanyaim a hagyományos nemi szerepekhez sem ragaszkodnak feltétlenül, a férfi válaszadók például szívesen vállalnák, hogy otthon maradjanak gyermekükkel a feleségük helyett, azonban gyakran azt is hozzátették, hogy ez anyagi szempontok miatt általában nehezen kivitelezhető.

„Szerintem jót tesz egy férfiembernek a jellemfejlődésében, ha ő is jobban megtapasztalja azt, hogy milyen, ha reggeltől estig ő van a gyerekekkel. Itt kicsit megfordulnak a szerepek és ha visszacserélődnek, akkor a megértés is nagyobb lesz az anya felé.” (36/F)

¹⁵ Alaptörvény XVI. cikk (4). „A nagykorú gyermekek kötelesek rászoruló szüleikről gondoskodni.”

¹⁶ 2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről

A kutatási kérdésekre adott válaszok és elemzésük

1. Hozzáférnek-e a Babaváró hitelhez a rosszabb anyagi helyzetű, alacsonyabb társadalmi státuszú családok? Ha igen, milyen problémákkal szembesülnek a hitelfelvétel során?

A kutatás jelenlegi szakaszában mindössze egy fő hátrányos helyzetű, roma igénylő vállalta, hogy elmeséli a történetét, így az első kérdésekre még nem született teljes körű válasz. Interjúalanyom egy kis dunántúli faluban él, az interjú időpontjában várandós volt, emellett két kisiskolás gyereket nevel második férjével közösen. Alacsony iskolai végzettsége miatt (kevesebb, mint nyolc osztály) nincs túl sok lehetősége a munkaerőpiacon, elmondása szerint azonban a terhességéig mindig dolgozott valahol. Interjúnk időpontjában a férj volt az egyedüli kenyérkereső, aki korábbi gyártósori állását feladva a faluban vállalt alkalmi munkákat.

Interjúalanyom elmondása szerint a Babaváró hitel nagyon hasznos lenne arra, hogy felújítsa igencsak rossz állapotban lévő házát. A hölgy többször hangsúlyozta, hogy tisztában van azzal, hogy nem „ingyen pénz” kapnának, hanem egy hitelt, mindenképpen vissza szeretné fizetni, amennyiben megfelelnek a feltételeknek. Azt is hozzátette azonban, hogy nem biztos benne, hogy sikeres lesz az igénylés, mivel a férje fekete munkát végez, ő maga pedig munkanélküli.

Egy korábbi várandósság kapcsán már érdeklődtek egy banknál, de a folyamat vetélés következtében meghiúsult. A jelenlegi terhesség kapcsán még nem kezdték el az ügyintézkést, de a közeljövőben tervezik. Amikor arról kérdeztem, hogy tudja-e mik a hitel feltételei kiemelte a házasság fontosságát, illetve a munkaviszonyt is. Elutasítás esetén még ekkor nem tudta, hogy próbálkoznának-e újra, elmondása szerint nem a Babaváró hitel a lényeg, hanem az, hogy valamiképpen pénzhez jussanak tisztességes módon.

„A Babaváró is egy lehetőség, habár lehet, hogy nem fogjuk megkapni. De ha nem, akkor azt el fogom fogadni. (...) Ha nem sikerül (a Babaváró), akkor talán a hagyatékából (a férj édesapja nemrég meghalt).” (34/N)

Interjúalanyom beszámolójának némileg ellentmond annak a család-és gyermekjóléti szolgálatnál dolgozó szociális szakembernek az elbeszélése, aki több olyan klienssel is találkozott már, akik érdeklődtek a Baba-

váró hitel iránt. A szakember leginkább azt látta, hogy ügyfelei nincsenek tisztában a hitelfelvétel súlyával és értelmetlen dolgokra költik a megítélt összeget. Mesélt olyan ügyfélről is, aki a CSOK felvétele után sem tudta rendezni életkörülményeit, így a három gyermeket állami gondoskodásban kellett elhelyezni.

A település, ahol a szakember dolgozik szintén a Dunántúlon található, néhány nagyobb gyárral a vonzáskörzetében. Ezáltal az alacsony képzettségű emberek viszonylag könnyen bejelentett munkához juthatnak, mely által jó eséllyel megfelelhetnek a Babaváró (vagy akár a CSOK) feltételeinek. Ennek ellenére gyakori, hogy elsőre nem sikerül az igénylés, interjúalanyom elmondása szerint sok múlik az adott ügyintéző segítőkészségén.

„A sikertelenségnek több oka lehet, sokszor elég rájuk nézni. (...) Leginkább az a baj, hogy szótár kell hozzájuk, attól függ melyik a türelmesebb ügyintéző.” (szociális szakember)

Egy Észak-Magyarországon tevékenykedő, civil szervezetnél dolgozó szakember azonban egészen más tapasztalatokról számolt be. Elmondása szerint hátrányos helyzetű személyekkel dolgozik, de még sosem volt olyan esete, hogy valaki ne kapta volna a Babavárót vagy akár a CSOK hitelt. Kiemelte, hogy a kliensek nagyon motiváltak abban, hogy a hitelfelvétel hatására változtassanak korábbi életvitelükön és megoldják a problémáikat.

„Igen, nagyon motiváltak, tudják, hogy ez az egyetlen esélyük ahhoz, hogy kitörjenek.” (szociális szakember)

A harmadik megkérdezett szociális szakember annál az intézménynél dolgozik, ahol hátrányos helyzetű interjúalanyom is ügyfél. Elmondása alapján a hölgy az egyetlen, aki eddig hozzájuk fordult a Babaváró hitel kapcsán. Ritkábban találkoztak CSOK iránt érdeklődő kliensekkel, de a szakember elmondása alapján szinte soha nem jutnak el a hiteligenlésig. Véleménye szerint gyakran a szociális szakemberek sem teljesen felkészültek ebben a témában, mivel a kliensek nagy többsége egyáltalán nem felel meg a hitelek feltételeinek.

2. Hogyan befolyásolja a párok gyermekvállalási terveit, családról alkotott képét a Babaváró hitel?

Interjúalanyaim bevallása szerint a Babaváró hitel nem változtatott eredeti terveiken. A házasságot mindannyian

fontosnak tartották, mely egy újabb szintre emeli a kapcsolatukat. Alapvetően azt a hagyományos gondolkodást követték, mely szerint először összeházasodnak, majd azt követően alapítanak családot. Összesen két fő vallotta be, hogy csak a hitelfelvétel miatt házasodtak össze párjával.

„A házasságot, mint intézményt elítélem. Azt, hogy egy párt egy papír kapcsoljon össze az nonszensz. A mi házasságunkat a hitel hozta. Azért házasodtunk össze mert megköveteli a rendszer. Kellott a pénz a házra.” (32/N)

A gyermekvállalás interjúalanyaim elmondása alapján mindig is szerepelt a terveik közt, melyen nem változtatott a hitel. Érdekes módon azonban minden beszélgetés során felmerült egy távoli ismerős, aki bizonyosan kizárólag a pénzért vállalt gyereket. Ez utóbbit az 5. kutatási kérdésnél ismertetem bővebben.

Általánosságban az interjúalanyok legfőbb célja az anyagi biztonság megteremtése volt, döntő többségük ennek kulcsát a saját ingatlanban látta, valamint a stabil munkaerőpiaci pozícióban. Mindössze két főnél látszott ettől eltérő gondolkodásmód. Ők a gyerekvállalásra elsődleges célként tekintettek, minden egyéb körülményre pedig másodlagosként. A Babaváró támogatást azonban ők is a biztos lakhatás megteremtéséért szerették volna felvenni.

„Mondják ezt, hogy végezd el az egyetememet, legyen lakásod, kocsid... úgy gondoltam, hogy én ezeket a dolgokat elengedem. Ha az Isten ad bárányt, ad mellé legelőt is.” (31/F)

3. Hogyan viszonyulnak a megkérdezettek a hitelfelvételhez? Mik az aggályaik, motivációik?

Az eddigi eredmények azt mutatják, hogy a megkérdezettek fő aggályai között nem szerepel az, hogy vajon megszületik-e a kívánt gyerek. A Babaváróval kapcsolatban összességében kevés félelmet fogalmaztak meg, inkább azt fejezték ki, hogy sokkal szívesebben felveszik, mint például a CSOK-ot, mert ez egy jóval szabadabb konstrukció. Olyan személyek is meg merték kockáztatni a támogatás igénybevételét, akiknek korábban rossz tapasztalatuk volt a piaci hitellel.

„Én mindig is nagyon hitelessen voltam. Mindig is félttem tőle. A férjemnek nagyon rossz tapasztalata van egy hitellel, úgyhogy ő is inkább elzárkózik. De mikor ennek a részletei után olvastunk, láttuk, hogy ez más.” (37/N)

Megjelent természetesen az előbbi állítás ellentéte is, akadtak olyanok, akik a piaci hitelt biztonságosabbnak, szilárdabb alapokon állónak ítélték meg, mivel nem függ olyan mértékben az államtól, mint a Babaváró hitel. Egyik interjúalanyom egy tulajdonképpeni kényszerként élte meg a Babaváró támogatás felvételét, mivel másképp sokkal nehezebben jutott volna saját ingatlanhoz.

„Nekem a Babaváróval van (aggálya), hogy mégis állami támogatott, mi van, ha az állam úgy kívánja meg, hogy ez eltűnjön (az állami támogatás). Moratóriumot mi nem kértünk, de azért félek, hogy emelkedni fog a törlesztő. Félek, hogy az állam, hogy fog belenyúlni. A piaci hitel miatt nem aggódom ennyire.” (32/N)

Ez utóbbi kényszert néhányan a környezetük részéről is tapasztalták, bár a legtöbben nem meséltek senkinek hitel felvételi szándékukról még családon belül sem. Egyik interjúalanyom kimondottan zavarónak tartotta, hogy mikor a Babaváró mellé a CSOK-ot is felvették többen megjegyezték, hogy kettő helyett három gyermeket is nyugodtan vállalhatnak. Egy másik megkérdezett azt sérelmezte, hogy ők kimondottan csak a Babavárót szerették volna, de a bankban minden egyes találkozáskor próbálták rájuk erőltetni a CSOK-ot is.

4. Hogyan tekintenek a jelenlegi családpolitikai rendszerre? Milyen igényeket fogalmaznak meg?

Arra a kérdésre, hogy hogyan tekintenek az interjúalanyok a jelenlegi családpolitikai rendszerre számos válasz érkezett. A megkérdezettek döntő többsége amellet, hogy a Babavárót kedvező konstrukciónak tartja, nem érzi jelentős segítségnek. Szinte mindannyian hangsúlyozták, hogy hosszútávú megoldásokat várnának az államtól. Rendszeresen felhívták a figyelmet az oktatás és egészségügy problémáira, valamint az ezzel kapcsolatos szakemberhiányra. A bölcsődefejlesztésre, a rugalmas munkaidőre, a munkahelyi diszkrimináció felszámolására nagy igényt tartanak, melyekről úgy vélik nem valósulnak meg maradéktalanul. 10 fő női interjúalany a gyermeke megszületése után legszívesebben valamilyen vállalkozásba kezdene, ahol ők osztják be saját idejüket, mely jelenlegi vagy korábbi munkahelyükön erősen korlátozott (volt). A megkérdezettek a kisgyermekes anyáknak és az egyedülálló szülőknek több intézményi segítséget várnának, mindkét csoport helyzetét rendkívül nehéznek ítélték meg.

Fontosnak tartják továbbá a bővebb tájékoztatást, mivel elmondásuk szerint a Babaváró és a CSOK esetében is csak a támogatások pozitívumaira hívják fel a figyelmet, sok embert félrevezetve. Az építőanyag és az ingatlanárak emelkedése is érzékenyen érintette a megkérdezettek többségét, így a tízmilliós támogatás nem hoz számukra annyi segítséget, mint amennyit vártak tőle, szinte mindannyiuknak szüksége volt további piaci vagy CSOK hitelre.

„Gyengesége (a családtámogatási rendszernek), hogy csúnyán mondván azt mondja az állam, hogy adok pénzt, csinálj gyereket, de nem fogod tudni normálisan orvoshoz vinni és felnevelni. Ott van az oktatás nevelés, illetve az egészségügyi ellátás...a család biztonságérzetét kéne támogatni.” (34/F)

„Mikor bevezették a CSOK-ot, a Babavárót, az emberek úgy tekintettek rá, hogy ez egy milyen jó dolog. Egyből mindenki beleugrott. Nyilván szüksége van a társadalomnak valamilyen családtámogatási konstrukcióra. Ez a helyzet viszont azt eredményezte, hogy emelkedtek a lakásárak. Egyik kezével adott a másikkal ötször annyit elvett az állam.” (37/N)

„Tök jól néz ki, hogy akár harmincmilliót is igényelhetsz az államtól, de azért vannak bizonyos apróbetűs részek. Például feltételek a házépítést, vásárlást illetően. Ezekkel egyáltalán nem lenne probléma, de ha még nem tettünk le egy téglát sem, de harmincmillió forintot felveszünk és elkezdünk építkezni, akkor azt vesszük észre, hogy egyre nőnek a költségek. Sokkal jobban felnyomta az árakat, mint amennyit segített (a CSOK).” (36/F)

Akadott olyan interjúalany is, aki teljes mértékben elégedettnek bizonyult a hazai családtámogatási rendszerrel.

„Teljesen megvagyunk elégedve, csak ne változtassanak rajta. Ez pont jó így, ahogy van. Mindenki számára elérhető (a Babaváró), aki dolgozik.” (26/N)

5. Hogyan vélekednek az interjúalanyok más családokról? Látható-e bármilyen elkülönülés etnikai, osztály vagy egyéb szempontból (mi és ők)?

Minden interjúban előbb-utóbb felmerült az a téma, hogy az újonnan bevezetett támogatások hatására számos olyan gyermek fog világra jönni, akiket csak a pénzért vállaltak. A vizsgálat résztvevőinek szinte minden esetben volt tudomásuk olyan személyről, aki beleillik ebbe a kategóriába. Kevésbé jelentek meg a romákkal vagy alacsony társadalmi státuszúakkal kapcsolatos előítéletek, interjúalanyaim sokkal inkább azoktól határolódnak el, akik a gyermeküket pénzszerzésre használják. Elmondásuk szerint sokan nincsenek tisztában a CSOK vagy a Babaváró feltételeivel sem, ezáltal kellemetlen meglepetés fogja őket érni. Interjúalanyaim saját bevallásuk szerint a hitel minden feltételének pontosan utána jártak és felelős döntést hoztak, néhány távolabbi ismerősükről azonban ez nem mondható el.

„Mivel Magyarországon egyáltalán nincs pénzügyi tudatosság ezek a fiatalok, akikről nem egyet, nem kettőt tudok, hogy kijön az iskolából, életében nem dolgozott, de most szül egy gyereket inkább és kap tízmilliót, ezek itt nagyon nagy bukták lesznek, ebből nagyon drága tanulópénz lesz.” (37/N)

„Nagyon sok fiatal beleugrott ebbe előre. Akinek megvan három-négy gyerek szabad akaratából, és tudja, hogy ezt lelkileg is fogja bírni, őket megértem, hogy felveszik. De látom, hogy az emberek ebbe belesokkannak. Egyszerűen sokaknak a kompetenciája nem bír el három gyereket.” (37/N)

„Szerintem nagy szakadék van, az egygyerekesek és a többgyerekes között. Az nagyon látszik, hogy fő cél a háromgyerekesek támogatása és nem tartom jó dolognak. Hatalmas anyagi különbségek vannak így. Szerintem sokan azért vállalják be így a harmadik gyereket, mert sokkal jobban megéri, viszont így sokkal rosszabb családi és társadalmi helyzetek lesznek.” (29/N)

Több interjúalany azt is kiemelte, hogy problémásnak tartja, hogy a kormány kizárólag a gyerekeseket, különösen a nagycsaládosokat támogatja. Úgy vélik, hogy a gyermekteleneknek is meg kell adni az esélyt arra, hogy legyen saját lakásuk, házuk, ne gyermekszámtól függjön az emberek boldogulása. Egy interjúalanyom, aki egy gyermeket tervez párjával, illetve egy kétgyermekes anyuka különösen elkeserítőnek írták találták ezt a helyzetet.

„Gusztustalannak tartom a mostani családpolitikai helyzetet. Csak onnantól család a család, ha három gyerek van. Csak az számít, hogy gyerek legyen.” (29/N)

„Az egyik barátom 30 év körüli, egyedülálló, nincs gyereke, de van egy háza, amit szeretne újítani és semmi kedvező hitelt, ilyesmit nem tud igénybe venni. Ettől ő nem kezdheti el az életét?” (35/N)

Összegzés

A kutatás jelenlegi eredményei megerősítik, hogy a Babaváró hitelhez valóban leginkább a közép-és felső középosztálybeli családok férnek hozzá. A hiteligenylés számukra többnyire gyors és problémamentes. Az alacsony jövedelmű, hátrányos helyzetű csoportok helyzete egyelőre nem teljesen világos, de úgy tűnik, a támogatás számukra sem teljesen hozzáférhetetlen, bár nehezebb. A biztosabb eredményekhez több interjúra lesz szükség szakemberekkel és az érintettekkel.

Legtöbb interjúalanyom fontosnak tartotta a házasságot és a gyermekeket - tehát az Alaptörvény definíciójának nagyon is megfelelték – azonban legtöbbjük első gondo-

lata nem a tagokra, hanem inkább a család által nyújtott érzelmi biztonságra, egymás segítésére irányult. Mindössze két fő kötött házasságot kizárólag a hitel hatására.

A Babaváró hitelt szívesebben felvették, mint a CSOK-ot a sokkal szabadabb feltételek miatt. Segítségként tekintenek a Babaváróra, leginkább lakhatási terveiket valósítják meg általa, azonban az árak emelkedése miatt többen kénytelenek voltak CSOK-ot vagy piaci hitelt is igénybe venni, mely nagyobb kockázatot jelenthet a jövőre nézve.

A Babaváró hitel egyik nagy veszélyének tartják a felelőtlen gyermekvállalást, vagyis hogy sok gyerek csak a pénz hatására fog világra jönni. A megkérdezettek gyakorta hallottak egy-egy ilyen emberről ismertségi körükben, azonban ők magukat a felelősnek és körültekintőnek írták le.

A családtámogatási rendszerrel kapcsolatban számos meglátást fogalmaztak meg, a 2010 utáni új intézkedések nem elégítik ki teljesen az igényeiket. Akármennyire is elégedettek a Babaváró hitellel, sokkal inkább hosszútávú megoldásokat várnának, mint az oktatás, egészségügy fejlesztése, a kisgyermekkel kapcsolatos szolgáltatások kiterjesztése és a rugalmas munkaidő biztosítása. A 2019-es Családvédelmi Akcióterv egyik kiemelt célját, a bölcsődei férőhelyek bővítését egyelőre nem látják megvalósulni.

Tanulmányomat egy interjúalanyom mondatával zárom, melyet így vagy úgy, de mindannyian megfogalmaztak a beszélgetések során:

”

NEM ARRA TÖREKSZIK A KORMÁNY, HOGY MEGTANÍTSA AZ EMBEREKET HALÁSZNI, HANEM AD NEKIK HALAT.

36/F

”

Felhasznált irodalom

Dányi Dezső, Monigl István (1988) A magyar népesedéspolitika főbb nemzeti jellemzői. *Demográfia*, 31/2-4. 193-225.
<https://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografia/article/view/887/1027>
Letöltve: 2020.11.02.

Darvas Ágnes, Szikra Dorottya (2017) Családi ellátások és szolgáltatások. In: Ferge Zsuzsa (szerk.): Magyar társadalom- és szociálpolitika, 1990–2015. Budapest, Osiris. 215-253.

Gyarmati Andrea (2008) A népesedéspolitikai, szociálpolitikai, gyermekvédelmi értékek, célok, eszközök változása a magyar családtámogatási rendszerben a rendszerváltástól napjainkig. *Demográfia*. 51, 4 (1), 376-405.
<https://www.demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografia/article/view/535>
Letöltve: 2020.12.12.

Kapitány Balázs, Murinkó Livia (2020) Párkapcsolati változások, termékenységi trendek. In Kolosi Tamás, Szelenyi Iván, Tóth István György (szerk.) Társadalmi Riport 2020. Budapest
https://www.tarki.hu/sites/default/files/2020-10/146_170_Kapitany_Murinko_web_0.pdf
Letöltve: 2021.03.20.

Kövér Ágnes (2020) Családpolitika, biopolitika és politikai technológiák. In: Kucsera Csaba – Rácz Andrea (szerk.): Életfordulók – Gyermek-kortól időskorig, *Szociálpedagógia* 15. kötet
http://real-j.mtak.hu/14877/7/szocped15_2020%20%281%29.pdf#page=31
Letöltve: 2022.08.18.

Murinkó Livia, Rohr Adél (2018) Párkapcsolat, házasságkötés. In Monostori Judit, Őri Péter, Spéder Zsolt (szerk.) Demográfiai Portré 2018. Jelentés a magyar népesség helyzetéről. Budapest, KSH Népeségstudományi Kutatóintézet
http://epa.oszk.hu/03400/03464/00004/pdf/EPA03464_demografiai_portre_2018.pdf
Letöltve: 2021.03.19.

Őri Péter, Spéder Zsolt (2020) Folytonos átmenet: Magyarország népesedése 1920 és 2020 között. *Statisztikai Szemle*. 98/6. 481-521.
http://www.ksh.hu/statszemle_archive/all/2020/2020_06/2020_06_481.pdf
Letöltve: 2020.11.04.

Szikra Dorottya (2018. a) Ideológia vagy pragmatizmus? Családpolitika az orbáni illiberális demokráciában. In: Bozóki András, Füzér Katalin (szerk.) Lépték és irónia: Szociológiai kalandozások. Budapest, Magyarország: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, L' Harmattan pp. 219-241., 23 p.
http://real.mtak.hu/84674/1/Szikra_Dorottya_szelenyi_u.pdf
Letöltve: 2020.10.30.

Szikra Dorottya (2018. b) Távolodás az Európai Szociális Modellttől: A szegénység társadalompolitikája. *Magyar Tudomány*. 179: 6 pp. 858-871., 14 p.
http://real.mtak.hu/84679/1/MT_szikra_tavolodas_az_europai.pdf
Letöltve: 2020.10.30.

Tárkányi Ákos (2001) A családdal kapcsolatos jogszabályok Magyarországon 1980-98-ig. *Demográfia*, 2/67.
<https://www.demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/kutatasijelentések/article/view/422/175>
Letöltve: 2020.09.12.

Tóth Olga (2017) A nukleáris családok összetételének változatossága a 20. század első harmadában. Esettanulmány egy demográfiai zárványról. *Szociológiai Szemle* 27 (3): 51–74.
https://szociologia.hu/dynamic/51_74_oldal.pdf
Letöltve: 2021.03.08.

Varsa Eszter, Szikra Dorottya (2020) 'New eugenics,' gender and sexuality: a global perspective on reproductive politics and sex education in Cold War Europe. In: *The History of the Family*. Vol. 25. DOI: <https://doi.org/10.1080/1081602X.2020.1807385>
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1081602X.2020.1807385>
Utoljára megtekintve: 2021.03.01.

Felhasznált jogszabályok

A Magyar Köztársaság Alkotmánya
<https://www.alkotmanybirosag.hu/alkotmany-1989>
Megtekintve: 2020.08.11.

Magyarország Alaptörvénye
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv>
Megtekintve: 2019.10.01.

1949. évi XX. törvény A Magyar Népköztársaság Alkotmánya
https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=94900020.TV&targetdate=ffffff4&printTitle=1949.+%C3%A9vi+XX.+t%C3%B6rv%C3%A9ny&referrer=http%3A//net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi%3Fdocid%3D00000001.TXT
Megtekintve: 2020.08.11.

44/2019. (III. 12.) Korm. rendelet a babaváró támogatásról
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1900044.KOR>

iGENERÁCIÓ – DIGITALIZÁCIÓS MUTATÓK A MAGYAR FIATALOK KÖRÉBEN

—Rusu Szidónia—

Bevezetés

A 21. század technológiai vívmányainak, valamint a web 2.0 egyre innovatívabb és szélesebb körben elterjedt felhasználási trendjeinek egyik hozadéka az információfogyasztás átalakulása. Változatosabb, izgalmasabb, gyorsabb és nagyobb távolságokat fed le, szélesebb spektrumú hálózati rendszereket hoz létre, megteremti az interaktivitás lehetőségeit. Nem csupán passzív felhasználók vagyunk, hanem beleszólhatunk, kérhetünk, gyárthatunk számunkra preferált tartalmakat. Napjainkban el sem tudnánk képzelni az életünket, a tevékenységeinket a digitális szolgáltatások és a közösségi média nélkül. Ebből számos előnyt is kovácsolhatunk az életünk során, hogyha megfelelően tudunk adaptálódni a trendekhez és hype-ciklusokhoz, de Damoklész kardjaként lebeghet felettünk a lemaradástól való félelem is (Dessewffy, 2019). A kérdés csupán az, hogy milyen mértékben tudunk ezekhez az új trendekhez adaptálódni, rendelkezünk-e megfelelő digitális kompetenciákkal, illetve tudjuk-e ezeket hasznosítani a munkaerőpiacon, vagy akár a mindennapi boldogulásunk során. Számos adat és információk tömkelege elérhető, de vajon a K generáció, iGeneráció vagy a „szürke hattyúkként” is ismert generáció kellőképpen meg tud birkózni az új technológiák adta lehetőségekkel (Székely, 2020)? A tanulmány során a Z generáció, azaz az iGeneráció internethasználati lehetőségeit és szokásait vizsgáljuk meg egy nagyobb, illetve egy lokálisabb perspektívából, valamint kitérünk a csoport közösségi média-használatára és hogy ez hogyan hat az értékrendjükre, illetve mennyire van jelen körükben a lemaradástól való félelem. A tanulmány első felében a főbb fogalmakat és elméleti megközelítéseket járjuk át, majd empirikus adatok segítségével foglalkozunk mélyrehatóbban egy-egy jelenséggel a digitális trendeket és internethasználati szokásokat illetően. Az adatok elemzése során Európai Unió országok adatait, valamint magyarországi és erdélyi magyar fiatalokra vonatkozó adatokat vizsgálunk. Az elemzésben a fiatalok internethasználati szokásaira, az online mezőben való jelenlétükre és habitusaikra, valamint az értékrendjükkel való kapcsolatra vagyunk kíváncsiak.

1. iGeneráció, avagy mitől másak a Z-k?

A digitalizációval kapcsolatos kutatások célcsoportja leginkább a Z generációként, vagy digitális bennszülöttekként is ismert fiatalok. Ők azok, akiknek a hétköznapjait teljes mértékben meghatározza a technológia. Aktív médiahasználók, akik a digitalizáció korában születtek, és élvezik, vagy éppen elszenvedik annak minden hozadékát. A generációkutatók többféle elnevezéssel illették az 1996–2010 között született korosztályt. Találkozhatunk többek között a netgeneráció, a Prensky (2001) által használt digitális bennszülöttek, de az iGeneráció, Z generáció, vagy éppen a bedrótozott nemzedék kifejezéssel is. Mások olyan közismert fiktív és valós figurák nevével fémjelzik a generációt, mint Katniss Everdeen vagy Greta Thunberg

, akik a korcsoportba tartozók attitűdjeit, a világhoz és önmagukhoz való viszonyát nagy mértékben meghatározzák. Fontos számukra a visszacsatolás (online vagy offline formában), aktív online jelenlétük van, mindemellett egy szorongó (klímaszorongás, identitásszorongás) generációról beszélünk.

Annak érdekében, hogy jobban megértsük a generációspecifikus jegyeket és jellemzőket, érdemes az alapműködésüket és a digitalizációhoz való viszonyukat összehasonlításban és generációelméleti kontextusba helyezve megismerni. A következő táblázat jól szemlélteti az egymást követő generációk specifikumait, jelmondatait és életmódszégmenseit:

¹ Katniss Everdeen Az éhezők viadala-trilógia főszereplője, fiktív karakter. A karakternek egy disztópikus világban kell helytállnia, ahol végsősoron a békés életre törekszik, s ennek visszaállításáért harcol.

² Greta Thunberg svéd származású éghajlatváltozás-aktivista, aki több világkongresszuson és csúcstalálkozón is felszólt.

Baby boomerek	X generáció	Y generáció	Z generáció	Alfa generáció
<p>A 2. világháború után születtek. Jelmondatuk: „soha többé háborút”. Számos társadalmi változáson mentek keresztül: feminizmus térhódítása, vietnámi háború. Növekvő fogyasztási tendenciák. Versenyszféra és idealizmus. Felnőttként találkoznak először számítógéppel, ugyanakkor mégsem ez lesz a legfőbb kommunikációs csatorna számukra.</p>	<p>A 60-as és 80-as években születtek. A válások száma és gazdasági bizonytalanság növekvőben van, A disco- és a hip-hopkultúra évei. Leginkább használatos médiaeszköz a TV és a videojátékok. A generáció tagjai fiatalabb korokban találkoznak a számítógéppel, illetve testközelből tapasztalják az információ-kommunikációs eszközök rohamos fejlődését és az információs társadalom kialakulását. Digitális bevándorlók, viszont használják az internet adta lehetőségeket.</p>	<p>A 80-as és 90-es években születtek. A technológia vívmányainak következtében az ITC szerepe fokozott jelentőségű lesz a fiatalkorukban. Munkakörnyezetükben nagyobb kreatív szabadságra és autonómiára vágyanak. Az e-mail, SMS korában szocializálódnak. Gyerekkorukban találkoznak az internettel. A szociális kapcsolataik úgy az online, mint az offline térben jelen vannak. Az ifjúsági korszakuk kitolódik, könnyen váltanak munkahelyet elégedetlenség esetén.</p>	<p>Másnéven milleniálisoknak, vagy Facebook-generációnak hívják őket. Magas fokú mobilitás és többféle valóságkép jellemzi őket. Digitális bennszülötteként is ismertek, valamint a harmadlagos digitális egyenlőtlenségek világának aktorai. Ők a screenagerek, a szürke hattyúk; egyediség, határtalanság és egyedi etikai és értékrendbeli attribútumok jellemzik őket. Nem ismerik az internet előtti világot, nagyon jó eszközhasználati képességekkel rendelkeznek, több ezer online kapcsolatuk van. Tevékenységeik során multitaskingolnak</p>	<p>2010 után született generáció. Növekedő gazdaságban születtek és töltik fiatal első felét. Új elvárások, oktatási trendek, materializmus jellemzi a korszakot, amelyben születtek.</p>

1. táblázat: Generációk közti különbségek
 Forrás: Székely 2020; Prensky, 2016 alapján saját szerkesztés

Noreena Hertz (2016) az, aki egyik kutatásával bevezeti a korábban is említett Greta- és Katniss-generáció fogalmakat, amivel a Z generáció egy-egy specifikumára utal, amelyek a következőkben foghatóak meg:

Technológia: Egy teljes mértékben behuzalozott generációról beszélünk, akik jelen vannak a social media különböző felületein, aktívak, visszacsatolnak, ők az első okostelefon-generáció.

Globális gazdasági visszaesés, krízisek: A 2008-as gazdasági válsághoz közeli években születettek életét meghatározzák a munkahelyi bizonytalanságok, a társadalmi egyenlőtlenségek és a gazdaság jövőjének alakulásától való félelem.

Terrorizmus és háborúk: A mai tinédzserek és fiatal felnőttek világképét formálja továbbá az a folyamatosan növekvő egzisztenciális fenyegetettség, amelyet, ha testközelből nem is tapasztalnak, de TikTok-videók, online megosztások révén első kézből értesülhetnek a háborúk, bombázások, terroristámadások jelenlétéről (Hertz, 2016).

Ebben a kontextusban a K generációt szorongó generációnak is nevezzük, akik bár nagyon sok szelfit készítenek, mégis fontosnak tartják egymás megsegítését, ugyanakkor a nagyvállalkozásokba, mamutintézményekbe egyre kevesebb reményt és hitet fektetnek. Meghatározó élményük a magányosság, felértékelődnek számukra a

személyes találkozók, a face-to-face kapcsolódások. Ki kell emelnünk azt is, hogy egy kreatív generációról beszélünk, aki nyitottak az innovációra, a technológia vívmányaira és a megoldáskeresésre.

Bár a 1996–2010 között született fiataloknak, ahogy az előzőekben is láthattuk, számos megnevezése van, azok jellege és használati módja a megnevezéshez köthető specifikumokban ragadható meg leginkább. Mivel a tanulmányom során a korosztály tagjainak digitalizációhoz való viszonyát és értékrendbeli alakulásait vizsgálom, így a továbbiakban iGeneráció néven említem őket (utalva a digitalizációhoz való viszonyukra).

2. A digitális bennszülöttek, avagy az iGeneráció az online térben

A digitális bennszülöttek fogalmát, ahogyan korábban említettük, Marc Prensky (2001) nevéhez kapcsoljuk, aki szerint a digitális és infokommunikációs eszközök megváltoztatják a gyerekek, a fiatal generáció viselkedési mintáit, valamint az oktatáshoz való viszonyát. A digitális bennszülötteknek gyakorlatilag anyanyelvévé válik az internet, míg a digitális bevándorlók (esetünkben a szülők, korábbi generációk) kénytelenek ebbe beletanulni, elsajátítani az új technológiákat, innovációkat, annak érdekében, hogy szót érthessenek a fiatalabbakkal. A következő táblázat jól szemlélteti, hogyan alakult a digitális bennszülöttek történeti fejlődési folyamata, valamint ez az új csoport, illetve társadalmi jelenség hogyan alakította a kutatási területeket is.

Időintervallum	Fázis	Fő megállapítások	Vezető kutató/iskola
1996–2006	kialakulás	A digitális bennszülöttek fogalma ebben a periódusban jelenik meg először. Ez a kezdete egy újszerű technológiai megismerésnek mind az oktatás, mind a magánélet terén, köszönhetően a fiatal generáció technológiai fejlődésének.	Marc Prensky, 2001
2007–2011	válaszreakció	A pedagógusok ezen változásokat morális pánikként értelmezik. Az ezredforduló következtében egy új csoport kialakulásáról, azaz a milleniális generációról beszélnek. Ebben az időszakban számos kísérlet történik az új technológiák és az új generációhoz való adaptálódásra.	Bennett, Maton, 2010
2012–2017	adaptáció	Megjelennek a digitális megosztottsággal kapcsolatos tudatosságra, valamint a Z generációt érintő kérdésekre vonatkozó kutatások. A közösségi média, mint a Facebook, Instagram vagy a Twitter állnak a digitalizációt és az újmédiát kutató szakemberek érdeklődésének középpontjában.	Junco, 2012
2017–jelenleg	újra-konceptu-alizálás	Új koncepció, az iGeneráció kerül kidolgozásra. Különböző paradigmák jelennek meg a technológia és a digitális bennszülöttek kapcsán. A kutatók és az oktatók a problémákra és ezek megoldásaira is egyaránt fókuszálnak.	Twenge, 2017

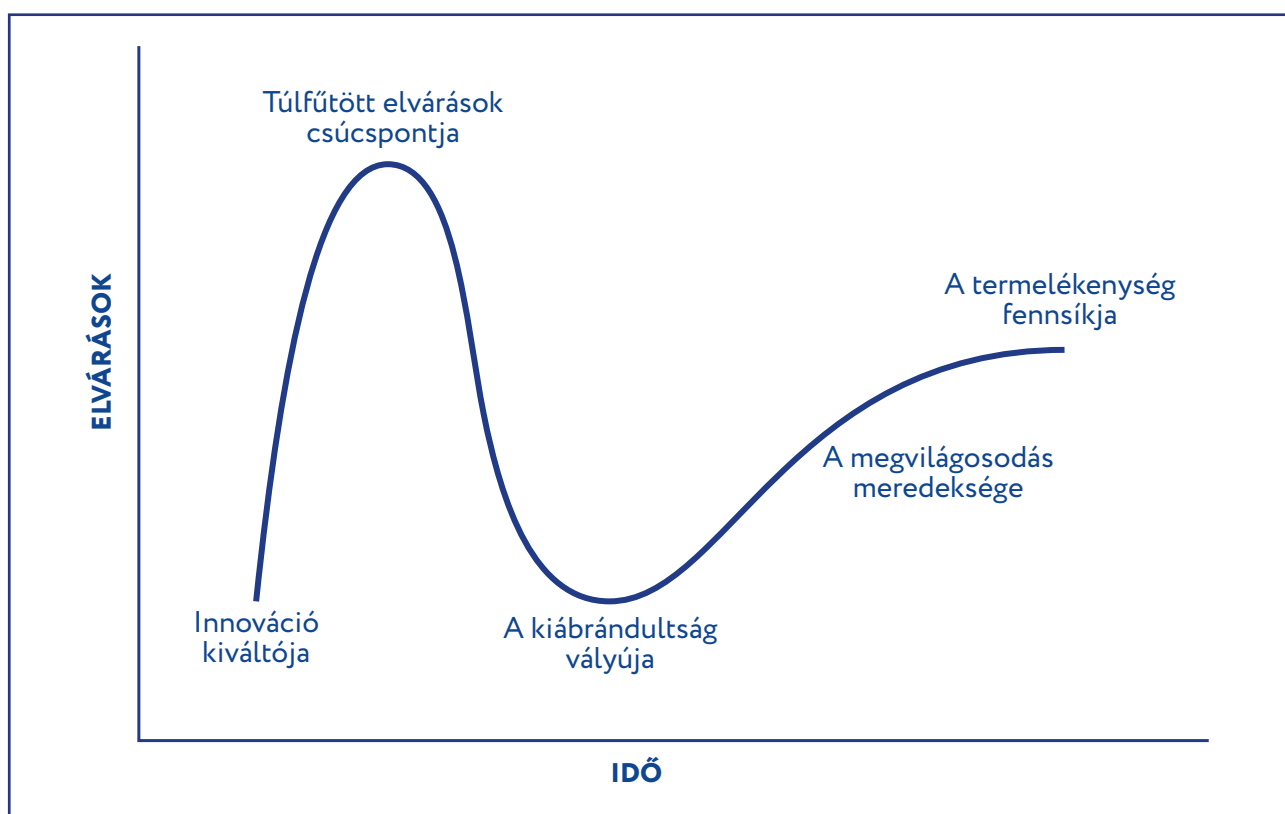
2. táblázat: A digitális bennszülöttek történeti fejlődésének áttekintése
Forrás: Evans & Robertson, 2020 alapján saját szerkesztés

2.1. Az iGeneráció válasza a digitális folyamatokra és a technológiai innovációkra

Az információs társadalom folyamatos változásnak van kitéve. Újabb és újabb trendek jelennek meg, így egyenlőtlenségek kialakulásához vezet, hogy valaki képes-e tartani a lépést az aktuális innovációkkal, hajlandó-e alkalmazkodni, új technológiákat megtanulni, és ezeket a saját munka- vagy tanulási területén életbe léptetni. Ahogyan a korábbi fejezetekben is olvashattuk, az iGeneráció, avagy K generáció tagjai nyitottak az innovációkra, sőt ők maguk is feltalálói, felfedezői újabbnál újabb és hasznosabb technológiai vívmányoknak.

Gartner közismert ábrája az innovációk és az új technológiák úgynevezett hype-ciklusokba rendeződését

mutatják be. Az információs társadalomban a technológiák terén folyamatos az innováció, újabb trendek, korszerű megoldások és napi divatok alakulnak ki. E görbe szerint ezen új innovációk kialakulása és a hozzá fűzött elvárások szintje is majd hogyan exponenciálisan növekedik, majd, amikor eléri a túlfűtött csúcspontot, szinte hasonlóképpen csökkenni kezd (Dessewffy, 2019). A növekedés időszakában a média is belekapaszkodik ezekbe a sikertörténetekbe, és szinte irracionális rajongás követi ezen új technológiák megjelenését. A drasztikus csökkenés okai között szerepelhet, hogy a termék nem tud megfelelni a felfokozott elvárásoknak, így nem fejlesztik tovább, esetleg a piacon megjelenik egy versenyképesebb technológia, amely akár az adott innováció teljes eltűnését is eredményezheti.

1. ábra: A Gartner-féle hype-görbe
Forrás: Dessewffy, 2019

Gondoljunk csak arra, hogy például a Hi5 közösségi portál mekkora közönséget vonzott be a 2000-es évek első felében, viszont a Facebook megjelenése után szinte teljesen eltűnt az információs technológia színpadáról. Ugyanígy jelen esetben szemtanúi lehetünk annak, ahogyan az Instagram egyre több felhasználót vonz át a Facebooktól, bár ennek a dimenziói jóval összetettebbnek bizonyulnak. A dekadencia legmélyebb pontja után, azaz az innováció

óból való kiábrándultságot követően, kikristályosodik a felhasználók köre, esetleges hatékonyságnöveléssel még szélesebb rétegek vonzhatók be, így a termék a hétköznapiak részévé válik, és annak elterjedése akár lassan növekedésnek is indulhat (Dessewffy, 2019). Ez a folyamat az iGeneráció digitalizációs mutatóinak szempontjából jelentős elem, ily módon a görbe segítségével is meg tudjuk ragadni az egyes technológiákkal való kapcsolatot.

3. Az iGeneráció értékrendje

Vagy A digitális bennszülöttek oktatáshoz való viszonya és értékrendje eltérő a korábbi korosztályokétól, így megjelenésük áthelyezte a generációkutatások fókuszát. Hiszen, ahogyan azt számos globális és lokális kutatás is igazolja, egy értékrend átalakulásnak lehetünk a tanúi az elmúlt években.

A Gartner-féle hype-görbe alapján láthattuk, hogy egy új technológiához való adaptálódás nem feltétlenül könnyű feladat, így feltételezzük, hogy bizonyos értékekkel, kvalitásokkal kell rendelkeznie a felhasználónak ahhoz, hogy nyitott legyen az internet és a közösségi média adta új lehetőségek felé, vállalja a tanulási és adaptálódási folyamatokat (Csepeli & Praszák, 2012). Az értékrend mint változó számos kutatásban megjelenik, mint egy olyan dimenziója az ember működésének, mely integráló funkciót tölt be, úgy a társadalomban, mint az egyén személyes életében (Szilágyi, 1987). Ezek az értékek olyan vezérelvek, melyek az egyének és csoportok életét, gondolkodását irányítják (Csepeli, 2009).

A hazai értékrendkutatások jelentős része megállapította, hogy életkortól függetlenül a család és a család biztonsága számít a leginkább preferált értéknek. A fiatalok körében inkább a modern, teljesítményorientációt és ösztönzést lefedő értékek kapnak magasabb pontszámot, valamint inkább az egyéni értékeket (változatos élet, siker) preferálják a tradicionálisabb értékekkel (hagyományok tisztelete, erkölcsi szabályok betartása) szemben (Csata, 2005). Ugyanakkor az iGeneráció értékei, a társadalmi kontextusok változásai következtében, is átalakuloban vannak. Bár alapvetően egy online térben szocializálódó közösségről beszélünk, mégis a fokozott online jelenlét miatt a közösségi és eszményi értékek (mint szerelem, boldogság, szépség és művészet világa) nagyobb hangsúlyt kapnak, mint a korábbi generációknál. (Rusu, 2021)

4. Az iGeneráció az online mezőben

4.1. Online mező és habitus

Bár a fiatalok az offline kapcsolódásokat preferálják, mégis az életterük nagy része a virtualitásba kerül át, hiszen ott alakítanak ki csoportokat, ott kapcsolódnak, ismerkednek, ott nyilvánítanak véleményt, fogyasztanak tartalmat, valamint ott is szegmentálódnak különböző fogyasztói, felhasználói csoportokba. Ilyen formán a digitalizációs fejlődés során kialakult csoportokat, klasz-

tereket és klasszifikálásokat bourdieu-i fogalmakkal és értelmezési rendszerekkel is megragadhatjuk, amely egy fontos szegmensbe helyezheti az iGeneráció online jelenlétét és médiahasználati specifikumait.

Pierre Bourdieu hatása a társadalomtudományokban nemcsak azokon a területeken érezhető, melyeket intenzíven tanulmányozott és melyekből máig ismert munkássága született, hanem egy olyanon is, melyet egyáltalán nem érintett, nevezetesen a digitális kommunikációs technológiák területén. Az elmúlt 15-20 évben, még a 2002-es halála előtt, a bourdieu-i mező, tőke és habitus egymással összefüggő fogalmainak fejlődése egyre inkább a digitális szociológia kialakulását vetítette elő (Daniels and Jokonya., 2016). A digitális szociológia fogalma utalhat a digitális kommunikációs technológiák társadalmi vonatkozásának kutatásaira, valamint a digitális technológiák alkalmazására a társadalomtudományok kutatási módszereiben.

A mező Bourdieu kulcsfontosságú térbeli metaforája, amelyet társadalmi kapcsolatok hálózataként és konfigurációjaként értelmezhetünk. Bár a köztük lévő határvonalak diffúzak, mégis mindegyik mezőt a saját logikája és kvázi játékszabályai határoznak meg. Ezekben az aktorok a mezőspecifikumoknak megfelelően tőkefelhalmozásra és monopolizálásra törekuszenek (Bourdieu, 1994). Számos, a digitális egyenlőtlenségekkel foglalkozó társadalomkutató a Bourdieu-féle mezőelméletet használja kutatásai alapjául. Példaértékűnek számít a Zillien és Marr (2013) által végzett kutatás az európai digitális egyenlőtlenségekről, valamint Hargittai és Hinnant (2008) vizsgálatai, melyek az Egyesült Államokban térképezték fel az internet-hozzáféréssel és -használattal kapcsolatos mintákat. Bourdieu mezőelméletét továbbgondolva Levina és Arriaga (2014) bevezette az *online mező* fogalmát, mely a tanuláshoz szolgáltat mindegy analitikus lencsét, valamint meghatározza az egyén társadalmi státuszát a felhasználók által létrehozott platformokon. Kutatásaik során azt vizsgálták, hogy különböző típusú tartalomgyártók és -fogyasztók hogyan hoznak létre közösen tartalmakat, valamint az erőviszonyok és a társadalmi státusz milyen szerepet játszik a platformtervezés során formák kialakításában és döntések meghozatalában. Hogy az online mezőben az aktorok milyen módon vannak jelen, és ez mennyiben értelmezhető az offline jelenlétük lenyomataként, azt a társadalommal, élettel

és kultúrával szembeni következetes attitűddel is meg lehet fogni, melyet Bourdieu habitusként határoz meg. A habitus definiálja és jellemzi különböző társadalmi osztályok jellemzőit, ugyanakkor ez trendszerűen változhat is. A digitális technológia terjedése új utakat taposott ki úgy a mezőelmélet, mint a habitus számára. Egyrészt megjelenik az online mező, melynek szintén megvannak a belső szabályai; a bizonyos életstílusok tere, mely a fogyasztói preferenciákban manifesztálódik leginkább (Ignatow & Robinson, 2017).

4.2. A lemaradástól való félelem

Az, hogy a fiatalok online jelenléte jelentős mértékben fokozódott az elmúlt években, eredményezhetett számos eddig nem ismert kihívást, szorongási faktort. Az egyik ilyen újszerű, viszont egyre ismertebb jelenség a *fear of missing out* (FOMO), azaz a lemaradástól való félelem. Számos közösségimédia-platform direkt vagy indirekt módon közvetíti az üzenetet: ha nem vagy online, akkor kvázi nem is létezel. A kimaradás, vagy valamilyen lényeges eseményről, közösségi tevékenységről történő lemaradás jelensége eddig sem volt teljesen ismeretlen, hiszen a digitalizáció, az internet és a közösségi portálok térhódítása előtt is, hogyha valakit kihagytak egy eseményből, bizonyos programokról, szórakozási alkalmakról, valószínűsíthetően hasonló dolgokat élt át, ennek csupán az intenzitása és a modalitása változott az online platformokon (Rushkoff, 2013). Ennek függvényében tehát a kimaradástól való félelem a szorongás érzésére utal, mely abból a felismerésből fakad, hogy az adott személy kimarad bizonyos pozitív tapasztalatokból. A jelenség gyakorlatilag arra ösztönzi az embert, hogy mindig naprakész legyen mások tevékenységével, többek között a közösségi média platformjain.

Számos kutatás foglalkozik a kérdéssel, például egy nagymintás flamand, tinédzserek körében végzett felmérésben a FOMO, a normál és a problematikus közösségimédia-használat, valamint a vulnérabilis viselkedés közötti összefüggéseket tárták fel. A mobil eszközök és a közösségi platformok elterjedésével együtt erősödni kezdett a kimaradástól való félelem jelensége is (Przybylski et al., 2013). A Rifkin és munkatársai (2015) által végzett kutatás alapján a FOMO leginkább olyan helyzetekben fordul elő, melyek a barátokkal kapcsolatosak, és olyan emberek tapasztalják meg, akik hiányt szenvednek a szociális kapcsolathálójuk terén. Ugyanakkor a szo-

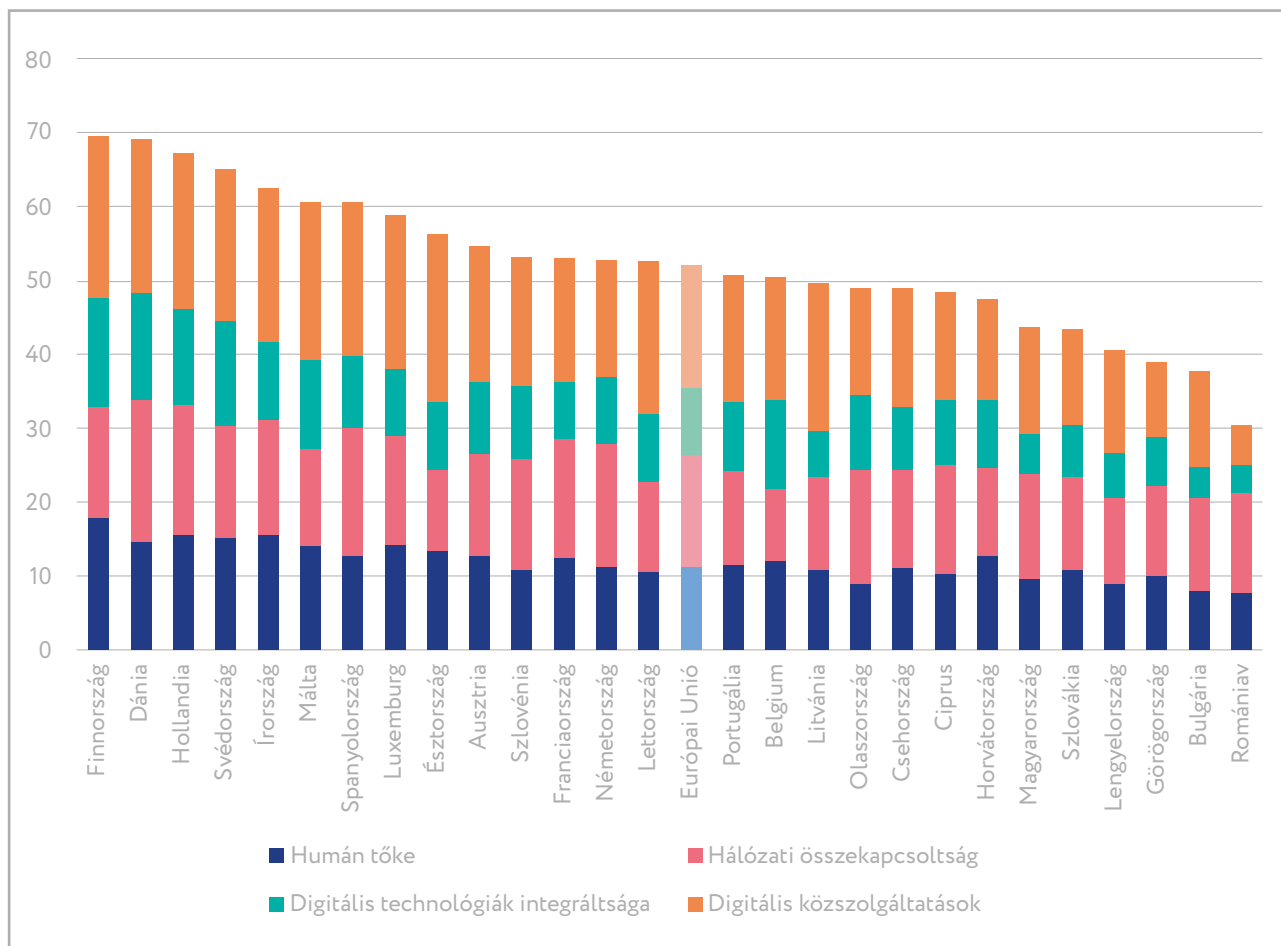
rongás mértéke hangsúlyosabban jelentkezhet olyan helyzetekben, mint külföldi munkavállalás, kiküldetés vagy intenzívebb tanulási időszak, míg kiránduláskor, nyaraláskor akár el is feledkezünk róla.

5. Digitalizációs mutatók empirikus elemzése

Elemzésem partikuláris részeinél magyarországi és erdélyi magyar fiatalokra vonatkozó adatsorokat használtam fel (Mozaik 2001–2016 és Erdélyi Magyar Középiskolások, 2020). A felhasznált kutatások kitérnek a fiatalok internethasználati szokásaira, készségeikre és képességeikre, eszközellátottságukra is. Az adatelemzés során egyváltozós és kétváltozós módszerekkel dolgoztam, leírótisztikai elemeket és magyarázó tényezőket is bevonva az adatfeldolgozási folyamatba. A főbb témák, amelyeket körbejárok: az iGeneráció társadalmi kontextusa a digitalizáció szempontjából (digitális behuzalozottság, lefedettség), a korcsoport felhasználói kompetenciái európai és lokális viszonylatban, a generációhoz tartozók értékrendje a digitális mutatók és a közösségi média használatának tükrében, valamint az iGeneráció lemaradástól való félelmének a mutatói erdélyi magyar kontextusban. (Erdélyi Középiskoláskutatás, 2020) Az elemzés során átfogó képet kívánok adni a generáció digitalizációs mutatóiról. Első körben kutatásom kontextusát, az Európai Unió és az OECD-országok aktuális kapcsolódási és digitalizációs trendjeit szeretném bemutatni, az összehasonlíthatóság kedvéért. Az adatelemzésre az OECD-országok digitális mutatóit, valamint az Eurostat digitális lefedettségre vonatkozó adatait használtam fel. (OECD adatok 2022 és Eurostat adatok 2021)

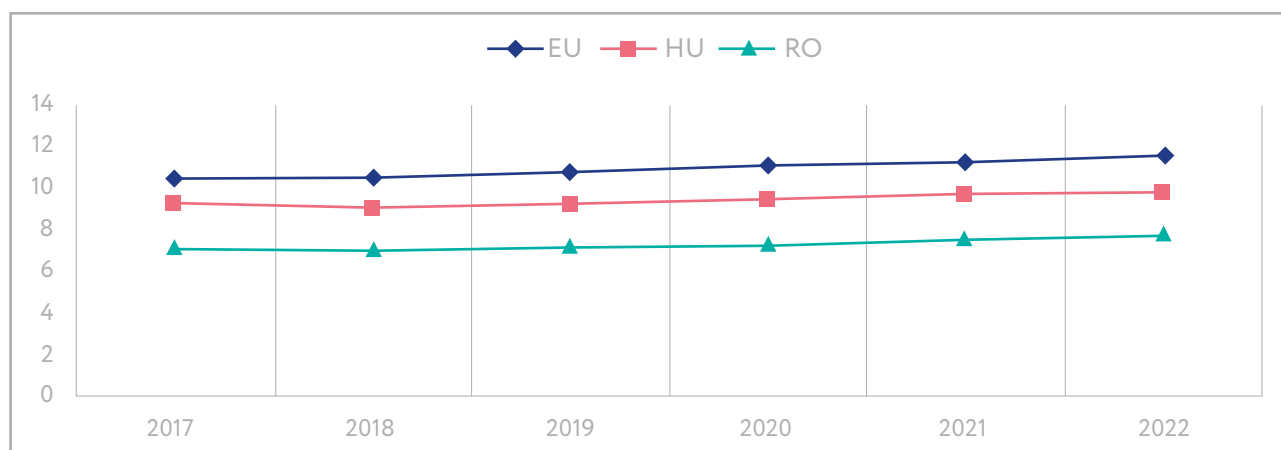
5.1. Az iGeneráció digitalizációs mutatói nemzetközi és európai kontextusban

Az Európai Bizottság által 2014 óta évente közzétett index (Digital Economy and Society Index, DESI) a gazdaság és a társadalom digitális fejlődését méri négy fő dimenzió mentén: hálózati összekapcsoltság (connectivity), humán tőke (human capital), digitális technológiák integráltsága (integration of digital technology) és digitális közszolgáltatások (digital public services). Ahogy az alábbi ábrán is láthatjuk, a 2022-es index mérőszámai szerint legjobban az északi, illetve a gazdasági és jóléti szempontból is prosperáló országok állnak. Magyarország az európai uniós átlag alatt található, a 22. helyen, míg a sort Románia zárja. (DESI, 2022)

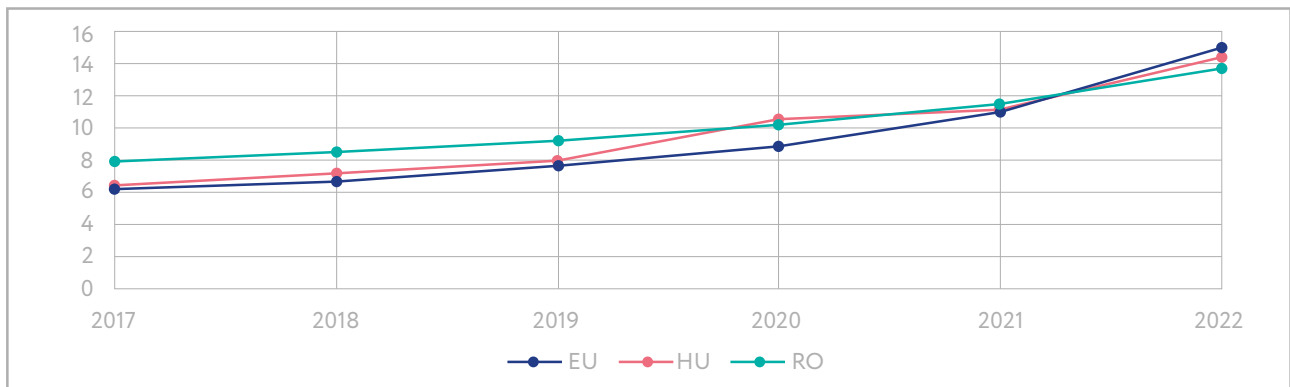
2. ábra. Digitális gazdasági és társadalmi index országok szerint 2022-ben (Forrás: DESI 2022, saját szerkesztés)

Ha egyenként elemezzük az egyes dimenziókat, akkor azt láthatjuk, hogy a humán tőke, azaz az internethasználók, az IKT-szakemberek aránya, valamint az alapszintű és fejlett digitális készségek szintje – bár valamelyest növekedett mindkét országban –, mégis az EU-s átlag alatt maradt 2022-ben.

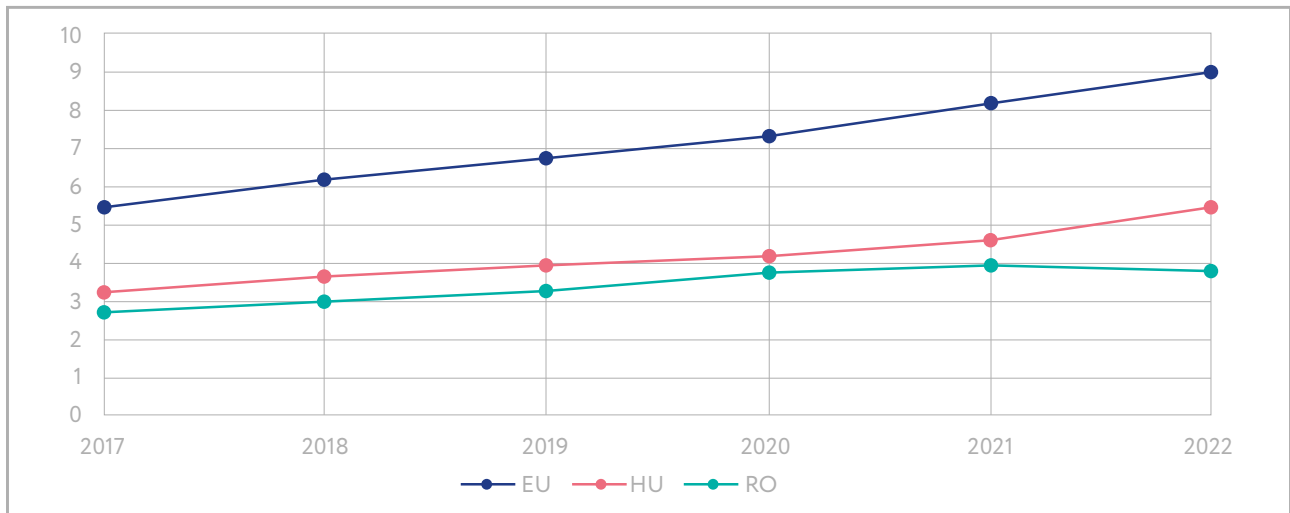
3. ábra: A humán tőke dimenziója (Forrás: DESI 2017–2022, saját szerkesztés)

Minden esetben a hálózati összekapcsoltság mutat felfele ívelő tendenciát. 2021-ben a lefedettségi arányok Magyarország és Románia esetében megegyeztek, majd az EU-s átlag 2022-re keveset megnövekedett.

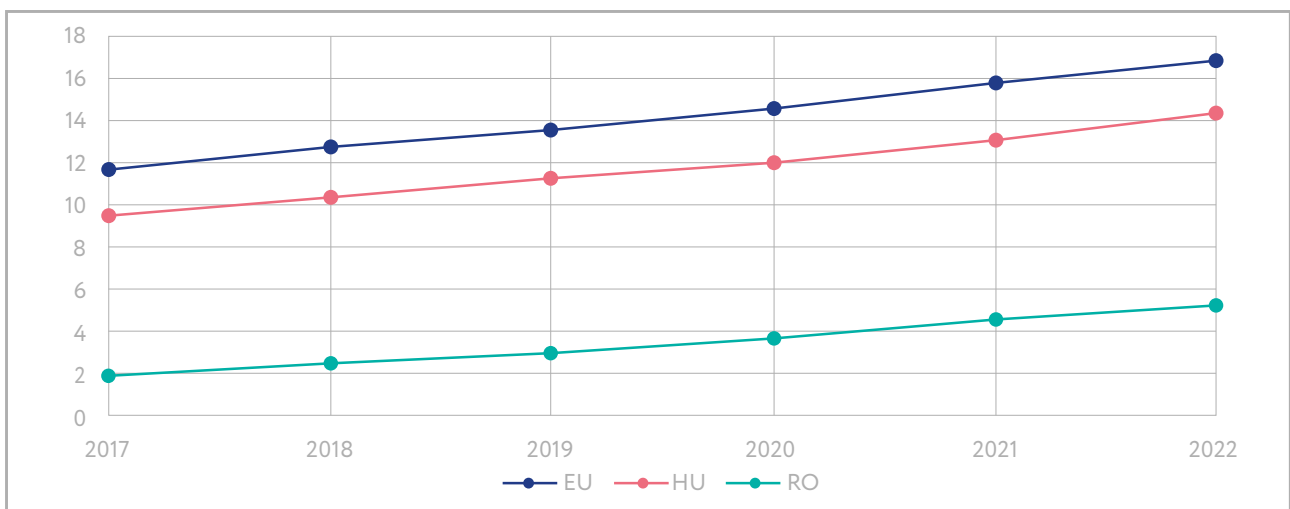
4. ábra: A hálózati összekapcsoltság dimenziója (Forrás: DESI 2017–2022, saját szerkesztés)

A digitális technológiák integráltsága alapvetően a vállalkozások digitalizálására és az e-kereskedelemre vonatkozik. Bár mindkét országban törekednek a vállalkozások digitalizálására, melyhez európai uniós források is elérhetők, mégis mind Magyarország, mind Románia jelentősen elmarad az EU-s átlagtól. Az utóbbi évben Magyarország felfelé irányuló tendenciát mutat, míg Romániában még kisebb visszaesés is megfigyelhető.

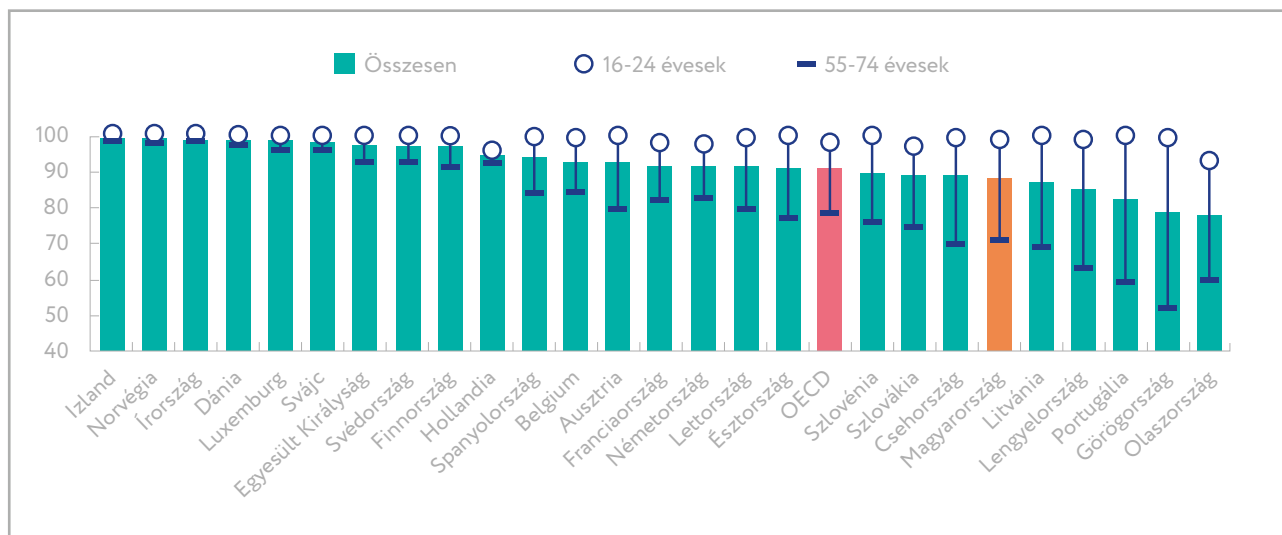
5. ábra: Digitális technológiák integráltságának dimenziója (Forrás: DESI 2017–2022, saját szerkesztés)

A negyedik index a kormányzat (e-government), közigazgatás és az egészségügy (e-health) digitalizációjára vonatkozik. Ebben a dimenzióban Románia jelentősen le van maradva Magyarország és az EU-s átlag mögött.

6. ábra: Digitális közszolgáltatások (Forrás: DESI 2017–2022, saját szerkesztés)

Ha az internetpenetrációt és internethasználati gyakoriságot nézzük az Európán belüli különböző OECD-tag-államokban³, azt láthatjuk, hogy ebben a kategóriában Magyarország az európai OECD-átlag alatt van, hiszen a 2022. januári adatsorok alapján a 16–24 évesek 98,5%-a van behuzalozva (ami egy jelentős arány a többi országhoz viszonyítva is), viszont az 55–74 éves korosztály csupán 70,9%-a rendelkezik internet-hozzáféréssel.

7. ábra: Internethasználat és -hozzáférés az OECD-országokban életkor-kategóriák szerint
 Forrás: OECD-adatbázis 2022 (OECD, 2022), saját szerkesztés

Az erdélyi magyarok esetében az internet-hozzáférés megyénként változó tendenciát mutat. A 2016-os Mozaik-felmérés adatai szerint az internet-hozzáférés 87–100% között mozgott. Legalacsonyabb Maros megyében, illetve a székelyföldi megyékben volt.

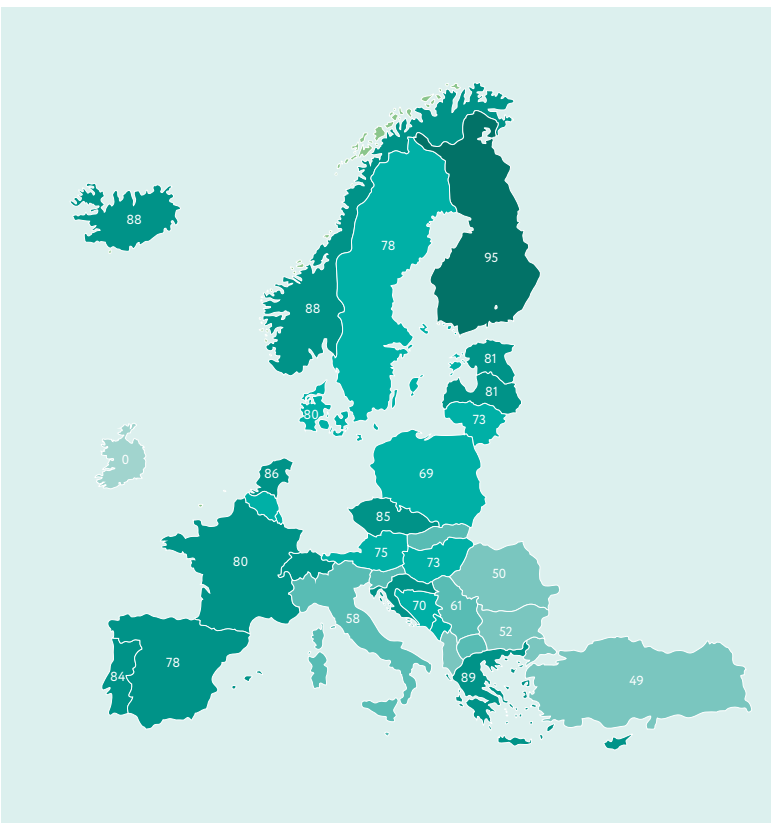
A digitálisegyenlőtlenség-kutatások, illetve a statisztikai adatok is azt igazolják, hogy úgy hazánkban, mint az Európai Unió szintjén az internethez való hozzáférés és az internethasználat aránya jelentősen megugrott az elmúlt húsz évben. A fontosabb kérdések inkább amentén szerveződnek, hogy milyen tartalmakat hogyan használnak a fiatalok, és milyen képességekkel, készségekkel rendelkeznek az internet- és az okostelefon-használatot illetően.

5.2. Digitális képességek és internethasználati trendek az iGeneráció körében

Az alábbi, az Eurostat által 2021-ben végzett felmérés alapján láthatjuk országokra lebontva azon 16–25

évesek százalékos arányát, akik legalább alapvető digitális készségekkel rendelkeznek. (Eurostat, 2021) A korcsoportban magas aránnyal a fejlettebb észak, észak-nyugati és nyugati államok rendelkeznek, ahol a DESI index szerint is magas a digitális gazdasági és társadalmi fejlettség, így a fiatalok megfelelően kiépített digitális környezetben tudják fejleszteni, később pedig kamatoztatni a készségeiket, képességeiket. Magyarországon ezen fiatalok aránya 73%-ra tehető, így az uniós tagállamok közepmezőnyében helyezkedik el. Romániában ez az arány jóval kisebb (5%), vagyis jelentősen kisebb arányban vannak azok a fiatalok, akik legalább alapvető digitális képességekkel és készségekkel rendelkeznek. Ezen deprivált helyzetben lévő fiataloknak – akár szocio-ökonómiai, akár egyéb háttérnyezők miatt – a későbbiekben sokkal nehezebb dolguk lesz pozicionálni magukat a munkaerőpiacon, hiszen a legtöbb meghirdetett állás digitális kompetenciákat is elvár a jelentkezőktől.

³ Jelen tanulmány egy európai kontextusba szeretné helyezni a magyar iGenerációhoz tartozó fiatalokat a digitalizáció különféle mutatói kapcsán, így jelen elemzésből kimaradtak az Európán kívüli OECD országok.

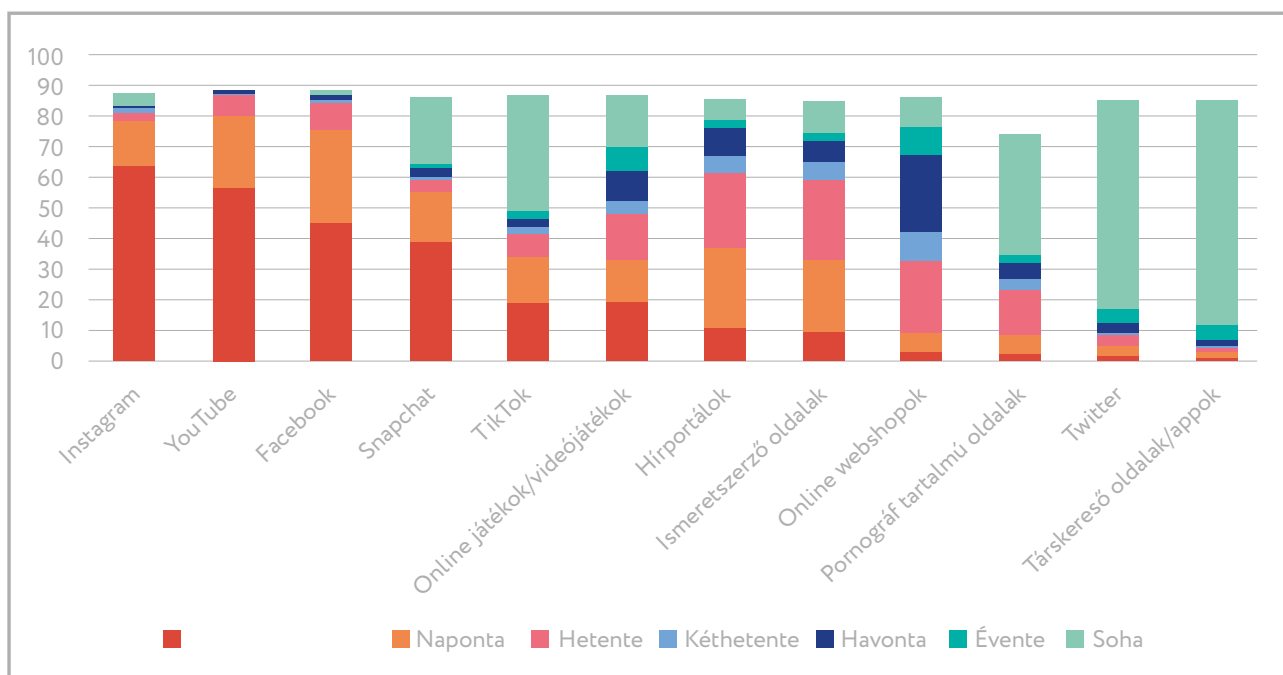

8. ábra: Alap- vagy afölötti digitális készségekkel és képességekkel rendelkező 16–25 évesek százalékos aránya országonként
 Forrás: Eurostat 2021, saját szerkesztés

5.3. Erdélyi magyar fiatalok internethasználati szokásai

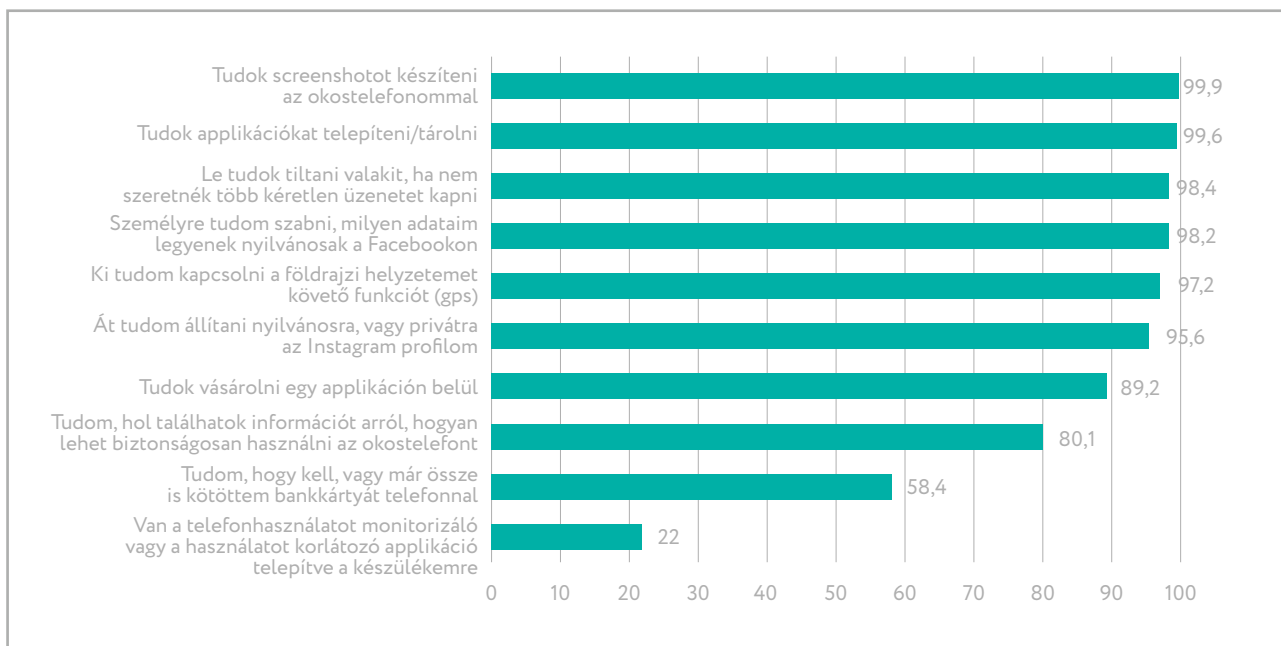
A következőkben az erdélyi magyar iGeneráció internethasználati és azzal kapcsolatos készségbeli attribútumaira fogok kitérni. A Kolozsvári Magyar Egyetemi Intézet és a Max Weber Szakkollégium segítségével 2020-ban végzett kutatásom szeretném bemutatni, melynek keretében 1087 fiatalat kérdeztem meg. A vizsgálat során felmértük az iGeneráció közösségimédia-jelenlétét, okostelefon-használatát, az ezekhez szorosan kapcsolódó használati célokat és készségeket, valamint azt, hogy milyen értékrenddel rendelkeznek, és ezt hogyan befolyásolhatja a közösségimédia-jelenlét, illetve mennyire félnek a lemaradástól.

Ha megfigyeljük az alábbi ábrát, láthatjuk, hogy az erdélyi magyar fiatalok közösségimédia-jelenlét szempontjából igencsak aktívak. A kérdőívek alapján átlagosan 11 évesen már rendelkeztek okostelefonnal. Az iGeneráció kedvelt platformjai a videómegosztók, mint a YouTube vagy a TikTok, legkedveltebb platformjuk az Instagram, ahova a Reels segítségével szintén feltölthetnek rövid videókat. Bár a Facebook inkább az idősebbek körében közkedvelt, a fiatalabb generáció is szívesen használja, ahogy a Snapchatet is. Legkevésbé használt platformnak a Twitter számít, amely inkább a nyugati társadalmakban népszerű.

9. ábra: Egyes felületek használatának gyakorisága az erdélyi magyar fiatalok körében
 Forrás: Erdélyi Magyar Középipóláskutatás 2020, saját szerkesztés

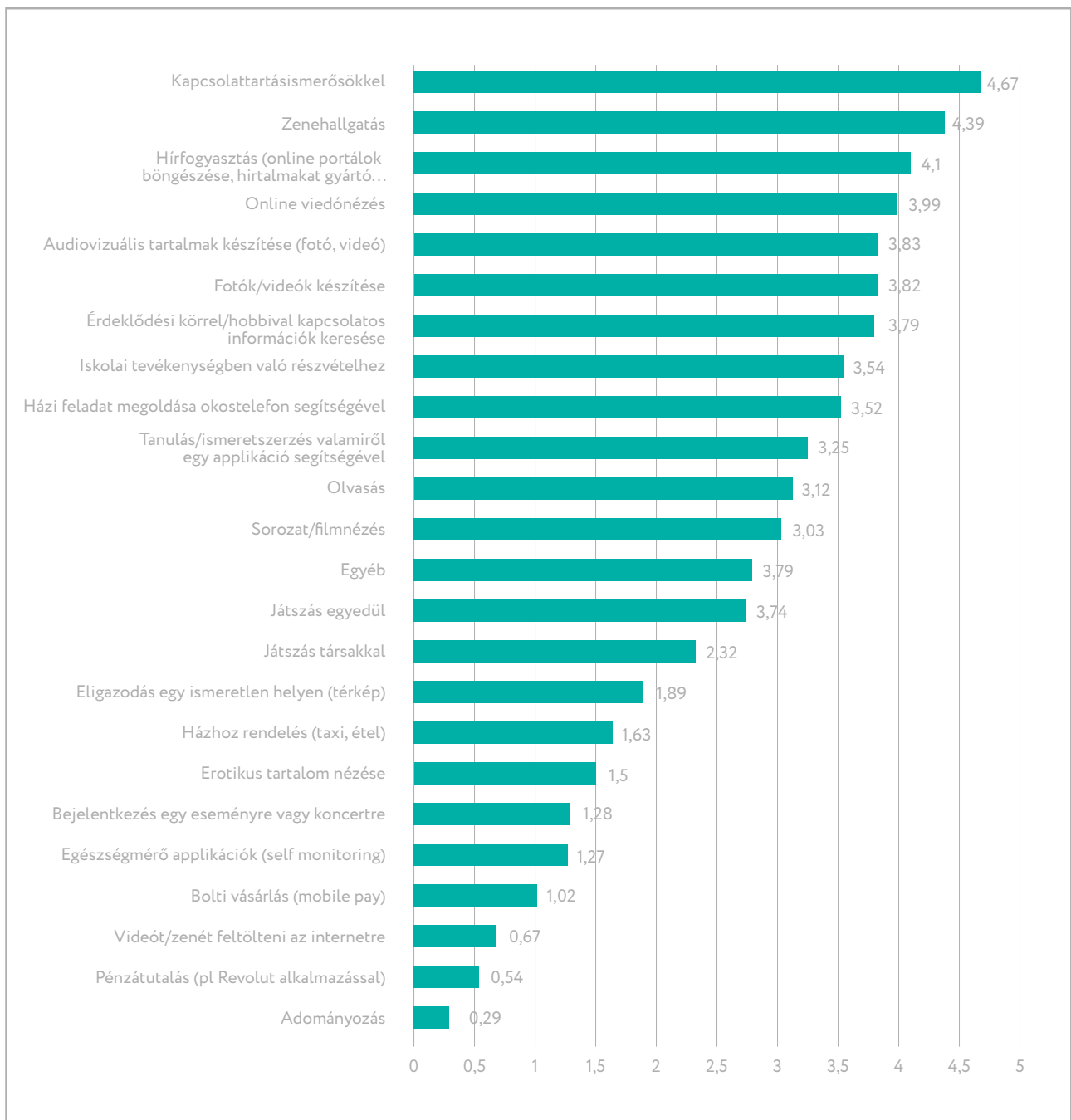
A kérdések során a fiatalok készségeire is kíváncsiak voltunk. Alapvetően a kérdéssorokat az okostelefon-használatra szabtuk, hiszen ez az iGeneráció leginkább használt eszközének számít. A fiatalok rendelkeznek az alapvető skilllelkel, sőt, ha szükséges, akkor ki tudják zárni az ártalmas tartalmakat, vagy le tudják tiltani a bántalmazó felhasználókat is. Mivel középiskolásokkal készült a felmérés, így a készülék összekapcsolása a bankkártyával a kevésbé ismert, még el nem sajátított készségek közé tartozott. Ugyanakkor az iGeneráció tagjai nem monitorozzák vagy korlátozzák az online eltöltött tevékenységi idejüket. A felmérés alapján az átlagos screen time 1,5–2 órára tehető naponta, amely időintervallum az online oktatás alatt jelentősen megnövekedett.

10. ábra. Okostelefon-használati készségek és képességekkel rendelkezők százalékos eloszlása
 Forrás: Erdélyi magyar középiskolás kutatás 2020, saját szerkesztés

Az iGeneráció tagjai számára fontos a face-to-face, de az online kapcsolattartás is. Ilyen formán az okostelefonjukat leginkább az ismerősökkel, barátokkal való kapcsolattartásra használják, de zenét is szívesen hallgatnak rajta, ennek segítségével fogyasztanak híreket, néznek online videókat (többnyire vloggereket, YouTube- és TikTok-influenszereket), ugyanakkor nemcsak fogyasztók, hanem ők maguk is szívesen gyártanak audiovizuális tartalmakat. A 14–19 évesek használják legkevésbé az okostelefonjaikat bolti vásárlásra, videó- vagy zenefeltöltésre, pénzutasításra és adományozásra.

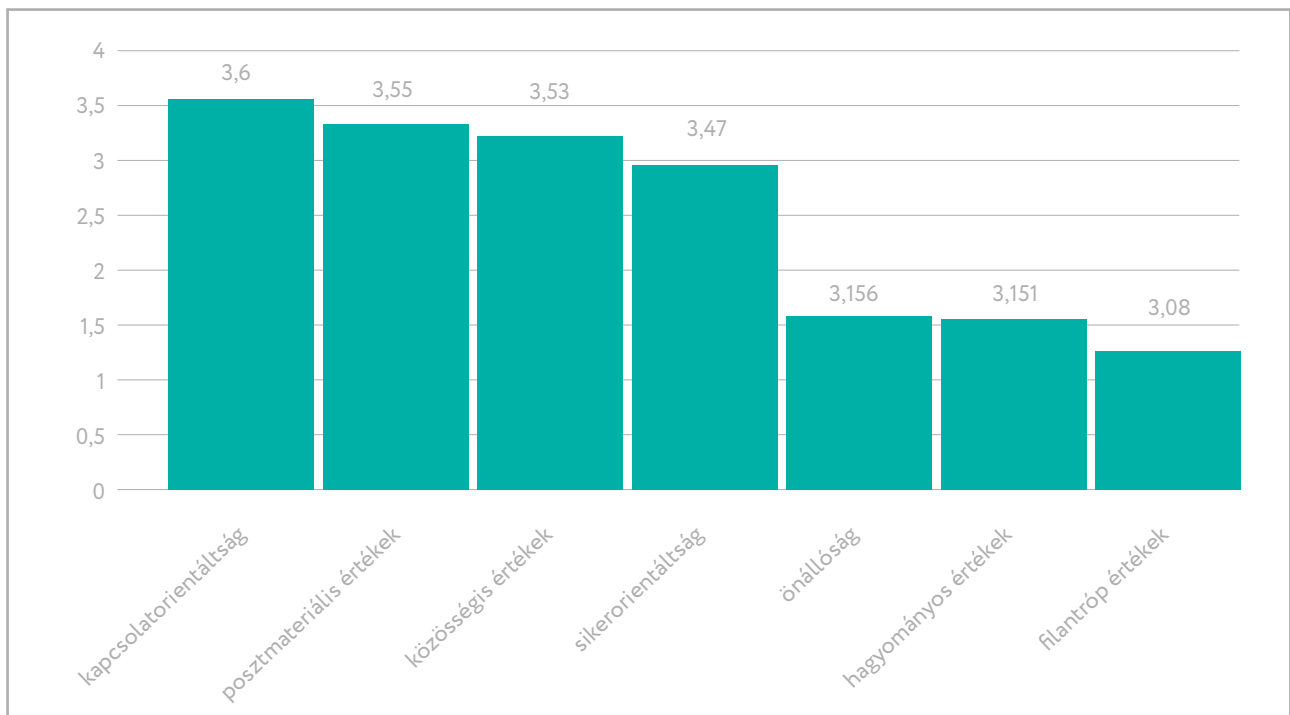

11. ábra: Tartalomhasználati kategóriák átlagértékei
 Forrás: Erdélyi magyar középiskolás kutatás 2020, saját szerkesztés

Milyen érték fontos az iGenerációnak és mennyire elterjedt a kimaradástól való félelem köreibben?

A tanulmány utolsó fejezetében azt nézzük meg, hogy az értékrend hogyan függ össze a K generáció, vagyis az iGeneráció körében a közösségimédia-használattal, illetve hogy a korcsoport fiatalabb tagjai mennyire tartanak attól, hogy kimaradnak az online térből, milyen mértékben érzékelhető rajtuk a lemaradástól való félelem.

A fiatalok értékeit egy hagyományos értékskálán mértük, amelyek alapján később a következő értékcsoportokat határoztuk meg: önállóság, kapcsolatorientáltság, hagyományos értékek, sikerorientáltság, filantróp értékek, közösségi értékek és posztmateriális értékek. Az átlagok alapján a fiatalok számára a leginkább fontos érték kategóriák a következők voltak:

12. ábra: Értékfaktoriális átlagpontjai az erdélyi magyar fiatalok körében
 Forrás: Erdélyi magyar középiskolás kutatás 2020, saját szerkesztés

A legfontosabb értéknek a kapcsolatorientáltságot, a barátokkal, ismerősökkel történő kapcsolattartást határozták meg, majd a posztmateriális értékeket, mint a szépség világa, a békés világ, a szeretet és a szerelem értékeit, ugyanakkor a közösségi értékek, mint a család, az összetartó közösség is fontos helyen szerepelt a fiatalok körében. Az önkéntesség, segítségnyújtás, valamint a hagyományos értékek, mint a magyarságtudat, a vallásosság vagy a hagyományörzés kicsivel kisebb pontszámot kapott.

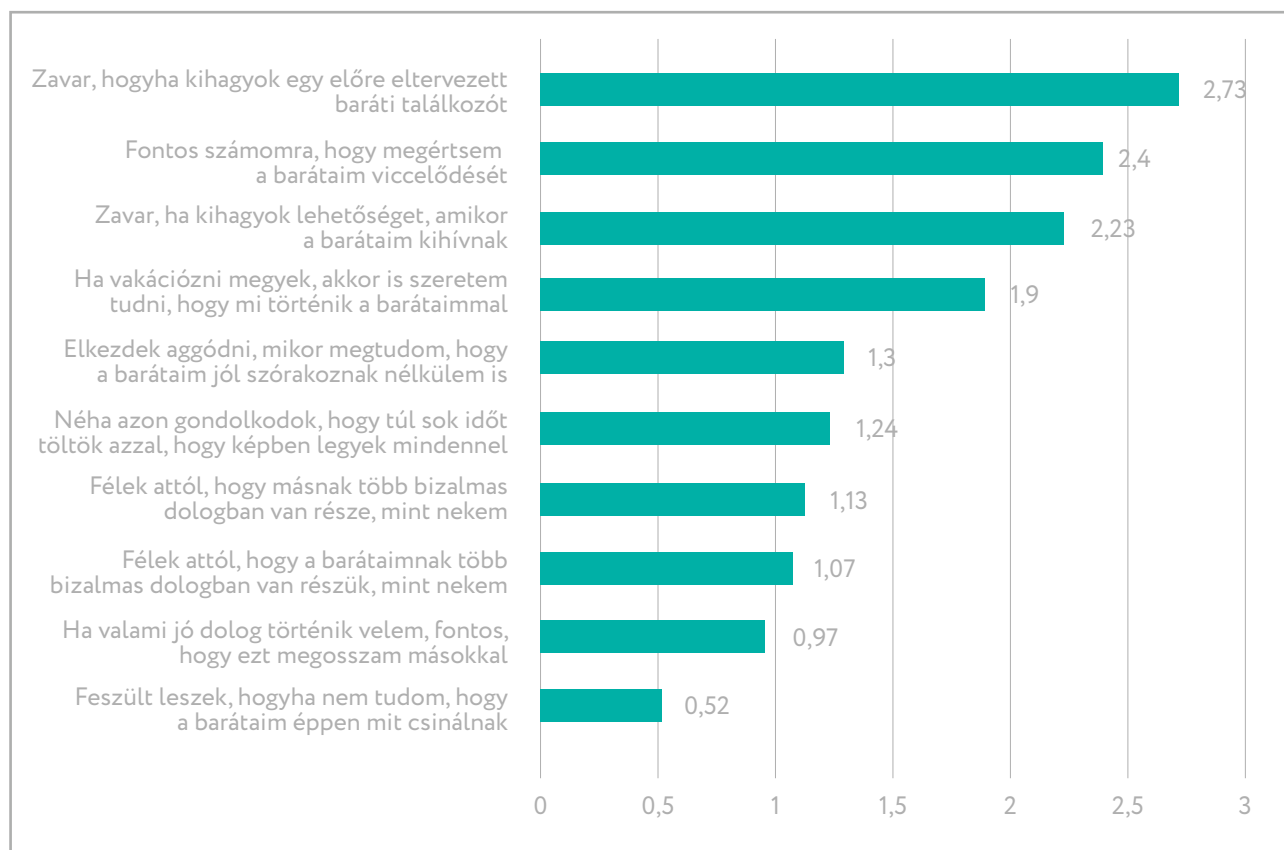
Korrelációs együttható mérése segítségével a közösségimédia-használat gyakorisága és intenzitása, valamint az egyes értékcsoporthoz és érték kategóriák közötti kapcsolatot a következő táblázat szemlélteti:

	Korrelációs együttható (Közösségimédia-index)
Önállóság	0,298**
Kapcsolatorientáltság	0,092*
Munka	0,115*
Pénz	0,291**
Vallás, spiritualitás, istenben való hit	-0,116*
Szépség világa	-0,089*
Mindig elérni kitűzött céljaidat	0,189*
Mindig megszerezni, amit kívánsz	0,254*
Vezetéshez, döntéshez való jog	0,094*

4. táblázat: Korrelációs együtthatók a közösségimédia-használat és az értékek tekintetében
 Forrás: Erdélyi magyar középiskolás kutatás 2020, saját szerkesztés

Az önállóság értékkategória, azon belül pedig a vezetéshez, döntéshozzához való jog, illetve az, hogy a fiatal elérje a kitűzött céljait, pozitív kapcsolatban van a közösségimédia-használattal. A social mediában való jelenlét eleve feltételez egyfajta önállóságot, valamint hozzásegítheti a fiatalt ahhoz, hogy a későbbiekben elérje a karrierrel vagy a magánéletével kapcsolatos céljait. Hangsúlyosan megjelenik a pénz és a munka mint érték, valamint a közösségi média kapcsolata. A közösségimédia-platformokat most már egyre többen nemcsak szórakozás céljából, hanem munkakeresési, pénzszerzési szándékkal is használják. A materiális és az individualista értékek mellett megjelenik a kapcsolatorientáltság is, hiszen a közösségi média egyes platformjai jó eszközként szolgálnak a kapcsolattartásra, találkozók megbeszélésére, közös csoportokban, fórumokban való részvételre. Bár a K generáció tagjai inkább a face-to-face találkozásokat preferálják, mégis aktívan jelen vannak kapcsolattartás céljából az interneten. A vallás, spiritualitás és a szépség világa negatívan korrelál a közösségimédia-használattal. Mindkét érték elmélyültséget igényel, amelyre talán a közösségimédia-platformok nem számítanak a legmegfelelőbb felületnek.

Ahogy a tanulmány első fejezeteiben is olvashattunk róla, az iGeneráció alapvetően egy szorongó generáció. Számos ok és pszichoszociális magyarázat van erre, viszont jelen esetben a digitalizációval kapcsolatban emelnék ki egy fontos elemet, mégpedig a lemaradástól való félelmet. A FOMO jelenségét a Przbylski-féle (2013) kérdéssorral vizsgáltuk, amely összesen 10 állítást tartalmazott a lemaradástól való félelemre vonatkozóan. Ahogy az ábrán is láthatjuk, az iGeneráció erdélyi magyar fiataljait leginkább az zavarja, hogyha egy előre eltervezett baráti találkozót hagynak ki, vagy annak a lehetőségét, hogy találkozzanak a barátaikkal; fontos számukra a jelenlét, illetve az is, hogy megértsék a barátaik viccelődését. Az viszont nem jellemző rájuk, hogy feszültté válnak, ha nem tudják, hogy a barátaik éppen mit csinálnak, vagy ha a barátaiknak több bizalmas dologban van részük, mint nekik. Ha valami jó dolog történik velük, nem tartják egyből fontosnak azt, hogy ezt online megosszák másokkal. Alapvetően a FOMO inkább a valódi világtól való lemaradás félelmében jelenik meg. Hogyha kategóriákba soroljuk ezeket a változókat, akkor is azt látjuk, hogy a magas FOMO-értékkel rendelkezők alacsony arányban vannak jelen (mintegy 20%).

13. ábra: FOMO-indikátorok átlagértékei (1-től 5-ig terjedő skálán)
 Forrás: Erdélyi magyar középiskolás kutatás 2020, saját szerkesztés

Következtetések

A tanulmány során egyrészt betekintést szerettem volna nyújtani az iGen, avagy a Katniss-generáció életmódbeli, magatartásbeli és felhasználói sajátosságaiba, ezt egy olyan európai és lokális kontextusba helyezve, amely segíthet megérteni azt, hogy milyen digitális palettán van lehetősége az adott fiataloknak mozogni. Mind az Eurostat, az OECD, mind pedig a DESI index adatai alapján elmondhatjuk, hogy bár Magyarországon és Romániában az internetpenetráció és a lefedettség magas arányban van jelen, ám az alap digitális fejlettségi mutatók tekintetében – bár Magyarország jobban áll Romániához képest, mégis – mindkét ország az európai uniós átlagok alatti mutatókkal rendelkezik. A fiatal generáció digitális skilljei és készségei ehhez mérten szintén alacsonyabbak más EU-s országokban élő társaikéhoz képest.

Ahogy egy lokális ifjúsági közösséget felmérő kutatás adataiból is láthattuk, az erdélyi magyar iGeneration egy bizonyos rétege⁴ rendelkezik digitális alapkészségekkel, biztonságosan tudja használni az okostelefont, mégpedig elsősorban kapcsolattartásra, tartalomfogyasztásra és -gyártásra. A fiatalok számára a közösségi, kapcsolattartási és posztmateriális értékek váltak fontossá, értékrendjük korrelál a közösségimédia-használat intenzitásával és gyakoriságával, viszont alapvetően nem tartanak attól, hogy lemaradnának valamiről, hogy-

ha nincsenek egyfolytában online, hiszen számukra a személyes találkozások, face-to-face kapcsolódások töltenek be fontos szerepet, az ezekből való kimaradás okoz szorongást, nem pedig az élmények azonnali megosztásának elmaradása.

Ahogy a szakirodalmi és az empirikus elemekből is láthattuk, az iGeneration akár egy hibrid generációnak is mondható, akik bár erőteljesen jelen vannak az online térben, valódi kapcsolataikat sem hanyagolják el, azok fontos szerepet töltnek be életükben.

Bár alapvető digitális készségekkel és képességekkel rendelkeznek, a kérdés nyitott marad, hogy az adott társadalmi, földrajzi kontextusban hogyan tudják ezt kamatoztatni. Megvannak-e a megfelelő infrastrukturális lehetőségeik arra, hogy a digitális készségeikkel akár előnyt szerezzenek később a munkaerőpiacon? Illetve mi történik azokkal a személyekkel, akik teljes mértékben digitális depriváltságban élnek? Bár idődimenzió szempontjából az iGeneráció tagjai, mégsem férnek hozzá megfelelően az eszközökhöz és információhoz. A tanulmány ezeket a kérdéseket és összefüggéseket nem vizsgálja, viszont érdemesnek tartom a továbbiakban erre a kérdéskörre is kitérni; holisztikusabban és mélyrehatóbban, a társadalmi struktúrákba beágyazottan is vizsgálni a digitalizáció hatását.

³ Itt fontos kiemelni azt, hogy az adatfelvétel online készült, a pandémia elején, az online oktatásra való átállás kezdetekor, így alapvetően olyan fiatalok kerültek bele a mintába, akik rendelkeznek megfelelő eszközzel (telefon, táblagép, személyi számítógép stb.), ahhoz, hogy a kérdőívet ki tudják tölteni.

Irodalomjegyzék

- Bennett, S. & Maton, K. (2010) Beyond the „Digital Natives’ Debate: Towards a More Nuanced Understanding of Students’ Technology Experiences. *Journal of Computer Assisted Learning*, 26(5), 321–331.
- Bourdieu, P. (1994). Rethinking the State: Genesis and Bureaucratic Field, *Sociological Theory. New Critical Writings in Political Sociology* 12. 1-18.
- Csata I. (2005). Az erdélyi magyar fiatalok értékeiről. In *A perifériáról a centrumba: az erdélyi fiatalok helyzetképe az ezredforduló után*, 133-161.
- Csepeli Gy. & Prazsák G. (2012). *Információs társadalom 2.0*. Budapest, HU: Jószöveg
- Csepeli Gy. (2009). Új szegénység. A digitális egyenlőtlenség kulturális hatásai. In Antalóczy T., Füstös L. & Hankiss E. (szerk.), *(Vész)jelzések a kultúráról*. Budapest, HU: MTA PTI.
- Daniels, N.&Jokonya O. (2016).Factors Affecting Digital Transformation in the Retail Supply Chain. *New Project. Conference Paper*
- Dessewffy T. (2019). *Digitális szociológia – A szociológiai képzelet a digitális korban*. Budapest, HU: Typotex.
- Evans, C. & Robertson, W. (2020). The Four Phases of the Digital Natives Debate. *Human Behavior and Emerging Technologies*, 2(3). 269-277.
- Hargittai E. & Hinnant, A. (2008). Digital Inequality: Differences in Young Adults Use of the Internet, *Communication Research*, 35(5), 602–621.
- Hertz, N. (2016). Think Millennials Have It Tough? For Generation K, Life Is Even Harsher. *The Guardian.*, <https://www.theguardian.com/world/2016/mar/19/think-millennials-have-it-tough-for-generation-k-life-is-even-harsher> , letöltés ideje: 2022.07.31
- Ignatow, G. & Robinson, L. (2017). Pierre Bourdieu: Theorizing the Digital. *Information, Communication & Society*. 20(7), 950–966.
- Junco, R. (2012). In-Class Multitasking and Academic Performance. *Computers in Human Behavior*, 28(6), 2236–2243.
- Levina, N. & Arriaga, M. (2014). *Distinction and Status Production on User-Generated Content Platforms: Using Bourdieu’s Theory of Cultural Production to Understand Social Dynamics in Online Fields*. *Information Systems Research* 25 (3). 468 – 489.
- Prensky, M. (2001). Digitális bennszülöttek, digitális bevándorlók. *On the Horizon*, 9(5), 3–9.
- Prensky, M. (2016). *Education to Better Their World: Unleashing the Power of 21st Century Kids*. New York, NY: Teacher College Press.
- Prybylski, A. et al. (2013). *Motivational, Emotional, and Behavioral Correlates of Fear of Missing Out*. *Computers in Human Behaviour* 29(4). 1841 – 1848.
- Rifkin, J. Chan Cindy, and Barbara Kahn (2015). Fomo: How the Fear of Missing Out Leads to Missing Out, in *NA - Advances in Consumer Research Volume 43*, eds. Kristin Diehl , Carolyn Yoon, and , Duluth, MN : Association for Consumer Research, Pages: 244-248.
- Rushkoff, D. (2013). *Present Shock: When Everything Happens Now*. New York, NY: Penguin Group.
- Rusu, Sz. (2021). *Internethasználati szokások és digitális megosztottság az erdélyi magyar középiskoláskorú fiatalok körében*. *Média és Identitás* 4.11-32.
- Székely, L. (2020). *Szürke hattyúk*. Budapest, HU: Enigma 2001
- Szilágyi V. I. (1987). *Az ember, a világ és az értékek világa*. Budapest, HU: Gondolat.
- Twenge, J. M. (2017). Have Smartphones Destroyed a Generation? *The Atlantic*, 20(September) <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2017/09/has-the-smartphone-destroyed-a-generation/534198/>, letöltés ideje: 2022.07.31.
- Zillien, N. & Marr, M. (2013). *The Digital Divide in Europe*. New York, NY: Routledge.
- Magyar Ifjúsági Kutatás (Mozaik) (2016).
- Erdélyi Magyar Középiskolások Kutatás (2020).
- OECD digitalizációs kutatás (2022).
- Eurostat digitalizációs mutatók (2022).
- The Digital Economy and Society Index (DESI). (2017 – 2022).

A POPULIZMUS MEGJELENÉSI FORMÁI A MAGYAR KÉTFARKÚ KUTYA PÁRT 2022-ES VÁLASZTÁSI KAMPÁNYÁBAN

– Szegedi Péter –

1. Bevezetés

2022-ben a rendszerváltás utáni hetedik országgyűlési képviselő-választást rendezték Magyarországon, melyen négy nagyobb tömb indult el: a 2010 óta kormányzó Fidesz–KDNP; az ellenzéki összefogás, amely az összes jelentősebb baloldali, liberális, zöld pártot, illetve a korábban nemzeti radikális Jobbikot is magába foglalta; a szélsőjobboldali Mi Hazánk Mozgalom; illetve a Magyar Kétfarkú Kutya Párt (MKKP).

Az MKKP egy 2006 óta létező viccpárt¹, amely harmadik alkalommal vágott neki a parlamenti választásoknak. 2022 előtti választási eredményei nem hoztak annyi szavazatot, hogy elérje az 5%-os bekerülési küszöböt². Kampányaikban általában a többi pártot, a hatalmon lévőket, illetve magukat a választási kampányokat figurálták ki. Jelen írás arra keresi a választ, hogy a komikumon túlmutatóan, a humorba csomagolt üzenetek megfeleltethetőek-e a populizmus, illetve a populista pártok elit- és korrupcióellenességével. Hipotézisünk szerint az MKKP – de a szatirikus pártok általában is – alapvetően a centrista, mérsékelt populista, antiestablishment pártcsaládhoz tartozik (Engler, 2020), éppen ezért a tanulmány az MKKP 2022-es választási kampányüzeneteinek elemzésében a populizmus jellemzőit keresi.

Az írás két fő részből áll: az első rész az elméleti keretet vizsgálja a jelentős populizmusértelmezések alapján, valamint kísérletet tesz a populizmus elméleteinek rendszerbe foglalására. Ugyancsak itt kerül ismertetésre Dan Sperber és Deirdre Wilson relevanciaelmélete, illetve az inkongruencia(feloldás) humorelmélet, amely elengedhetetlen humoros szövegek értelmezéséhez. A második részben empirikus kutatás következik, amely az MKKP plakátjait elemzi. Fontosnak tartottuk elkülöníteni az MKKP komoly plakátjait a humorosnak szántaktól. A viccpárt 2022-ben szakpolitikai koncepcióval és ezek meghatározó üzeneteit hordozó plakátokkal vágott neki a választásoknak. A rész másik nagyobb fejezete a humorosnak szánt plakátokkal foglalkozik, amelyeket a relevanciaelmélet és az inkongruencia(feloldás) humorelmélet kíván értelmezni, valamint a humor mögötti valós üzeneteket dekódolni, majd a visszafejtett implikációkat a populizmus (elitellenesség, antiestablishment attitűd stb.) szempontjából elemezni.

2. A populizmus elmélete

Ha a populizmus megjelenését vizsgáljuk egy párt választási kampányában, akkor elengedhetetlen részletesebben tárgyalni, mit is értünk populizmus alatt. A téma széles szakirodalommal rendelkezik. Peter Worsley (1969) az első teoretikusok közé tartozik, aki a populizmus kérdéskörével foglalkozott. Worsley, igazodva az 1960-as évek politikatudományi mainstreamjéhez, elsősorban viselkedési mintázatnak tekintette a populizmust. Emellett főleg a kommunizmustól próbálta elhatárolni, illetve orosz és

amerikai példákkal szemléltette a jelenséget, amelyeknek összehasonlítását is elvégezte. Leginkább populista mozgalmakról beszél, azonban leszögezi: „*A populista mozgalmak nagyon különböző megjelenésűek, időben, térben és kulturálisan elkülönülnek egymástól, de rendelkeznek olyan attribútumokkal, amelyek indokolják, hogy összességében »populistának« nevezzük őket, annak ellenére, hogy karakterükben eltérések lehetnek*” (Worsley, 1969, 219. o.). A populista pártoknak és politikusoknak vannak közös vonásaik, amelyek alapján általánosságban beszélhetünk a jelenségről.

¹ Viccpártnak tekinthetünk minden olyan politikai szervezetet „amelyek a szarkazmus, ironia és groteszk eszközzel állították pellengérré a nagy pártok programjait: kifigurálták a gazdasági, szociális ígéretéseket, a választók számára felkínál népszerű programelemeket” (Paár, 2016: 3. o.), illetve „annak a protestt érzületnek másfajta kifejeződéséeként, amit a [...] megjelenő újbaloldali és zöld, illetve bevándorlásellenes szélsőjobboldali pártok, mozgalmak képviseltek” (Oross et al., 2018: 179. o.), továbbá „a humor nem csak retorikai elem, illetve kommunikációs fogás [...] a teljes jelenséget határozza meg” (Szegedi, 2021a: 47. o.). Természetesen a viccpártok esetében is beszélhetünk komolyan vehető üzentekről, szakpolitikákról, amely az MKKP esetében az elmúlt években fokozottan érvényesült.

² Az MKKP országgyűlési választáson először 2018-ban tudott indulni, ahol az országos listán 1,73%-át szerzett, számszerűleg 99 414 szavazatot ért el (Nemzeti Választási Iroda, 2018).

Szintén a korai teoretikusok közé tartozik Margaret Canovan, aki hét pontban gyűjtötte össze a populizmus definícióit (Canovan, 1981, 4. o.) Ez alapján két fő csoportot különített el: egyrészt megjelenik az agrárpopulizmus, másrészt a politikai populizmus, amely magában foglalja a diktatórikus populizmust (pl. Perón), a demokratikus populizmust (pl. népszavazások, illetve a részvétel fontosabb hangsúlyozása), a reakciós populizmust (pl. George Wallace), valamint a politikai populizmust (pl. a nevében is populista, ideológia nélküli politikaszövetség-építés) (Canovan, 1981, 13. o.). Canovannél a populizmus mint politikai stratégia jelenik meg. Ennek a felfogásnak napjainkban is több követője van. Ebből a szempontból vizsgálja a fenomént David Van Reybrouck, aki szerint a „*populizmus politikacsínálási stílus, [...] amikor valaki nem fél megragadni a tömegek figyelmét leegyszerűsítéssel, lózungokkal és egymondatosá egyszerűsített programokkal*” (Van Reybrouck, idézi Glied, 2020, 25. o.). Hasonló állásponton van Kurt Weyland, aki szerint a populizmus „*egy politikai stratégia, amikor [...] egy politikai vezető kormányzati hatalmat akar szerezni direkt, nem mediatizált, nem intézményesült, nagy számú, nem szervezett követőkön alapulva*” (Weyland, 2001, 14. o.).

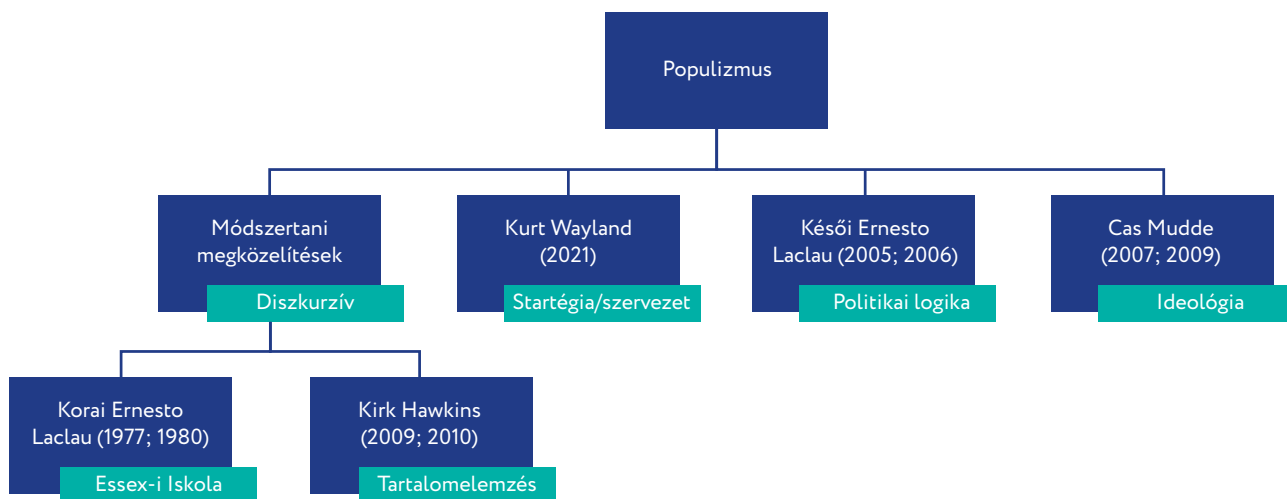
Ezzel szemben a populizmus kutatói között kialakultak más irányzatok is. Ernesto Laclau (1977, 1980) korai munkái a populizmust mint diszkurzív értelmezést teremtették meg. Azaz ezen iskola követői a populizmus esetében a megosztottságot emelik ki, tehát a populista a „mi és ők” dichotómiával operál; a népet mint elnyomott többséget állítja szembe a korrupciós elittel (Barros, 2005).

A populizmus mint diskurzív értelmezése az essexi iskolához viszonyítva empirikusabb megközelítés, amely a klasszikus tartalomelemzés módszereit követi. Ezen irányzat fő teoretikusai Kirk Hawkins (2009, 2010) és a Stefan Walgrave–Jan Jagers szerzőpáros (2007). Munkáikban kvalitatív elemzésre összpontosítanak, tehát bizonyos populistának tekintett kulcsszavak, illetve a populista karakter mérésével vizsgálták a jelenséget. A diszkurzív megközelítésről általánosságban elmondhatjuk, hogy képviselői sokkal inkább a populizmus megismerésének módszertani vázát dolgozták ki (Moffit & Tormey, 2013, 386. o.).

Az Ernesto Laclau későbbi munkáival fémjelzett irányzat a populizmusra mint logikára tekint, azaz egyfajta, erősen változásorientált gondolkodási módként kezeli (Glied, 2020, 25. o.). Laclau (2011, 138. o.) szerint a „*populizmus nem moz-*

galomtípus, [...] hanem a politikai logika típusa”. Hozzá hasonló állásponton van Francisco Panizza (2005, 33. o.): „*nem egy mozgalom politikája vagy ideológiája, amely ténylegesen megjelenít populisztikus tartalmat, amely miatt mondhatjuk rá, hogy populista, hanem a tartalmaknak a sajátos artikulációs logikája miatt*”. Mivel a politika szereplői mindig az emberek (a nép), így Laclau szerint a politika logikája sem lehet más, mint populista.

A populizmus negyedik értelmezési formája a populizmust mint ideológiát vizsgálja, amely elsősorban Cas Mudde (2007, 2009) nevéhez köthető. A szerző a populizmust nem klasszikus világnézetnek tekinti, hanem ún. vékony ideológiaként (thin ideology) értelmezi. A vékony ideológia teóriája Michael Freeden (1998) nevéhez fűződik, aki elsősorban a nacionalizmus szempontjából alkotta meg tételét. Freeden szerint egyes ideológiák nem képeznek koherens világmagyarázatokat, csupán „keskenyebb” világnézeti perspektívákat adnak. Ezáltal a legtöbb párt, politikai oldaltól függetlenül tudja alkalmazni kommunikációjában, illetve be tudja építeni saját, a világról alkotott narratívájába. Freeden ugyan elsősorban a nacionalizmust vizsgálja vékony ideológia szempontjából, azonban ide sorolja a feminizmust, de környezetvédelmet is. Ezenfelül a vékony ideológiai szinte minden esetben kiegészül egy hordozó (host) ideológiával, amely megadja annak karakterét (Loew & Faas, 2019; Heinisch & Wegscheider, 2020). A hordozó ideológia a legtöbb esetben a bal-jobb politikai tengelyen elhelyezhető – még, ha maga a keskeny ideológia nem is feltétlenül felelteshető meg ezeknek a hagyományos tipológiáknak. Cas Mudde ezt az elméletet terjesztette ki a populizmus értelmezésére. Szerinte a populizmust minden párt képes felhasználni, függetlenül attól, hogy a bal-jobb tengelyen hol helyezkedik el. Azonban a populizmus irányát, az „ellenségképet” a bal-jobb tengelyen elhelyezhető attitűdök fogják kijelölni. Példaként összevethetjük a Podemos spanyol baloldali populista pártot a Vox nevű, szintén spanyol jobboldali populista párttal. Míg előbbiben a populizmus a szegénység csökkentésben és a transznacionális vállalatok kritikájában jelentkezik, addig az utóbbi esetében főleg a bevándorlásellenesség, a katolikus egyház védelme, valamint a rend és biztonság jelszavakban ölt testet. Ezen írás elsősorban Cas Mudde ideológiai értelmezésének használatát tartja célravezetőnek, illetve Ronald Inglehart és Pipa Norris (2019) tartalomelemzési minimum definícióját alkalmazzuk, amely szerint a populizmus elsősorban elitellenesség, így a korrupcióellenesség egy alkalmas mutatója a populizmusnak.

1. ábra. A populizmus elméleteinek rendszertana
 Forrás: saját szerkesztés Glied (2020), Moffit & Tormey (2014) és Körösiényi et al. (2020) alapján

3. Hogyan értelmezzünk humoros szövegeket?

A viccpártok esetében a tartalomelemzés sokszor bonyolultabb folyamat, mint más pártoknál, ugyanis a szövegek humorosnak szánt tartalomtól állnak, amelyekben a tényleges üzenetek sok esetben látens, nem explicit módon mutatkoznak meg. Ez azt jelenti, hogy a szövegeket vissza kell fejtenünk, és megértenünk, milyen implikációkat tartalmaznak, éppen ezért a hagyományos kommunikációs elméletek nem feltétlenül célravezetőek az elemzés szempontjából. Dan Sperber és Deirdre Wilson (1996 [1986], 1987) relevanciaelmélete jóval alkalmasabb erre, mint a hagyományos dekódolási kommunikációs elméletek. „A relevanciaelmélet központi tétele: a megnyilatkozás által keltett relevanciaelvárások elég pontosak és előrejelezhetőek ahhoz, hogy elvezessék a hallgatót a beszélői jelentéshez. A relevanciaelmélet célja kognitív reális terminusokban megfogalmazni, hogy melyek ezek a relevanciaelvárások, valamint hogy miként járulhatnak hozzá a megértés empirikusan plauzibilis magyarázatához” (Wilson & Sperber 2006, 295. o.). Az elmélet figyelembe veszi, hogy a fogadó tudatában van annak, irányába szándékolt közlés zajlik, azaz pontosan tisztában vele, hogy neki szánnak egy üzenetet. A relevanciaelmélet az üzenet megértési folyamatában egy jóval komplexebb jelenséget elemez. A hagyományos kódolás-dekódolás dichotómiáján túlmutatóan, a szerzők az explicit és implicit tartalmak megértését is következtetési folyamatnak tekintik, ugyanis a hallgató fő célja hipotéziseket alkotni (Szegedi, 2021b). Ehhez azonban részfeladatokat kell elvégezni a tartalom értelmezésekor, amelyek a következők:

- „a) Használható hipotézist alkotni az explicit tartalomról (relevanciaelméleti terminusokban az explikatúrákról) dekódolás, a kétértelműségek feloldása, a referencia megadása és egyéb pragmatikai jelentésbővülési folyamatok révén.
- b) Használható hipotézist alkotni a szándékolt kontextuális feltevésekről (relevanciaelméleti terminusokban az implikált premisszákról).
- c) Használható hipotézist alkotni a szándékolt kontextuális implikációkról (relevanciaelméleti terminusokban az implikált konklúziókról)” (Wilson & Sperber, 2002, 261. o.).

Ezen pontok segítségével a humoros szövegek könnyen visszafejthetők: melyek a feladó tényleges üzenetei, melyek azok az implikációk, amelyek bár látens módon jelennek meg, a fogadó értelmezni tud. Mivel humoros szövegeket kívánunk elemezni, így az is fontos, hogy a humornak milyen formájával találkozunk, azaz milyen humorelméleti rendszerben tudjuk értelmezni az MKKP plakátjait. Charles Forceville (2005, 253. o.) szerint a relevanciaelmélet alapján a politikai hirdetések plakátformájáról elmondhatjuk, hogy nincs időbeni kölcsönös jelenlét, mivel a feladó és a fogadó felek nem tartózkodnak egy adott időben egy adott helyen, így a félreértéseket nem lehet tisztázni, mint személyes párbeszéd esetében. Több kommunikátor is bevonódik, azaz, mivel széles tömegekhez jut el az üzenet, akik különböző szociokulturális háttérrel rendelkeznek, így sokféle interpretációja alakulhat ki a kommunikációnak. Az üzenet továbbá egyszerre rendelkezik szöveges elemekkel, illetve képi részletekkel (multimodális). Ezen felül a szöveges tartalomrészek sok esetben félreérthetők, de Attardo (2001,

18. o.) kiemeli, hogy ez a humoros szövegek esetében nem okoz akkora kommunikációs konfliktust, mivel a humornak ez az egyik elsődleges célja. Éppen ezért a fogadó fél úgy értelmezi a humoros szövegeket, hogy tudja, az humorosnak szánt üzenet.

A legtöbb humoros, vagy humorosnak szánt politikai hirdetés az inkongruencia(feloldás) humorelméletbe tartozik (Sanz, 2013), amelyet a kognitív-észlelési megközelítés kategóriájába sorolunk (Larkin-Galiñanes, 2017). Ennek lényege a nem összetartozó, egymástól távol eső logikai kapcsolatban álló fogalmak hibás összepárosításában rejlik (Attardo, 1994, 48. o.). Épp attól válik humorossá egy ilyen politikai hirdetés, hogy ezt az összeegyeztethetlenséget a fogadó felismeri, és magában fel is tudja oldani. Ehhez dekódolnia kell magát az üzenetet, de ismernie kell azt is, amire az reflektál. A 2015-ös migrációs válság MKKP-s ellen-plakátkampánya idején a választóknak ismerniük kellett a kormány plakátjait ahhoz, hogy megértsék a humor forrását. Ez azt jelenti, hogy a legtöbb humoros politikai hirdetés esetében a fogadónak tisztában kell lennie azzal, hogy egy hagyományos politikai reklám, vagy üzenet milyen formát ölt. Attardo szerint bármilyen humorosnak szánt szöveg tartalmazhat összeegyeztethetlenséget és feloldást. A szerző megjegyzi, hogy a feloldásnak nem kell teljesnek, illetve valósnak, vagy kézenfekvőnek lennie, mert ezek játékos feloldások (Attardo, 1994, 144. o.). Ezalatt Attardo elsősorban azt érti, hogy a humoros szövegeknek nem feltétlenül kell a realitások talaján állnia, ezek lehetnek a valóságtól teljesen elrugaszkodott összeférhetlenségek, azonban azokban az esetekben, mikor a csattanó tartalmaz bármilyen módon értelmező feloldást, a humoros szöveg értelmezhető és működőképes.

4. A Magyar Kétfarkú Kutya Párt

A Magyar Kétfarkú Kutya Párt 2006-ban kezdte meg működését Szegeden (Oross et al., 2018). Ekkor tevékenysége leginkább társadalomkritikus street art munkában öltött testet. Az utcaművészet leginkább falragaszokban, matricákban, plakátokban jelent meg, amelyeket frekvenciált közterületeken helyeztek el (Bucs, 2011). Első megmértetésük a politikai arénában 2010-ben következett be. Ekkor a párt országgyűlési választásokon indult, ám a szükséges számú ajánlószelvényt nem sikerült összegyűjtenie. 2014-

ben a párt hivatalos bejegyzése³ egészen őszig várattott magára, így az MKKP nem tudott elindulni az önkormányzati választásokon. A 2015-ös év fordulópontra jelentett a párt számára ismertség terén. A kormány ebben az évben indította el migrációellenes kampányát, amelyre válaszul az MKKP ellenplakátkampányt hirdetett. Közadakozásból mintegy 30 millió forintot gyűjtött össze, melynek segítségével az egész országot lefedte plakátokkal. Ettől kezdve a közvéleménykutatásokban is megjelent a viccpárt, 1% körüli eredménnyel (Szegedi, 2021b). A 2018-as választásokon az MKKP már országos listát tudott állítani, és nagyjából 100 ezer szavazattal majdnem 2%-ot ért el. A 2022-es választásokra szintén országos listát állítottak, a 71-re emelt kerületszám ellenére. A választásokon végül 3,27%-ot értek el; választóik számát megduplázták a 2018-as eredményhez képest. A támogatottságuk növekedése mellett az országos szervezet kiépítése is folyamatosan zajlott. Ebben az MKKP a magyar pártszervezeti hagyományokba nem illeszkedően önálló, helyi „sejteket” próbált létrehozni, amelyek a párt irányvonalain belül, de önállóan tudnak működni, cselekedni (Szegedi, 2022).

³ A 2013. évi XXXVI. törvény szerint csak pártok indulhatnak választáson, társadalmi szervezetek nem, így az addig hivatalosan egyesületként működő MKKP rákényszerült, hogy pártként jegyeztesse be magát. Ezt a kérelmét a bíróság több szinten is elutasította, komolytalanságra és megtevesztő névre hivatkozva. Végül az alkotmánybíróság döntése értelmében kellett bejegyezni az MKKP-t pártként. Ez a döntés azonban csak az önkormányzati választásokra gyűjtendő ajánlások leadásának utolsó napján született meg, így az MKKP nem tudott elindulni választásokon.

5. Kutatás fókusz

A kutatás elsősorban az MKKP 2022-es választási plakátjainak elemzésére fókuszál, amelyekben a populista üzeneteket kívánja feltárni. Az MKKP 2022-es plakátjait két csoportba sorolhatjuk: az MKKP-nak komoly üzenetei is voltak a humorosok mellett. Egyrészt megvizsgáljuk a komolynak tekinthető választási ígéreteket, másrészt a humoros kampányszövegeket is fel kívánjuk oldani, és megérteni az implicit üzeneteiket. Előbbihez egyszerű tartalomelemzési módszereket, míg utóbbihoz a relevanciaelméletet, illetve az inkongruencia(feloldás) elméletet használjuk. A humoros szövegek értelmezéséhez a relevanciaelmélet három lépcsőjén keresztül azokat az implikált konklúziókat kívánjuk megtalálni, amelyek a kampány valós üzenetei voltak. Ezeknek a megismeréséből már használható tartalmakat kaphatunk annak eldöntésére, hogy milyen jellegű populista üzenetekkel operált az MKKP. A plakátok esetében az elemzés tárgyai kiszélesítésre szorulnak, mivel a viccpárt az online térben sok esetben aktívabb, valamint nagyobb eléréseket tud generálni, mint offline. Ennélfogva nem csak a köztérekre kihelyezett plakátok válnak elemzésünk tárgyává, hanem a nagyobb social media felületeken megosztott kampányüzenetek is. Természetesen az utcai plakátok, illetve az internetes elérésre szánt „meme-k” vagy vicces képek sem a kampányban betöltött funkcióikban, sem a célközönségükben, sem más politikai marketing célú felhasználásukban nem hasonló kategóriát képeznek. Azonban a tanulmány célja nem az MKKP 2022-es kampányának politikai marketing szempontú elemzése, hanem az MKKP főbb mondanivalójának megértése, így a téma szempontjából irreleváns, hogy maga az üzenet milyen platformon próbálta elérni a választókat és ezek milyen egyedi attribútumokkal rendelkeznek.

Az MKKP esetében (de általában a viccpártoknál) nehéz konkrét ideológiát találni (Paár, 2015), azonban feltételezésünk szerint a viccpártok (így az MKKP is) erős populista jegyekkel bírnak, amelyet humorba csomagolva tálnak, ezért nehezebb ezt észrevenni. Ennek a jelei az erős elitkritika és korrupcióellenesség. Így a humor mögött igazából populizmus bújjik meg, amelyet tekinthetünk egyfajta gyenge ideológiának, amelyek újbaldali, zöld⁴ host ideológiákkal egészülnek ki.

6. Komoly kampányplakátok

6.1 Mit fogunk elérni a Parlamentben?

A 2022-es országgyűlési választásokon az MKKP másodszor indult el parlamenti mandátumokért, országos listát állítva. A párt 2018-as választási kampányához képest a legszembeűnőbb különbséget a komolynak szánt, valós szakpolitikai programok kidolgozása jelentette. Egyrészt politikai-gazdasági rendszerre irányuló reformterveket láthattunk, másrészt az újbaldali tematikába illeszkedő címszavak (környezetvédelem és a marihuána legalizációja) jelentek meg. Előbbi kategóriában a „tisztza közbeszerzési rendszer, átláthatóság és felelősség az állami döntéseknél, részvételiség a demokratikus döntéshozatalban” mottóval kampányolt az MKKP. Ha megvizsgáljuk, hogy ezek az üzenetek mire irányulnak, azt láthatjuk, hogy leginkább a korrupcióval, az állami transzparenciával, illetve a működő demokrácia minőségével szemben voltak kritikusak. Három pontból kettő a korrupcióval, míg egy a döntések meghozatalába történő társadalmi beleszólással foglalkozik. Ha ezeket a pontokat megvizsgáljuk, azt láthatjuk, hogy az antikorrupciós retorika a populisták gyakran alkalmazott fegyvere a „korrupct elittel” szemben (Mudde, 2004). A korrupciót tematizáló (populista) pártok a legtöbb esetben újonnan megjelenő, vagy hatalmon kívüli szervezetként működnek (Engler, 2020). A korrupció mint fogalom kifejezetten alkalmas politikai kampányokban más, a politikai rendszerbe már integrálódott pártok támadására, hiszen nincs egzakt definíciója, azonban erősen negatív konnotációk kapcsolódnak a kifejezéshez (Boatright, 2020). Magyarország esetében, amit az ellenzéki pártok, illetve a nemzetközi szervezetek korrupciónak ítélnak, Láncki András szerint: „az gyakorlatilag a Fidesz legfőbb politikája. Ezen azt értem, hogy olyan célokot tűzött ki a kormány, mint a hazai vállalkozói réteg kialakítása, az erős Magyarország pilléreinek a kiépítése vidéken, vagy az iparban” (Czirják, 2015). Ezenfelül a közép-kelet-európai térségben a korrupció vádja sokkal inkább a politikába vetett általános bizalmatlanság, valamint az abból való kiábrándultság megjelenése (Kostadinova, 2012). Nem véletlen, hogy Pippa Norris és Ronald Inglehart (2019) éppen a korrupcióhoz való viszonyt választották a populizmus méréséhez. Ennek ellenére az empirikus kutatások hazánk esetében azt mutatják, hogy 2010 és 2016 között nem volt korreláció a korrupció erősödése, illetve az állampolgárok

⁴ Újbaldali ideológiának azokat a világnézeti formákat tekinthetjük, amelyek a posztmateriális értékvtás (Vö.: Inglehart, 1977, 1990, 1997) következtében alakultak ki leginkább az Egyesült Államok és Nyugat-Európa béli 1950-es és 1960-as évek fiatal középosztály radikális ellenkultúrája révén, részben a jóléti állam (Vö.: Tomka, 2003; 2008) kialakulásnak köszönhetően. A megváltozott kulturális és politikai attitűdökkel jóval nagyobb szerepet kaptak olyan elvont, „posztmateriális” értékek mint a feminizmus, a melegek jogai, a jogállamiság vagy a környezetvédelem (Walzer, 2018). Környezetvédő, vagy másnéven zöld ideológiának nevezzük azokat az újbaldali nézeteket, amelyek elsősorban az ember és a természetes, harmonikus együttélését szorgalmazzák. A környezetvédő, zöld mozgalmakat tekinthetjük a legsikeresebb újbaldali szervezeteknek, amelyek párttá szerveződve több országban is kormányzó erővé váltak (Glied, 2016).

politikai attitűdjeinek változása között. Valamint a politikai választások jóval komplexebb folyamatként zajlanak, a korrupció mértéke nem önálló tényező (Tóth et al., 2020). Azonban a tanulmány szempontjából érdekesebb, hogy mit is jelent és mi a szándék, ha valaki korrupcióval vádolja a kormányzatot. Ezért fontos a korábban említett Tatiana Kostadinova gondolat, hiszen a korrupcióba könnyen belátható az egész rendszer hibás működése. Mivel nem csak a kormányzat kritikája, hanem a teljes politikai elité, mivel sok esetben a korrupció túlmutat kormányzat-ellenzék kettősén és pártok feletti, de azok együttműködését igénylő rendszert alkot.

2. ábra. Az MKKP választási plakátja
Forrás: Facebook.com

Ezek alapján kijelenthető, hogy az MKKP kampányában a korrupció központi szerepet tölt be, amelyet az MKKP politikai elitre vetítve kommunikált. A kampányidőszakban az MKKP 36 oldalas szakpolitikai közbeszerzési reformdokumentumot publikált, *Program a közbeszerzési rendszer újragondolására 2022* címmel. Ezenkívül közbeszerzésfigyelő alkalmazást indított el a kampányidőszakban, amellyel a nyilvános tendereket térképre vetítve lehet nyomon követni.

A működő demokrácia kritikája – hasonlóan a korrupcióhoz – hagyományosan kötődik a populista pártokhoz. Azonban míg a bal-populista pártok radikális változásokat kívánnak elérni, addig a jobb-populista pártok sokkal inkább azokhoz az időkhöz akarnak visszatérni, amikor a kormányzásnak és a kormányzatnak világos határai voltak (Haskell, 2001), illetve ebből következően a szupranacionális szervezetek hatalmát, valamint legitimitációját kritizálják a nemzetállamok felett (Pavan & Caianni, 2017). A bal-populista pártok az esetek jelentős részében a képviseleti demokráciát valamilyen formában a bázisdemokrácia felé mozdítanák el, vagy csupán alkalmaznák egyes elemeit (de la Torre, 2019). Hasonló programpontot láthatunk az MKKP esetében is, amely szervezeti felépítésében már tett a bázisdemokrácia felé lépéseket, és helyi szinten törekszik is annak megvalósítására (Szegedi, 2022). Programjában illeszkedik az európai bal-populista pártokhoz, amelyek a demokrácia működésének reformjaira törekednek.

A környezetvédelem és a marihuána legalizációja mind olyan posztmaterális értékek (vö. Inglehart, 1977, 1990, 1997), amelyek szorosan köthetőek az újbaloldali mozgalmakhoz és pártokhoz (Tranter & Western, 2009; Frenreis & Tatalovich, 2020).

7. Humoros kampányplakátok

A komoly plakátok mellett továbbra is a humoros plakátok határozták meg az MKKP választási kampányát. Ezen plakátok valós üzenetének jobb megértéséhez szükségünk van az inkongruencia(feloldás)- és a relevanciaelméletekre. Ezek segítségével a plakátok explicit tartalmát (explikatúráit), a kontextuális feltevéseket (implikált premisszákat), valamint a kontextuális implikációkat (implikált konklúziókat) kívánjuk bemutatni. Elsőként az MKKP pártokról szóló plakátját elemezzük.

7.1 Gyűlöletkampányok pártonként

Explikatúrák. A 3. ábrán az MKKP a négy nagy választási tömböt hasonlítja össze: a Fideszt, az ellenzéki összefogást, a Mi Hazánk Mozgalmat és az MKKP-t az alapján, hogy ki milyen társadalmi csoportokkal szemben folytat „gyűlöletkampányt”. A felsorolt csoportok között szerepelnek a muszlimok, a határon túli magyarok, az LMBTQ+ emberek, a romák, a nők bizonyos csoportjai, a zsidók bizonyos csoportjai, a hajléktalanok és mélyszegénységben élők, Gyurcsány Ferenc, illetve a tudomány és kultúra. A plakát szerint a Fidesz csak a határon túli magyarokkal és a romák-

kal szemben nem folytat gyűlöletkampányt, de minden más csoporttal szemben igen. A Mi Hazánk Mozgalom kizárólag a határon túli magyarokkal szemben nem alkalmaz gyűlöletkampányt, míg az ellenzéki összefogás épp a határon túli magyarokkal szemben végez gyűlöletkampányt, de a nők bizonyos csoportjaival szemben is. Ellenben az MKKP – a plakát szerint – senkivel szemben sem gyűlölködő.

Implikált premisszák. Ezzel az MKKP a nagy választási tömbök közötti hasonlóságot implikálja. A kampányplakát szerint nincs igazi különbség a nagyobb pártok között, csupán abban térnek el egymástól, hogy melyik milyen társadalmi csoporttal szemben „gyűlölködő”.

Implikált konklúzió. Ebből következően a plakát implikált konklúziója szerint az MKKP unikális a magyar pártrendszerben, mert nem a gyűlölködésből próbál politikai hasznot húzni. Azaz, amíg más pártok egymás, vagy egyes társadalmi csoportok elleni gyűlöletkampánnyal próbálnak népszerűvé válni, addig az MKKP más módokon kíván szavazatokat szerezni. Ha ezt összevetjük a populista pártok retorikájával és stratégiájával, akkor azt tapasztalhatjuk, hogy az MKKP más pártokat ideológiáktól mentesen összemósó plakátja nagyban hasonlít a populista pártok gyakorlatára. A hatalom közelében lévő pártokat egy egységes politikai elitként kezeli, amellyel meghaladja a hagyományos Luhmann-féle (1989) kormánypárt-ellenzék dichotómiát. Magukat a negatívnak ítélt politikai eliten kívül helyezik el és úgy tüntetik fel, mint a politika árnyoldalaitól mentes szervezetet (Barr, 2009).

Gyűlöletkampányok pártoként		SAVKÖPŐ MENTÉT			
Témakörök	FIDESZ	Mi Hazánk	Mi Hazánk	Mi Hazánk	
Muszlimok	✓	✗	✓	✗	
Határon túli magyarok	✗	✓	✗	✗	
LMBTQ+	✓	✗	✓	✗	
Romák	✗	✗	✓	✗	
Nők bizonyos csoportjai	✓	✓	✓	✗	
Zsidók bizonyos csoportjai	✓	✗	✓	✗	
Hajléktalanok, mélyszegények	✓	✗	✓	✗	
Gyűresáry Ferenc	✓	✗	✓	✗	
Tudomány, kultúra	✓	✗	✓	✗	

3. ábra. Az MKKP választási plakátja
Forrás: Instagram.com

7.2 Több állatot a Parlamentbe

Explikatúrák. Ez a teljes politikai elittel szembeni kritika még markánsabban megjelenik a következő példánkon, ahol az MKKP több állatot követel a parlamentbe. A plakát itt főleg az állat szó kettős jelentéséből építkezik. Egyrészt, mint negatív jelző, használják a parlamenti képviselőkre, másrészt, mivel a párt nevében a kutya szó szerepel, így saját magukra nézve pozitív értelmezésben alkalmazzák.

Implikált premisszák. Tehát a plakát elsősorban az MKKP parlamenti képviselőkkel szembeni ellenérzését fejezi ki, miközben saját bejutása mellett kampányol. Ez alapjaiban erősen hasonló tematikára épülő üzenet, mint a korábbi plakát esetében, azaz, hogy a viccpárt nem ellenzék-kormánypárt megosztottságban kritikus valamelyik féllel szemben, hanem a teljes politikai elittel szembeni elégedetlenségét artikulálja.

Implikált konklúzió. Éppen ezért az implikált konklúzió sem tér el nagyban az előző plakátétól: a politikai oldalak között nincs igazán nagy eltérés. Az egyetlen nagyobb különbség ezen plakát esetében, hogy a pártok csupán közvetett módon jelennek meg. Azonban a kritika mégis az establishment pártokra irányul, mivel a parlamenti képviselők jelentős része valamelyik párt frakciójában foglal helyet. Nem véletlen, hogy látens módon az MKKP plakátja a pártszervezetnek ezt az alapvető részét támadja.

Richard Katz és Peter Mair (1993) nagy hatású tanulmányában amellel érvelt, hogy a pártszervezeteknek három nagy szegmense különíthető el a párt működése szempontjából (Mikola & Oross, 2018). Egy (hagyományos) párt elősorban aktivistákból és helyi párttagokból (*party on the ground*), az őket szervező és a párt stratégiai döntéseit meghozó pártvezetésből (*party central office*), illetve a közhivatalokat ellátó képviselőkből (*party in the public office*) állnak (Katz & Mair, 1993, 594. o.). Azonban a modern demokráciákban a részek közti egyensúly felborul és – főleg a modern tömegkommunikációs eszközöknek köszönhetően – egy hagyományos, mainstream, establishment pártnak nincs szüksége széles körű tagságot, aktivistahálózatot fenntartani, így a *party on the ground* kiüresedett. Ezzel párhuzamosan a personalizációnak és a modern hírközlési struktúráknak köszönhetően kevesebb politikus jut médiaszerepléshez, így a parlamenti képviselők váltak a politika fő szereplőivé. Ezáltal a *party in the public office* jóval erősebb és meghatározóbb lett a párton belül. Mivel a tagság csökkenésével a tagdíjából származó bevételek is elmaradtak, ezért a pártok költségvetésének fő forrásává az állami támogatások váltak. Ez tovább erősítette a mandátummal rendelkezők szerepét a párton belül, hiszen a legtöbb országban egy párt választási eredménye, illetve parlamenti mandátumai után jut állami támogatáshoz. Katz és Mair (1995) ezeket a pártokat nevezte kartellpártoknak. A kartellpártok fő tulajdonsága, hogy elszakadnak társadalomtól (Katz & Mair, 1995, 13. o.), illetve a „*parlamenti pártoknak – ellentétük ide vagy oda – már közös »állami« érdekeik vannak, s ezeket meg is védik, ha támadás érne kívülről, a társadalom, a közvélemény felől*” (Fricz, 2001, 10. o.). Tehát amikor az MKKP a parlamenti képviselőket kritizálja, ténylegesen azt a politikai folyamatot bírálja – még ha ezt feltételezhető módon nem tudatosan teszi –, melynek során a pártszervezetekben a *party in public office* átveszi a vezető szerepet. A magyar pártok és pártrendszer egyébként is a legtöbb kutató szerint erős kartellizálódó jeleket mutat a rendszerváltás óta (Ágh, 1998; Csizmadia, 1998; Körösenyi, 2001; Horváth & Soós, 2015; Metz & Várnagy, 2021).

7.3 Több buszmegállót, kevesebb felmérést!

Utolsó példaként az MKKP *Több buszmegállót, kevesebb felmérést!* plakátját hozzuk példaként.

Explicatúrák. A plakát szembeállítja az MKKP és a többi párt kampányidőszakban végzett tevékenységét. Az MKKP főleg utcai akciókban, városszépítő tevékenységgel próbálja felhívni magára a figyelmet a kampányok idején.

Ezzel állítja szembe a pártokhoz köthető kampánycélú közvéleménykutatásokat, amelyek a választási időszakokban egyre gyakoribbá válnak.

Implikált premisszák. Ezek alapján a plakát részben a pártokkal, tehát ismét a politikai elittel szembeni elégedetlenséget implikálja, részben pedig általában véve a kampányokat kritizálja. Azt sugallja, hogy a kampányok nem az „emberek” problémáira adott válaszokat célozzák, hanem a pártokhoz a hozzájuk közel álló közvéleménykutató cégek felméréseivel próbálják a választókat maguk mellé állítani, a *bandwagon* hatásra (Kende, 2013: 11), azaz az erősebbhez való húzásra alapozva.

Implikált konklúzió. Ezek alapján a plakát implikált konklúziója egyszerre támadja a választási kampányokon keresztül a pártokat, illetve a közvéleménykutató cégeket is. Egyrészt kritikus a pártok által a kampánytevékenységre használt felmérésekkel, melyekkel szembeállítja saját tevékenységét, jelen példában a buszmegállóépítést, de tágabb értelmezésben a hétköznapi problémákra adott aktív válaszait. Azaz hasonlóan a korábbi példákhoz, az MKKP plakátja a teljes párt- és politikai elittel szemben fogalmaz meg kritikát, míg saját magát ezeken a körön kívül állóként, az „átlagemberek” segítőként aposztrofálja. Másrészt a közvéleménykutató cégekkel szemben megfogalmazott bírálati ezen cégeknek azon tevékenységeire irányul, amelyek mért adatok szándékos torzítására irányulnak pártérdekek alapján. Ez alapvetően szembe megy a populista pártok hagyományos tudomány-, illetve tudományos elitellenességével (Mede & Schäfer, 2020, 484. o.; Szabados, 2019). Azonban a populizmuskutatók legújabb, technokratapopulizmus-elméletei (vö.: Carmani, 2017; Bickerton & Accetti, 2018, 2021; Buštiková & Guasti, 2018; Havlík, 2019; Fernández-Vázquez et al., 2022) éppen erre a jelenségre próbálnak magyarázatot adni. Ezek alapján azokat a populista pártokat sorolhatjuk ide, amelyek ugyan alapvetően kritikusak a politikai

elittel, illetve a teljes politikai establishmenttel szemben, azonban nem modernitás- és fejlődésellenesek, ellenben megoldásorientáltak. Természetesen ezek a megoldások minden esetben a „nép” alapvető problémáira keresik a válaszokat (Drápalová & Wegrich, 2020, 647. o.).

8. Konklúzió

A választások eredményeként a Fidesz–KDNP továbbra is alkotmányozó többséggel rendelkezik a magyar Országgyűlésben. Az ellenzéki összefogás alulteljesített, több mint 1 millió szavazattal maradt el a Fideszhez képest. Harmadik parlamenti pártként a Mi Hazánk Mozgalom jutott be a szavazatok 5,88%-val (Nemzeti Választási Iroda, 2022). Az MKKP ugyan nem került be a Parlamentbe, de 2018-as eredményeihez képest egyértelműen nagyobb sikert könyvelhetett el: majd 100 ezerrel többen szavaztak rájuk, mint négy évvel korábban, mely 1,53 %-os növekedést mutat.

Összeségében a választási plakátok elemzése alapján azt állíthatjuk, hogy az MKKP kampányaiban és attitűdjeiben erős populistá jellegű elemeket lehet felfedezni. Hangsúlyt kapnak a politikai elittel szembeni ellenérzéseik, illetve a korrupcióellenesség is. Azonban eme írás a populizmus köznapi használatával szemben nem tartja egyértelműen negatív fogalomnak a populizmust. Sokkal inkább David Van Reybrouck (2010) értelmezését tekintjük célra

tőnek, amely a populizmust nem válságnak tekinti, sokkal inkább a válságra adott válasznak, tehát az európai politikai-gazdasági-társadalmi rendszer hibáiban keresendőek az igazi problémák, amelyek életre hívják a populista pártokat. Ennélfogva a tanulmány a populizmust többnek gondolja, mint stratégia vagy logika, jóval inkább tekintetjük ideológiának, amely mélyebben gyökerezik a pártok szavazóinak attitűdjeiben, illetve a párt működésének, céljainak, kommunikációjának is ez ad irányt. Az MKKP-t is ebből a szempontból értelmezhetjük egy vékony populistá ideológiájú pártként, amelynek host ideológiája az újbaloldaliság. A viccpárt a politikai-gazdasági-társadalmi válságokra reakcióként alakult és képes szavazatokat gyűjteni. Azonban vannak az MKKP-nak jegyei, amelyek a hagyományos populistá pártokra nem hasonlítanak, ezért inkább tekinthetjük technokrata populistá pártként.

Irodalomjegyzék

- Attardo, S. (1994). *Linguistic Theories of Humor*. Berlin (DE) – New York (NY): Mouton de Gruyter.
- Attardo, S. (2001): *Humorous Texts: A Semantic and Pragmatic Analysis*. Berlin (DE) – New York (NY): Mouton de Gruyter.
- Ágh A. (1998). The End of the Beginning: The Partial Consolidation of East Central European Parties and Party Systems. In P. Pennings & J-E. Lane (Eds.), *Comparing Party System Change* (pp. 186–199). London (UK): Routledge.
- Barr, R. R. (2009). Populists, Outsiders and Anti-Establishment Politics. *Party Politics*, 15, 29–48.
- Bickerton, C. J. & Accetti, C. I. (2018). ‘Techno-populism’ as a New Party Family: The Case of the Five Star Movement and Podemos. *Contemporary Italian Politics*. 10(2), 132–150.
- Bickerton, C. J. & Accetti, C. I. (2021). *Technopopulism. The New Logic of Democratic Politics*. Oxford (UK): Oxford University Press.
- Boatright, R. G. (2020). Populist Corruption Talk. In A. Ron – M. Nadesan (Eds.), *Mapping Populism*. London (UK) – New York (NY): Routledge.
- Bucs B. (2011). Street art, kommunikáció és Szeged. A Magyar Kétfarkú Kutya Párt tevékenységéről. *Korunk*. 22(2), 8–21.
- Buštiková, L. & Guasti P. (2019). The State as a Firm: Understanding the Autocratic Roots of Technocratic Populism. *East European Politics and Societies: and Cultures*. 33(2), 312–330.
- Canovan, M. (1981). *Populism*. New York (NY): Harcourt Brace Jovanovich.
- Caramani, D. (2017). Will vs. Reason: The Populist and Technocratic Forms of Political Representation and Their Critique to Party Government. *American Political Science Review*. 111(1), 54–66.
- Czirják I. (2015). Láncki András: Viccpártok színvonalán áll az ellenzék. *Magyar Idők*. <https://www.magyaridok.hu/belfold/lanczi-andras-viccpartok-szinvonalan-all-az-ellenzek-243952/> (Letöltés ideje: 2022.06.16)
- Csizmadia E. (1998). A magyar pártok Nyugat-Európa-képe. A külpolitikai konszenzus és a konszenzuslánc. *Politikatudományi Szemle*. 8(1), 99–118.

- de la Torre, C. (2019). Is Left Populism the Radical Democratic Answer? *Irish Journal of Sociology*. 27(1), 64–71.
- Drápalová, E. & Wgrich, K. (2020). Technocratic Populism and Subnational Governance. *Government and Opposition*. 54(4), 640–660.
- Engler, S. (2020). 'Fighting Corruption' or 'Fighting the Corrupt Elite'? Politicizing Corruption Within and Beyond the Populist Divide. *Democratization*. 27(5), 1–19.
- Fernández-Vázquez, P., Lavezzolo, S. & Ramiro L. (2022). The Technocratic Side of Populist Attitudes: Evidence from the Spanish Case. *West European Politics*. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01402382.2022.2027116> (leöltés dátuma: 2022. 08. 03.)
- Forceville, C. (2005). Addressing an Audience: Time, Place and Genre in Peter van Straaten's Calendar Cartoons. *Humour: International Journal of Humour Research*. 18(3), 247–278.
- Freeder, M. (1998). Is Nationalism a Distinct Ideology? *Political Studies*. 46(4), 748–765.
- Frendreis, J. & Tatalovich, R. (2020). Postmaterialism and Referenda Voting to Legalize Marijuana. *International Journal of Drug Policy*. 75(1), 1-7. <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0955395919303020?token=FE762C19133F1EE71AEBE72D9860484A1DF4606A20F1A52BF5C27BD1752CEB7E022E980BFED08CE4649DB93B91FAB51D&originRegion=eu-west-1&originCreation=20220803093302> (letöltés dátuma: 2022. 08. 03.)
- Fricz T. (2001). A párt nem vész el, csak átalakul? A német pártrendszer válságai és átalakulása a XXI. század elején. *Politikatudományi Szemle*. 10(3), 5–28.
- Glied V. (2016). *A halványtól a mélyzöldig*. Pécs (HU): IDRResearch Kft./Publikon Kiadó.
- Glied V. (2020). The Populist Phenomena and the Reasons for Their Success in Hungary. *Politics in Central Europe*. 16(1), 23–45.
- Haskell, J. (2001). *Direct Democracy or Representative Government?* Oxford (UK): Westview Press.
- Havlik, V. (2019). Technocratic Populism and Political Illiberalism in Central Europe. *Problems of Post-Communism*. 66(6), 369–384.
- Hawkins, K. A. (2009). 'Is Chávez Populist? Measuring Populist Discourse in Comparative Perspective', *Comparative Political Studies*, 42(8), 1040–1067.
- Hawkins, K. A. (2010). *Venezuela's Chavismo and Populism in Comparative Perspective*. New York (NY): Cambridge University Press.
- Heinisch, R. & Wegscheider, C. (2020). Disentangling How Populism and Radical Host Ideologies Shape Citizens' Conceptions of Democratic Decision-Making. *Politics and Governance*. 8(3), 32–44.
- Horváth A. & Soós G. (2015). Pártok és pártrendszer. In Körösenyi A. (szerk.), *A magyar politikai rendszer – negyedszázad után* (pp. 249–331). Budapest (HU): Osiris.
- Inglehart, R. (1977). *The Silent Revolution*. Princeton (NJ): Princeton University Press.
- Inglehart, R. (1990). *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton (NJ): Princeton University Press.
- Inglehart, R. (1997). *Modernization and Postmodernization*. Princeton (NJ): Princeton University Press.
- Jagers, J. & Walgrave, S. (2007). 'Populism as Political Communication Style: An Empirical Study of Political Parties' Discourse in Belgium', *European Journal of Political Research*, 46(3), 319–45.
- Katz, R. & Mair, P. (1993). The Evolution of Party Organizations in Europe: The Three Faces of Party Organization. *American Review of Politics*. 14(4), 593–617.
- Katz, R. & Mair, P. (1995). Changing Models of Party Organization and Party Democracy. *Party Politics*, 1(1), 5–28.
- Kende G. (2013): A közvélemény-kutatások hatása a politikai közvéleményre és a választói viselkedésre (elméleti megközelítések). *Szociológiai Szemle*. 23(2), 6–30.
- Kostadinova, T. (2012). *Political Corruption in Eastern Europe: Politics After Communism*. London (UK): Lynne Rienner Publishers.
- Körösenyi A. (2001). Parlamentáris vagy »elnöki« kormányzás? Az Orbán-kormány összehasonlító perspektívából. *Századvég*, 2001/20.
- Körösenyi A., Illés G. & Gyulai A. (2020). *Az Orbán-rezsim. A plebiszciter vezérdemokrácia elmélete és gyakorlata*. Budapest (HU): Osiris.
- Laclau, E. (2011). *A populista ész*. Budapest (HU): Noran Libro Kiadó.
- Larkin-Galiñanes, C. (2017). An Overview of Humor Theory. In S. Attardo (Ed.): *The Routledge Handbook of Language and Humor* (pp. 4–16). New York (NY): Routledge.
- Loew, N. & Faas, T. (2019). Between Thin- and Host-ideologies: How Populist Attitudes Interact with Policy Preferences in Shaping Voting Behaviour. *Representation*. 55(4), 493–511.
- Luhmann, N. (1989). Theorie Der Politischen Opposition. *Zeitschrift für Politik*. 36(1), 13-26.
- Mede, N. G. & Schäfer, M. S. (2020). Science-Related Populism: Conceptualizing Populist Demands Toward Science. *Public Understanding of Science*. 29(5), 473–491.
- Metz R. & Várnagy R. (2021). 'Mass', 'Movement', 'Personal' or 'Cartel' Party? Fidesz's Hybrid Organisational Strategy. *Politics and Governance*. 9(4), 317–328.
- Mikola B. & Oross D. (2018): Egy pártszervezet két arca. A mozgalmi pártok belső feszültségei az Öt Csillag Mozgalom példáján keresztül. *Politikatudományi Szemle*, 27(1). 65–87.
- Moffit, B. – Tormey, S. (2013). Rethinking Populism: Politics, Mediatization and Political Style. *Political Studies*. 62(2), 381–397.
- Mudde, C. (2009). Populist Radical Right Parties in Europe Redux. *Political Studies Review*. 7(3). 330–337.
- Mudde, C. (2004). The Populist Zeitgeist. *Government and Opposition*. 39(3), 541–563.

- Mudde, C. (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. New York (NY): Cambridge.
- Nemzeti Választási Iroda (2022). Országgyűlési Képviselők Választása 2022. <https://vtr.valasztas.hu/ogy2022> (Letöltés ideje: 2022.06.22.)
- Nemzeti Választási Iroda (2018). Országgyűlési képviselők választása 2018 - MKKP - jelölő szervezet adatlap. https://www.valasztas.hu/jelolo-szervezet-adatlap?p_p_id=ogyszervezetadatlap_WAR_nvinvrportlet&p_p_lifecycle=1&p_p_state=normal&p_p_mode=view&ogyszervezetadatlap_WAR_nvinvrportlet_vlId=244&ogyszervezetadatlap_WAR_nvinvrportlet_vlId=556&ogyszervezetadatlap_WAR_nvinvrportlet_szervezetKod=1013 (Letöltés dátuma: 2022. 08. 03.)
- Norris, P. & Inglehart, R. (2019). *Cultural Backlash*. Cambridge (NY): Cambridge University Press.
- Gross D., Farkas E. & Papp R. K. (2018). Program nélkül, érzésre – Elemzés a Magyar Kétfarkú Kutya Párttól. In Antal A. (szerk.), *Mozgalmi Társadalom* (166–184). Budapest (HU): Noran Libro.
- Paár Á. (2016). „Ki nevet a végén?” *Viccpártok a világban*. Méltányosság Politikaelemző Központ. https://www.academia.edu/25656626/_Ki_nevet_a_v%C3%A9g%C3%A9n_Viccp%C3%A1rtok_a_vil%C3%A1gban (Letöltés ideje: 2022.06.16.)
- Panizza, F. (2005). Introduction: *Populism and the Mirror of Democracy*. In F. Panizza (Ed.): *Populism and the Mirror of Democracy* (pp. 1–31). London (UK): Verso.
- Pavan, E. & Caiani, M. (2017): 'Not in My Europe': Extreme Right Online Networks and Their Contestation of EU Legitimacy. In M. Caiani & S. Guerra (Eds.), *Euroscepticism, Democracy and the Media* (169–193). London (UK): Palgrave Macmillan.
- Sanz, M. J. P. (2013). Relevance Theory and Political Advertising. A Case Study. *European Journal of Humour Research*. 1(2), 10–23.
- Sperber, D. & Wilson, D. (1996 [1986]). *Relevance: Communication and Cognition*. Oxford (UK): Blackwell.
- Sperber, D. & Wilson, D. (1987). Select Précis of Relevance: Communication and Cognition. *Behavioral and Brain Sciences*. 10(4), 697–710.
- Szabados K. (2019): Can We Win the War on Science? Understanding the Link between Political Populism and Anti-Science Politics. *Populism*. 2(2), 207–236.
- Szegedi P. (2021a). Viccpártok menni Európa? – A Magyar Kétfarkú Kutya Párt és a Die PARTEI 2019-es európai parlamenti választási eredményei. *Parlamenti Szemle*. 6(1), 45–65.
- Szegedi P. (2021b). Politikai humor elméletben és gyakorlatban: a Magyar Kétfarkú Kutya Párt 2015-ös ellenplakátkampánya. *Pólusok*. 2(1), 72–92.
- Szegedi P. (2022). Alulról (sz)építkezés: közösségépítés az MKKP pécsi szervezeténél. *Civil Szemle*. 19(1), 81–97.
- Tomka, B. (2003). Western European welfare states in the 20th century: convergences and divergences in a long-run perspective. *International Journal of Social Welfare*. 12(4), 249–260.
- Tomka B. (2008). *A jóléti állam Európában és Magyarországon*. Budapest (HU): Corvina Kiadó Kft.
- Tóth A., Barczikai T. & Atanaszov D. (2020): Hat-e a korrupció a választókra? – egy bayes-i ökonometriai elemzés. *Metszetek*. 9(3), 25–66.
- Tranter, B. & Western, M. (2009). The Influence of Green Parties on Postmaterialist Values. *The British Journal of Sociology*. 60(1), 145–167.
- Van Reybrouck, D. (2010). *A populizmus védelmében*. Budapest (HU): Gondolat Kiadói Kör.
- Walzer, M. (2018): The New Left. 1968 and Post Scriptum. *Revista Mexicana de Ciencias Políticas y Sociales*. 63(234), 85–98.
- Weyland, K. (2001). Clarifying a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American Politics. *Comparative Politics*. 34(1), 1–22.
- Wilson, D. – Sperber, D. (2002). Relevance Theory. In L. Horn & G. Ward (Eds.): *Handbook of Pragmatics* (607–632). London (UK): Blackwell.
- Wilson, D. & Sperber, D. (2006). Relevanciaelmélet. (ford.: Bárányi T.) *Helikon – Irodalomtudományi Szemle*. 52(4) 294–336.
- Worsely, P. (1969). The Concept of Populism. In G. Ionescu & E. Gellnert (Eds.), *Populism: Its Meaning and National Characteristics* (pp. 212–250). New York (NY): Macmillan.

Az YZ Folyóiratnak a kiadását támogatta a Nemzeti Kulturális Alap.

Pályázati azonosító: 449101-00457

Nemzeti Kulturális Alap

KIK VAGYUNK?

A NIT Magyarország legnagyobb ifjúsági közösségeit tömörítő ernyőszervezete 2012 óta.

Hazánk ifjúságának a szócsöve vagyunk nem csak itthon, de Európában is.

A Köznevelési Kerekasztal, a Nemzeti Együttműködési Alap és a Nemzeti Tehetségügyi Koordinációs Fórum, a Szakképzési és Innovációs Tanács, valamint a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács tagjaiként képviseljük a fiatalok érdekeit az adott szervezet asztalánál ülve.

Egyedüli ifjúsági szervezetként ápolunk stratégiai partnerségi kapcsolatot az EMMI-vel, biztosítva ezáltal a szilárd és hatékony érdekképviseletet.

MIÉRT VAGYUNK?

- **hogyan edukáljunk!**
Tréningek segítségével a fiatalok problémamegoldó és kommunikációs készségeit, az érvelési technikájukat. Növeljük közéleti aktivitásukat.
- **hogyan támogassunk!**
A fiatalokat mentorprogramok és vezetői készségeket fejlesztő programok által. Tagszervezeteinket a szolgáltatási portfóliónk segítségével közel 15 területen.
- **hogyan képviseljük!**
A mindennapi problémákat, az azokra adott megoldási javaslatokat, az ifjúság és a velük foglalkozó civil szervezetek érveit és érdekeit a döntéshozók előtt.
- **hogyan összehozzunk!**
Rendezvényeink, önkéntes- és mentorprogramjaink által közösségeket kövacsolunk össze.
- **hogyan ösztönözzünk!**
Ösztönözzük az ifjúság és a civil szektor vállalkozási kedvét, támogassuk az innovatív ötleteiket.

PROJEKTJEINK

ÉPÍTSD FEL!

A települési szinten működő diák- és ifjúsági önkormányzatok számára találkozási pontot generál, képzéseket és szervezetfejlesztést biztosít, pályázati lehetőségeket és szakmai támogatást nyújt.

KÖZÉLETI MENTORPROGRAM

A tehetséges fiatalok közéleti aktivitását fokozza, a társadalmi felelősségvállalást erősíti a felnövekvő generációk körében.

LÉPJ FEL!

Célja, hogy egy hazai turné alkalmával országos szinten felmérje és összegezze a fiatalok problémáit, majd azokra megoldási javaslatokat dolgozzon ki.

SZÓLJ BELE!

Az Ifjúsági Párbeszéd projekt megvalósítása. A hazai fiatalok becsatornázása EU-s szinten az őket érintő ügyek és kérdések kapcsán.

KÖZÖSSÉGKÉPZŐ

• **Közösségképző:** Az ifjúsági szektor utánpótlásképzését biztosítja, a 35 év alatti szakemberek és önkéntesek vezetőképzése.

SZABADEGYETEM

• **Szabadegyetem:** Célja a fiatalok megszólítása, edukálása egy több napos, szórakoztató nyári program keretei között.

LÉGY TUDATOS! KÖZÉPPONTBAN A FENNTARTHATÓSÁG

• **Légy tudatos:** A környezetvédelem fontossága napjaink egyik legnépszerűbb témája, így a NIT is igyekszik felhívni egy projektsorozat keretében a figyelmet a környezettudatosságra, valamint a zöld személtre.

NIT PRO ÉS KONTRA ÉRVEKKEL ELŐ!

• **Pro és kontra:** Az aktív állampolgárrá válásban kiemelten fontos eszköznek tartjuk a fiatalok vitakultúrájának fejlesztését, amelyhez kapcsolódóan egy középiskolásoknak szóló vitaverseny koncepcióját alkottuk meg. A projekt célja, hogy elősegítse a fiatalok vitakultúrájának fejlesztését egy vitaverseny keretében.

Y.Z. SZAKMAI FOLYÓIRAT

• **Y.Z. szakmai folyóirat:** A folyóirat célja, hogy közérthető módon rendszeresen biztosítson szakmai tartalmakat érdekes és fontos témákban.

DIGITÁLIS VALÓSÁGOK

• **Ifjúságszakmai konferenciák:** Igyekszünk minden évben az ifjúságszakmához kapcsolódóan olyan konferenciákat rendezni az érdeklődők számára, melyek aktuálisan kapcsolódnak az ifjúságot érintő problémákhoz, valamint lehetőséget biztosítanak a fiataloknak a fejlődésben és a jó gyakorlatok elsajátításában. Ilyen konferenciánk például a Digitális Valóságok, a Roma Ifjúsági Konferencia, valamint az Ifjúsági Munka Konferencia.

SZÁMADATOK

105

tagszervezet

7

fős elnökség

közel
100 EZER

megszólított fiatal

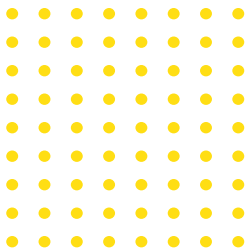
több, mint
15

projekt évente

5

munkacsoport

A jövő(de)t képviseljük!

SZÓLJ BELE!
IFJÚSÁGI PÁRBESZÉD

LÉPJ FEL!
KÖZÖSSÉGI FÓRUM

**NIT KÖZÉLETI
MENTORPROGRAM**

ÉPÍTSD FEL!
DIÁKSZERVEZET-FEJLESZTÉS

**NIT PRO ÉS KONTRA
ÉRVEKKEL ELŐ!**

LÉGY TUDATOS!
KÖZÉPPONTBAN A FENNTARTHATÓSÁG

**NIT
SZABADEGYETEM**

**NIT
KÖZÖSSÉGKÉPZŐ**

**DIGITÁLIS VALÓSÁGOK
ISMERD A JÖVŐD!**

**INNOFEST
VÁLTSD VALÓRA!**

**TALK WITH NIT
KÖZÉLETRŐL KÁVÉ KÖZBEN**

Y.Z.

**A FIATALSÁG
LEGFRISSEBB FOLYÓIRATA**

ifjusagitanacs.hu
facebook.com/HungarianNYC
instagram.com/ifjusagitanacs/

**NEMZETI
IFJÚSÁGI
TANÁCS**